

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 54.

Fredagen den 4 maj.

Kl. 3,30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr vice tal-
mannen.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträden den 27 och den 28
nästlidna april förda protokollen.

§ 2.

Herr statsrådet *Carleson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 317, angående understöd åt avlidne maskinisten vid garniso-
nens i Boden vattenledningsverk B. E. T. Svenssons minderåriga
barn;

nr 318, angående pension å allmänna indragningsstaten åt ar-
betsförmannen vid krigsskolan C. W. Johanssons änka Anna Greta
Johansson;

nr 319, angående pension åt skomakeriarbetaren vid Svea livgar-
des intendenturverkstäder Frans Gustaf Storms änka Mathilda Elisa-
beth Storm, född Jonsdotter;

nr 320, angående pension åt kokerskan vid Karlskrona grenad-
järregemente änkan Sofia Petersson, född Israelsson;

nr 321, angående understöd åt fodermarsken H. F. E. Ingvars-
sons änka och minderåriga barn;

nr 322, angående ändring i gällande grunder för pensionering
av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden
för avgång ur tjänst;

nr 323, angående inlösen för statsverkets räkning av general-
stabens officersskårs stalletablissemang i Stockholm;

nr 300, angående krigstjänstpremier till visst manskap och vissa
värnpliktiga vid flottan;

nr 297, angående krigstidshjälp under år 1917 åt pensionerade
lärare och lärarinnor vid folkskolor och småskolor m. fl.;

nr 305, angående anslag till ersättning åt förlikningsmän för
medling i arbetstvister m. m.;

nr 326, angående förvärvande av vissa fastigheter för telegrafverkets räkning i Filipstad och Göteborg samt utvidgning av telegrafverkets verkstad i Nynäshamn m. m.;

nr 328, med förslag till förordning angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riks försäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 324, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 325, angående årligt understöd åt vice kommissionslantmäta-
ren A. E. O. Modée;

nr 306, angående inlösen av besittningsrätten till kronoegendo-
men Bergshamra nr 1 i Stockholms stad och län;

nr 331, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1, 3,
7, 8 och 10 §§, 34 § 2 mom., 36 § 2 mom. och 47 § i förordningen den
19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 316, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6, 9,
11, 18, 19, 20, 25 och 30 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angä-
ende beskattning av socker;

nr 329, med förslag till ny utgiftsstat för postsparbanken m. m.;

och

nr 330, angående krigstidshjälp åt pensionsberättigade änkor och
barn efter befattningshavare i statens tjänst.

Samtliga dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts nedannämnda å kammarens
bord liggande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 303, angående täckande av
överbetalning å reservationsanslaget till underhåll av kustartilleriets
byggnader och materiel för år 1916;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 302, angående viss ändring i villkoren för överlåtande till sta-
den Falkenberg av Falkenbergs tullbro; och

nr 304, angående anslag till lantbruksinstitutet vid Ultuna samt
lantbruks- och mejeriinstitutet vid Alnarp;

till statsutskottet propositionen, nr 308, angående statsunderstöd
åt synnerligt skattetyngda landskommuner;

till första särskilda utskottet propositionen, nr 307, angående be-
redande av lokal för den föreslagna byggnadsstyrelsen m. m.;

till statsutskottet propositionen, nr 309, angående förvärvande
för statsverkets räkning av fastigheterna nr 13 och 14 i kvarteret
Norrtälje i Stockholm;

till bankoutskottet propositionen, nr 311, angående tilläggspen-
sion åt fullmäktigen i riksbanken, filosofie doktorn Sixten Gabriel
von Friesen;

till statsutskottet propositionen, nr 312, angående uppskov med slutförande av undersökningsarbeten i Kiirunavaara och Gellivare malmberg;

till bevillningsutskottet propositionen, nr 313, med förslag till förordning om visst undantag från tillämpningen av stadgandet i 13 § 4 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin m. m.; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 314, angående efterskänkande av kronans rätt till danaarv efter smeden Per Viktor Sjögren från Ledbergs socken m. fl.; och

nr 315, angående utsträckning av tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor.

Efter härpå skedd föredragning av Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 310, med tillkännagivande att framställning angående beviljande av medel såsom bidrag till uppehållande av internationell patrullerings-tjänst i norra Atlanten m. m. icke komme att föreläggas riksdagen beslöt kammaren, att innehållet i berörda skrivelse skulle meddelas statsutskottet samt skrivelsen läggas till handlingarna.

Vidare remitterades till statsutskottet propositionen, nr 233, angående anvisande av medel för bestridande av uppkommande merkostnader för vissa byggnadsföretag vid armén.

§ 4.

Härefter föredrogos var efter annan de på kammarens bord lig-gande motionerna; och hänvisades därvid

till andra särskilda utskottet motionerna:

nr 444, av herr *Bolander*; och

nr 445, av herr *Molin* i Dombäcksmark;

till bankoutskottet motionen nr 446, av herr *O. Nilsson* i Örebro m. fl.:

till statsutskottet motionerna:

nr 447, av herr *Norman m. fl.*;

nr 448, av herrar *Öberg* och *Molin* i Dombäcksmark; och

nr 449, av herr *Rydén* i Malmö;

till bankoutskottet motionen nr 450, av herr *Nilsson* i Linnås; samt

till jordbruksutskottet motionen nr 451, av herr *Janson* i Kungs-
ör m. fl.

§ 5.

Statsutskottets utlåtanden nr 88—103, som nu föredrogos, bord-lades åter.

§ 6.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr *S o m m e l i u s*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Nyss har herr statsrådet och chefen för finansdepartementet överlämnat ett stort antal nya kungl. propositioner. Jag vet icke, om de voro av större omfattning, ty jag kunde ej uppfatta, vad de avsågo. Möjligen avsågo de endast mindre saker, som lätt skola kunna av kammaren avgöras. Men jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet därpå, att på sista tiden har en så ofantligt riklig mängd kungl. propositioner översvämmat denna kammare, så att jag ej kan tänka mig annat, än att det är mera, än vad kammarens arbetstid kan tillåta, under förutsättning att den skall i någorlunda god tid även detta år kunna upplösas. Under varje av de senaste åren har uppmärksamheten fästs på denna sak, men det synes, som om floden av kungl. propositioner bleve starkare för varje år. Jag vill blott erinra därom, att det är nödvändigt, att någon begränsning äger rum med avseende å sådana ärenden, vilkas snara avgörande icke är absolut nödvändigt. Och denna erinran är så mycket viktigare, som en hel del propositioner äro av så ofantligt stor omfattning, att de kräva betydligt arbete såväl av vederbörande utskott som av kammarens ledamöter.

§ 7.

Angåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Bogren*, nr 452, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 264, angående krigstidshjälp under år 1917 åt vissa f. d. befattningshavare i statens tjänst;

herr *Hildebrand*:

nr 453, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 227, angående förvaltningen av riksförsäkringsanstaltens fondmedel; och

nr 454, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i viktigare utrikespolitiska angelägenheter;

herr *Bolander*, nr 455, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 254, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m.; samt

herr *Janson* i Kungsör, nr 456, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 265, angående upplåtande av lägenheter m. m. från Kungsörs kungsladugård i Västmanlands län.

Nämnda motioner bordlades på begäran.

§ 8.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av statens järnvägar tillhöriga markområden vid Gnesta;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag av telegrafverkets medel till Sveriges rikstelefonisters vilohemsförening;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för revisorn hos telegrafstyrelsen J. C. Lundgren att för ålderstilllägg å lönen tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av rörelsekapital för tillämpningen av gällande förfoganderättslag i fråga om industriella råvaror o. d.; och

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggning av huvudrangerbangård vid Hallsberg;

från lagutskottet:

nr 120, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 20 kap. 2 § strafflagen;

nr 121, i anledning av väckt motion om ändring i 3 § av lagen den 13 juni 1908 angående kommuns skyldighet i fråga om anställande av barnmorska;

nr 122, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Kungl. Maj:t om vidtagande av lagstiftningsåtgärder till förstärkt skydd gentemot för samhället farliga återfallsförbrytare;

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 3 § strafflagen m. m.;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till kronombud vid vissa ecklesiastika boställssyner;

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 6 § i lagen om kyrkofond den 9 december 1910;

nr 126, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av sådan bestämmelse i strafflagen, att kupering av hästar betraktas såsom straffbart djurplågeri;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändringar i och tillägg till lagen den 28 maj 1886 angående eftersökande och bearbetande av stenkolsfyndigheter; och

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskild bestämmelse att tillsvidare gälla i fråga om skydd för vissa främmande patent; samt

från riksdagens kansli:

nr 117, i fråga om införande av förbud mot plockning av lingen före viss tid.

Vidare anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser

dels till Konungen:

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grun-

der för kvinnans utnämning och befordran till rektor vid kvinnligt folkskoleseminarium;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggspension åt förre stationskarlen vid statens järnvägar C. O. Grann jämte en i ämnet väckt motion;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt maskinisten vid mynt- och justeringsverket P. O. Åkerblom;

nr 140, i anledning av väckt motion angående årligt understöd åt poststationsförestånderskan Hilma Henrika Löfroth;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 och 5 §§ i lagen den 18 september 1913 angående solidariska bankbolags, bankaktiebolags och sparbanks konkurs; samt

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om visst undantag, från tillämpningen av 49 § 1 mom. och 165 § 1 mom. i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

dels ock till fullmäktige i riksbanken

nr 137, angående användande av riksbankens vinst för år 1916.

§ 9.

Till bordläggning anmälles:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om ändring av §§ 60, 65 och 75 riksdagsordningen;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 30, i anledning av väckt motion om upphävande av stämpelskatten å inrikes växlar;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av 3 § 3 mom. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper; och

nr 34, i anledning av andra kammarens återremiss av utskottets memorial nr 32, avgivet i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 12, angående brännvins- samt vin- och ölhandelns ordnande ävensom i samband därmed stående frågor; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts memorial, nr 14, i anledning av remiss från andra kammaren av en utav herr Palmstierna väckt motion.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Olofsson</i> i Åvik	under 4 dagar fr. o. m. den 5 maj,
» <i>Hedström</i>	» 8 » » » 5 »
» <i>Odqvist</i>	» den 5 maj,
» <i>Gabrielsson</i>	» 3 dagar fr. o. m. den 6 maj,
» <i>Persson</i> i Västervik	» 6 » » » 5 »
» <i>Runefors</i>	» 7 » » » 5 » och
» <i>Nilsson</i> i Linnås	» 5 » » » 5 »

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,58 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 5 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 30 nästlidna april.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bankoutskottet propositionerna:

nr 317, angående understöd åt avlidne maskinisten vid garnisonens i Boden vattenledningsverk B. E. T. Svenssons minderåriga barn;

nr 318, angående pension å allmänna indragningsstaten åt arbetsförmannen vid krigsskolan C. W. Johanssons änka Anna Greta Johansson;

nr 319, angående pension åt skomakeriarbetaren vid Svea livgardes intendenturverkstäder Frans Gustaf Storms änka Mathilda Elisabeth Storm, född Jonsdotter;

nr 320, angående pension åt kokerskan vid Karlskrona grenadjärregemente änkan Sofia Petersson, född Israelsson;

nr 321, angående understöd åt fodermarsken H. F. E. Ingvarssons änka och minderåriga barn; och

nr 322, angående ändring i gällande grunder för pensionering av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden för avgång ur tjänst;

till statsutskottet propositionerna:

nr 323, angående inlösen för statsverkets räkning av generalstabens officerskårs stalletablissemang i Stockholm; och

nr 300, angående krigstjänstpremier till visst manskap och vissa värnpliktiga vid flottan;

till första särskilda utskottet propositionen, nr 297, angående krigstidshjälp under år 1917 åt pensionerade lärare och lärarinnor vid folkskolor och småskolor m. fl.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 305, angående anslag till ersättning åt förlikningsmän för medling i arbetstvister m. m.; och

nr 326, angående förvärvande av vissa fastigheter för telegrafverkets räkning i Filipstad och Göteborg samt utvidgning av telegrafverkets verkstad i Nynäshamn m. m.;

till lagutskottet propositionen, nr 328, med förslag till förordning angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riksförsäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

till jordbruksutskottet propositionen nr 324, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana endomar;

till bankoutskottet propositionen, nr 325, angående årligt understöd åt vice kommissionslantmätaren A. E. O. Modée;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 306, angående inlösen av besittningsrätten till kronoegendomen Bergshamra nr 1 i Stockholms stad och län;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 331, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1, 3, 7, 8 och 10 §§, 34 § 2 mom., 36 § 2 mom. och 47 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften; och

nr 316, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6, 9, 11, 18, 19, 20, 25 och 30 §§ i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker;

till statsutskottet propositionen, nr 329, med förslag till ny utgiftsstat för postsparbanken m. m.; samt

till första särskilda utskottet propositionen, nr 330, angående krigstidshjälp åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst.

§ 3.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord vilande motionerna; och remitterades därvid

till första särskilda utskottet motionen nr 452, av herr *Bogren*;

till statsutskottet motionen nr 453, av herr *Hildebrand*;

till konstitutionsutskottet motionen nr 454, av herr *Hildebrand*;

till lagutskottet motionen nr 455, av herr *Bolander*; och

till jordbruksutskottet motionen nr 456, av herr *Janson* i Kungsör.

§ 4.

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 11 samt bevillningsutskot-

tets betänkanden och memorial nr 30, 33 och 34, som härpå föredrogs, bordlades åter.

§ 5.

Härefter föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts memorial, nr 14, i anledning av remiss från andra kammaren av en utav herr Palmstierna väckt motion.

Kammaren biföll utskottets hemställan samt beslöt överlämna ifrågavarande motion till första särskilda utskottet.

§ 6.

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikiedomar
m. m.

Till avgörande förelåg nu andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, i anledning av herr Vennerströms m. fl. motion, nr 48, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om statens övertagande av vissa naturrikiedomar m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 48, hade herr *Vennerström m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning (i vad mån och) på vad sätt staten måtte genom övertagande av vissa naturrikiedomar, industrier, kommunikationsmedel och enskilda banker kunna utvidga och utveckla den produktiva statsdriften samt därigenom dels tillföra statskassan ökade inkomster, dels tillvarata andra samhällets ekonomiska och sociala intressen, dels och slutligen skapa ökad trygghet för landets befolkning i ekonomiskt och socialt hänseende.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Vennerström* och *Johansson* i Sollefteå, vilka tillstyrkt bifall till motionen; samt

av herrar *Flognfält* och *Johansson* i Kullersta, vilka ansett att utskottet bort med åberopande av annan, utav reservanterna föreslagna motivering hemställa, att motionen måtte av andra kammaren avslås.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, yttrade

Herr *Sommelius*: Herr talman, mina herrar! Det ärende, som föreligger till andra kammarens behandling, är så betydelsefullt, att jag anser, att några ord böra om detsamma sägas åtminstone från det håll, som ännu icke hunnit vänja sig vid den uppfattning, som är uttalad i motionen i fråga. Det är ett kapitel, som är nog så betydelsefullt och synnerligen intressant, ehuru det är en socialdemokratisk motion det är fråga om. Jag anser motionen i så hänseende betydelsefull att den så nära berör hela landets ekonomi. Jag kan

icke neka till att, fastän jag tillhör den »reaktionära» högern, fragan intresserar även mig, och det gör, att jag vill gärna uttala mig något om densamma.

Motionen utmynnar i en framställning, att man dels för att giva statskassan ökade inkomster, dels tillvarataga andra samhällets ekonomiska och sociala intressen, dels ock slutligen skapa ökad trygghet för landets befolkning i ekonomiskt och socialt hänseende skulle gå den vägen att förståtliga så mycket som möjligt av all den företagsamhet, som finnes i vårt land. Nu säga motionärerna, herr Vennerström m. fl., att den sista krigstiden har farit synnerligen illa fram med de ekonomiska grundsatser, som hittills varit gällande i vårt land och icke blott i detta, utan även och i synnerhet i främmande länder. Det är nu en sanning, som icke är alldeles att godtaga, ty jag kan icke dela motionärernas åsikt, att en sådan åverkan ägt rum på de ekonomiska sanningar, som hittills tillämpats rörande den enskilda företagsamheten. Motionärerna säga, att krigstiden inverkat revolterande dels i produktivt hänseende, dels i konsumtionshänseende och dels rörande fördelningen av varor. Jag tillåter mig fastslå, att i det sista avseendet har man rätt. Knappheten i produktionsavseende har naturligtvis åstadkommit, att främmande stater och även svenska staten nödgats ingripa för att reglera tillförseln. Det är icke det produktiva arbetet, som statens övertagande har avsett, utan det har helt enkelt blivit ett övertagande av handels funktioner och icke av de produktiva funktionerna. Men när motionärerna påstå, att staten nödgats tillgodose konsumentintresset, så är detta sant. Staterna ha övertagit handels funktioner för att sörja för konsumenterna i det fullständigt berättigade syftet att försöka giva rätt åt envar med avseende å fördelningen av det som finnes av produktion på varje medborgare i länderna. Det är en stor uppgift, men det kan icke och har icke någonsin ålegat den produktiva verksamheten att fördela vad som produceras, utan det har varit handels åliggande, och det åliggandet har delvis, såsom andra kammaren vet, i krigstiden övertagits av staterna. Men då herr Vennerström påstår, att den enskilda företagsamheten även i produktivt hänseende blivit övertagen av staterna, är detta oriktigt. Det kan sägas, att staten i andra länder övertagit visa produktiva verk och inrättningar, men staterna ha gjort det på det sätt, att de engagerat ett flertal fabriker för att förvandla dem till fabriker för tillverkning av ammunition och vapen. Det är nödvändighetsåtgärder, som i dessa hänseenden blivit vidtagna, och det har i viss mån medverkat till att förringa och omintetgöra en hel del annan produktion. Vidare har man i främmande länder vidtagit den åtgärden att förändra jutefabriker o. d. inrättningar till fabriker för tillverkning av uniformer och skodon m. m. åt soldaterna. Det har skett i krigsändamål. Med hänsyn till motionärernas påståenden, att detta skulle bevisa, att produktionens funktioner ha satts ur arbete, så vågar jag uttala, att det icke bevisar något dylikt, utan blott att staterna nödgats kasta sig in på eljes för desamma onödiga tillverkningar på grund av kriget. Jag erinrar mig ett yttrande, som fälldes för någon tid sedan angående sockermonopolet. Då anförde herr Hil-

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

debrand, att han ansåg, att truster och karteller vore synnerligen gagneliga. Han kunde icke nog skatta dessas utmärkta funktioner under krigsåren, och därför vore karteller och trustbildningar så lämpliga. Ja, om man skall gå ut ifrån att rusta sig för kriget, för framtida krig, är det en riktig sats. Men om man går ut ifrån att man i framtiden skall kunna behålla fred, så skall man lägga om sin verksamhet för fredliga syften, och jag tror, att man även i de krigförande länderna har fått nog av kriget, och lärt sig inse att man bör rusta sig för fredliga värv. Motionärerna kunna med en viss skadeglädje påpeka, att i vårt land ha många förtrustningar ägt rum. Det är sant, och därmed underlättar man vägen till förstatligande av produktionen på ett sätt, som många av dessa trustmakare icke egentligen tänkt sig.

Nu vill jag erinra om, vilket för övrigt kammaren själv minnes, att denna vidlyftiga, stora och betydelsefulla motion har föregåtts av några förelöpare i ämnet. Det har redan i denna kammare av herr Fabian Månsson väckts förslag om en statens handelsflotta. Han har vidare väckt förslag om en statens galoschfabrik i det vällovliga syftet, att staten skulle tillgodogöra sig alla gjorda erfarenheter på detta område att hava till hands när den står i begrepp att åstadkomma en fabrik för tillverkning av galoscher att för billigt pris tillhandahållas allmänheten. Man har vidare försökt att monopolisera sockret. Ingen av dessa framställningar har vunnit andra kammarens bifall, och icke heller den motion, som i dag framförts, har lyckats vinna utskottets tillstyrkande. Jag skall om några ögonblick också instämma i detta avstyrkande. Men jag skall dessförinnan be att få upptaga till prövning vissa av motionärerna bestämda antydanden, om vilka institutioner eller företag, som vore lämpliga för förstatligande; och då motionärerna fördöma det kapitalistiska ekonomiska systemet, under påstående att det gjort haveri, så mena de helt säkert icke, att det skulle vara slut på kapitalets välde i världen. Socialdemokraterna tror jag icke längre hysa den ideella föreställningen om gemensam egendom, att det skall sörjas gemensamt och lika för alla så att våra medborgare skola vandra på fredliga ängar hand i hand och icke behöva sörja för vare sig kläder eller föda, utan staten sörjer för alla och giver dem vad de behöva, utan jag tror, att socialdemokratien har övergivit denna ideella uppfattning. Med de yttranden, som i motionen ofta återkomma om den kapitalistiska produktionen, avser socialdemokratien endast att beteckna kapitalismen såsom det ekonomiska system, som har till syfte förvärv för enskild räkning eller för bolags eller andra inrättningsräkning eller där profit i främsta rummet skall tillgodoses. Det är det enskilda förvärvsbegäret, som socialdemokratien i detta fall riktar sig emot. För min del är jag övertygad om, att detta enskilda förvärvsbegär icke kan tillbakahållas, och staten skulle ju enligt det förslag, som här föreligger, också tillämpa just detsamma.

När jag nu i någon mån påvisat skillnaden mellan de socialdemokratiska principerna och det förhatliga kapitalistiska intresset, så ber jag att få övergå till de olika slag av företag, som närmast skulle beröras av det föreliggande förslaget.

Det är naturrikedomarna, malmerna, skogarna och vattenfallen. Det är de stora fideikommissen och jordagodsens med deras binärningar såsom mejerier och slakterier. Det är åtskilliga industrigrenar, socker-, sprit-, cement-, tändsticks- och superfosfatindustrierna, glas- och pappersindustrierna, jute-, ylle- och trikåindustrierna. Det är vidare kommunikationsmedlen, d. v. s. staten skulle övertaga de enskilda järnvägarna, kanaler och ångbåtslinjer. Och så är det slutligen bankväsendet.

*Aug. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Det är således en hel rad stora inrättningar, som man tilltror staten att så där utan vidare kunna övertaga. Jag tror nog, att kammaren inser, att det i varje fall kräves icke så litet ekonomiskt underlag för att genomföra detta, såvitt man icke helt enkelt skulle falla på den idén att exproprieras, vilket jag dock icke tror det är fråga om för närvarande åtminstone.

Jag ber att få något beröra vissa av dessa tilltänkta statsförvärvsföremål.

Av skogar t. ex. har ju staten redan nu kolossala arealer och nekas kan ej att dessa hanteras någorlunda tillfredsställande. Men skogarna ha däremot aldrig trivts hos enskilda personer. I de flesta fall går det så, att när en enskild skogsägare avlidit, så har man tillgripit skogen, och försålt den för att tillfredsställa arvingarnas krav på sina andelar. Men däremot skötas skogarna synnerligen väl av de stora trävarubolagen. Och jag tror icke, att mycket skulle vara att vinna på ytterligare ingripande för statens räkning, utom i den mån som andra omständigheter därtill kunna ge anledning.

Motionen har ej heller glömt fideikommissen och jordagodsens. Jag kan icke underlåta att i detta fall uttala någon kritik över den stora utveckling, som dessa s. k. hertigdömen i vårt land ha lyckats tillvinna sig, och jag kan icke heller återhålla någon kritik över det betydande jordförvärvsbegär, som betecknar alla dessa stora godsägare i vårt land och särskilt, tror jag, i Skåne. Det är blott en jämförelsevis obetydlig del av den jordareal, som står till dessa godsägars förfogande, som de kunna driva och själva bruka. Största delen av dessa arealer bortarrenderas till arrendatorer eller till torpare.

Jag besökte en gång i somras ett sådant gods i mellersta Sverige. Efter mycken möda lyckades det mig att komma in och få se det, och den inspektör, som förevisade detsamma, ordade skrytsamt om de väldiga arealer, varav egendomen bestod, och tillade han, att de hade icke mindre än 280 torpare och arrendatorer. Jag tänkte i mitt stilla sinne, att det just icke är någon lycka för ett land med sådan fördelning av dess jordarealer.

Jag skulle icke vilja, att godsens skulle styckas i annan mån, än att det kunde bli tillfälle för alla medborgare i Sveriges land, som så önska, att med äganderätt förvärva ett område jord. Jag anser, att det göres icke så mycket i det avseendet för vårt folk, som det borde göras. Det kan kanske synas herrarna vara en åsikt, som icke passar en högerman, men jag anser, att överdrifter äro och

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.

(Forts.)

förbli skadliga på alla områden. Och herrarna kunna vara övertygade om, att jord, som brukas under äganderätt, lämnar långt större avkastning än jord, som utarrenderas till torpare och arrendatorer.

Det är mycket, som rör fideikommissen och de stora godsens, som borde vara annorlunda, och framför allt vill jag vid detta tillfälle uttala, att jag anser, att den rättighet, som dessa herrar på sina håll äga att t. o. m. tillsätta präster i Sveriges land, borde man med det allra snaraste göra slut på, även om det skulle gå litet på sidan om de juridiska formerna.

På många av dessa gods finnes ett fullständigt feodal- och vassallsystem. Och när en egendom innehar så stor areal, som han rimligtvis kunde hålla under egen drift, så borde han icke visa sig avvisande mot andras åtrå att mot betalning förvärva ett litet stycke svensk jord till sitt förfogande. Jag hörde helt nyligen i ett föredrag professor Lundström angiva, att anledningen till emigrationen var bl. a. svenskarnas reselust och lystnad efter äventyr, men i stor omfattning även den omständigheten, att det var så svårt för folk att få jord i Sveriges land.

Med vad jag nu anfört har jag emellertid icke velat säga, att vi skulle tillåta oss något slags övertagande för statens räkning av godsens, varemot jag beder få inlägga en allvarsam protest. Men mycket kunde göras för att hjälpa många, som vilja äga en egen torva jord. Men jag vill också ha sagt till herr Vennerström vid detta tillfälle, att när han på denna plats interPELLERAT jordbruksministern, om den vanhävd, som staten gör sig skyldig till på sina domäner, så förvånar det mig, att han här velat gå den vägen att förorda statsförvärv av gods i allmänhet. Vi ha väl tillräckligt av den vanhävd, som finnes, utan att vi skulle behöva skaffa oss ytterligare vanhävd på statsdomäner. För övrigt tror jag, att jordbruket i allmänhet borde få arbeta under de förhållanden, som hittills ha betecknat dess nyttiga och gagnarika verksamhet som svensk modernärning.

Nu säges det, att det skulle vara lämpligt med statsförvärv på skilda områden. Det stod att läsa i ett utskottsutlåtande för kort tid sedan, som motiv för statssockermonopol, att de skarpa meningskiljaktigheter och strider, som ägde rum mellan sockerindustrien och de vitbetsodlande lantmännen, skulle då kunna undvikas. Ja, det är möjligt, men jag tycker det ser f. n. åtminstone mörkt ut. En gång har svenska staten riktigt kraftigt gripit in i sockerindustriens produktionsmöjligheter och det var, då riskdagen beslöt, att vitbetspriset skulle begränsas till ett visst belopp. Jag får säga, att detta har medfört den svåraste strid, som sockerindustrien hittills haft att utkämpa, ty då blev disharmonien större än någonsin mellan sockerindustrien och vitbetsodlarna och följden minskad odling i en tid av livsmedelsbrist. Så även i det avseendet kan jag icke anse, att staten var lycklig i sin handläggning av detta fall.

Vi hade ett annat exempel på olämpligt statsmonopol, fastän kanske icke alla kammarens ledamöter vilja godkänna det. Men

motionärerna ha framhallit, huru alla varor skulle förbilligas, om staten finge hand om tillverkningen. Jag tror att detta är en fullständig villfarelse, och jag skall be att få taga ett litet exempel. När sockerindustrin skulle verkställa sin export så gjorde staten vissa fastställelser med avseende på densamma. Detta ledde till den påföljden, att staten tog huvudförtjänsten på exporten och bolaget fick nästan ingenting. Jag sörjer icke över det; det är icke därför jag anför fallet utan därför, att jag tror, att staten i allmänhet icke driver billig prispolitik.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikeömar
m. m.
(Forts.)*

Vi hava en institution, som staten lagt hand på, nämligen tobaksmonopolet. Syftet med detta låg väl uteslutande i förvärvsintresset, och mig personligen t. ex. har det tvingat att iakttaga den största sparsamhet med cigarrökning, därför att cigarrerna äro alltför dyra i förhållande till kvalitén. Man har även här ett bevis på, huru svårt staten har att komma överens med enskilda individer om affärsangelägenheter. Herrarna veta, att tobaksmonopolet genom bönderna odlar tobak, och det lär här också uppstått en kontrovers. Jag tror, att frågan ännu icke är löst, och det sägs att man icke bryr sig om den tobak, som produceras i Åhus och Landskrona. Jag har icke varit med om att rösta för tobaksmonopolet; jag kunde icke finna mig i denna idé, kanske min uppfattning icke var korrekt, men i prisfrågan torde jag icke ha misstagit mig.

Statens järnvägar äro icke heller någon billig institution lika litet som många andra av statens inrättningar, såsom telefon, post, vars taxor nu skola höjas. Man begagnar sig av situationen och driver upp priserna. Det gör man t. ex. med avseende å vetet, som staten inköpt till 24 kronor och säljer till 35 kronor. Kvarnarna få 1 krona 75 öre för förmalningen och det överskjutande beloppet, 9 kronor 25 öre, är avsett dels att giva staten särskild förtjänst och dels för det lägre värdet å biprodukterna vid förmalningen. Vinsten använder staten för att bestrida likviden för andra spannmålsaffärer. — Men jag återkommer till statens järnvägar. Man har också ifrågasatt en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran, om utredning av eventuell inlösen av de enskilda järnvägarna. Det är nog så lätt att väcka förslag, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att statens järnvägar hava en längd av 4,910 kilometer och de enskilda järnvägarna 9,975 kilometer, alltså är hela längdsträckan tillsammans 14.885 kilometer. Det är således ingen obetydlig del, som skulle tillfalla svenska staten, om staten skulle övertaga hela vårt järnvägsnät. Men om det kunde ske, vore det till skada för alla de kommuner och landsändar, som hittills hava haft stort gagn av sina privata järnvägar. De orter som ha järnvägar, vilka bära sig dåligt, skulle det naturligtvis bringa en viss trevnad och lättnad, men de järnvägar, som gå någorlunda väl, tror jag äro till större fördel för de respektive orterna, om man icke indrager dem under staten. Det händer också, att vederbörande järnvägsmyndigheter icke äro så litet strama emot de enskilda järnvägarna. Så fort man kommer i samarbete rörande gemensamma stationer o. d., är det ej utan att en ganska stram hållning mot de enskilda järnvä-

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
riksdomar
m. m.
(Forts.)

garna gör sig gällande. Jag har ofta funnit detta olämpligt. Om man ser på järnvägskartan, finner man, att det går en statsbanelinje norrifrån till Stockholm och från Stockholm till Göteborg samt vidare från huvudstaden söderut till Malmö. Man gör då den iakttagelsen, att statsbanan överallt matas av de enskilda järnvägarna och tillföres trafik från dessa. Detta gör, att jag anser, att statsbanorna snarare borde stå i tacksamhetsskuld till de enskilda järnvägarna, och för den trafik, som tillföres statsbanorna, och därav ingalunda föranledas till privatbanornas förstärkande.

Vattenfallen har det naturligtvis också varit mycket bråk om. Statens expropriationsrätt och koncessionssystem håller man på likasom på kungsådrans rätt.

Jag skall emellertid icke längre trötta kammaren med att behandla den vittfamnande motionen. Jag har framdragit en del speciella fall, som motionärerna själva givit anledning till, för att påvisa att det icke alltid kan anses lyckligt, om staten övertager för mycket av våra naturriksdomar. Själv håller jag före, att den enskilda företagsamheten bör på allt sätt befordras, äganderätten till jorden bör hävdas och stå oantastad. Denna motion har en så ofantligt stor omfattning, att det helt säkert skulle ur ekonomisk synpunkt vara betänkligt för hela landet, om man toge ett enda steg i den föreslagna riktningen. Även titanerna försökte en gång att storma himmelen, men det misslyckades jämväl för dem.

Innan jag slutar, skall jag blott sammanfatta vad jag ovan velat framhålla: Då det föreslagna förstärkandet, även om det i mindre skala kunde genomföras, komme att förutsätta en ofantligt ökad skuldsättning för staten, då med detsamma all konkurrens undanskötes och helt säkert hela den tekniska utrustningen i brist på konkurrens komme att bli lidande, då med de principer, staten hittills fört, skal icke finnas att vänta lägre priser på svensk produktion utan snarare högre, och då svensk produktion och drift i statens händer säkerligen komme att minskas och fördyras samt lämna årliga driftförluster, så ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr vice talmannen, som under herr Sommelius' anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härpå ordet till

Herr J o h a n s s o n i Kullerstå, som yttrade: Jag skall be att få biträda utskottets avslagsyrkande med den motivering, som är framförd i den av herr Flognfält och undertecknad avgivna reservationen.

Vidare anförde

Herr L i n d h a g e n: Jag har icke varit med om att författa denna motion och har icke sysslat med dess utarbetande. Annars skulle jag kanske också, på grund av den erfarenhet jag har, kunnat göra ytterligare exemplifieringar i själva motionen. Emeller-

tid har jag begärt ordet för att försvara motionen, då jag anser, att den är framkommen i rätt tid och behandlar ett ämne, som är av stor vikt just för närvarande.

Jag ber att få anmärka, att utskottet på visst sätt ställt sig sympatiskt till motionen, då det erkänt, att den rymmer en hel del frågor, som förr eller senare måste arbeta sig fram i tiden, fastän utskottet för sin del icke kunnat få något särskilt grepp på dem. Jag förstår så väl utskottets hemställan och att det har kommit till negativt resultat. Den nästföregående talaren har också förklarat, att motionen var så betydelsefull, att han måste för sin del begära ordet och göra några principiella erinringar emot hela den ekonomiska världsåskådning, som ligger bakom motionen, och det är också ett bevis så gott som något annat på att motionen har sin uppgift och representerar något, som tränger sig fram.

Vidare hava vi en särskild reservation, som nu återopats av herr Johansson i Kullersta, och även i den tycks man anse, att motionen berör ett vittomfattande ämne, ehuru denna reservation innefattar en undervisning för socialdemokrater i socialdemokratisk taktik utan att hava något särskilt intresse för de principfrågor, som motionen har framställt. Därför kan man nästan säga, att denna reservation i viss mån är mindre sympatisk för motionen än både utskottet och den näst siste talaren. Jag har då närmast anledning att utgå från den av herrar Flognfält och Johansson i Kullersta anförda motiveringen, då de ju i alla fall stå på samma grund som motionärerna och man med denna utgångspunkt får en riktigare anledning till att förfäktat det skiljaktiga åskådningssätt, som föreligger i motionen.

Jag vill först göra ett par allmänna principiella erinringar med anledning av den näst siste talarens principiella ståndpunkt. Han riktade sig emot statsdrift i allmänhet. Nu vill också jag, att man skall vara försiktig med statsdriften och icke låta hypnotisera sig av den allmänna politiska uppfattningen, att staten bör vara ett idealbegrepp och att man därför förutsätter, att om staten får taga hand om något, så blir allt idealiskt utfört. Så är verkligen icke förhållandet, ty staten består icke av några ideal, utan den består, när det gäller sådana frågor, av statsämbetsmännen, och dessa ämbetsmän äro människor och produkter av sin tids uppfattning, och därför beror statens verksamhet på huru dessa ämbetsmän sköta sin sak. Det var en tid, då man kunde konstatera, att denna statens verksamhet gick så dåligt, på grund av att ämbetsmännen icke hade tillräckligt intresse, att det blev en helt ny statslära, nämligen att man borde övergå från all slags statsproduktion och statsförvaltning till att lita till vad man kallar den enskilda företagsamheten såsom ensam ägnad att kunna på fruktbart sätt taga hand om dessa frågor.

Men tiderna förändras och vi med dem. Statsämbetsmännen måste också förändras med tiden, och då herr Sommelius framlade sin åskådning om olämpligheten av statsmonopol, tror jag, att detta berodde mest på, att så snart man anordnar ett statsmonopol, är

Ang. statens
övertagande av
visu natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

Ang. stats-
övertagande
av vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

det alltid högerämbetsmännen som få hand om detsamma. De äro icke intresserade av de sociala frågorna, och därför går det så galet. Men när de sociala synpunkterna vinna terräng och bliva beaktade inom regeringarna, kommer det också att utbildas en ny ämbetsmannakår, som sköter de sociala frågorna och betraktar deras främjande såsom ett sitt eget intresse, och då kommer också statsproduktionen att gå på ett annat sätt. Jag förstår, att herr Sommelius är skeptisk mot densamma, men det beror därpå, att så snart man etablerar statsproduktion, så är det alltid herr Sommelius' meningsfränder, som få hand om den saken.

Sedan är det frågan om vad man skall föra fram i riksdagen, och det är nu en undervisningskurs för socialdemokrater, som återfinnes i den av herrar Flognfält och Johansson i Kullersta framförda reservationen, som de nog hava fått litet hjälp med att utveckla, kan jag tro, ty jag antar, att de icke själva fullt stå på denna ståndpunkt, när det kommer till kritan. Denna reservation påminner i påfallande grad om den socialdemokratiska reservation, som avgavs ett par gånger, åtminstone särskilt en gång, när det gällde att ådagalägga vikten för vår egen säkerhet och för hela mänsklighetens säkerhet av att sträva för att i parlamenten föra fram frågan om nationernas rätt att själva bestämma över sitt öde. Då förelåg också en reservation från socialdemokratiskt håll, som gjorde gällande ungefär samma synpunkter, och då det finnes så olika synpunkter om vad man skall sysselsätta sig med i riksdagen, kunna herrarna förstå, att ett sådant parti slutligen måste gå på två olika linjer. Det framgår alldeles påtagligt vid frågans behandling, var skillnaden ligger här.

Den första skiljaktigheten är den, att man icke bör föra fram så många frågor på en gång och i ett sammanhang. Därom tyckas alla inom utskottet med undantag av herrar Vennerström och Johansson i Sollefteå vara eniga. Det är fråga om de s. k. maximioch minimiprogrammen inom parlamenten. Vi stå på den ståndpunkten, att bägge två böra föras fram. De förra såsom vägledning och för att skapa opinion och de senare för att förverkligas så småningom på grundvalen av denna opinion, som skapats, genom att man uppfostras och tål att se och tänka på maximiprogrammen. Särskilt nu under världskriget, när man gör sig redo att på en gång omstöpa en hel del statsordningar, tror jag, att det är ett ord i sinom tid, att även denna ekonomiska fråga angående omstöpfung av produktionssättet till en början bör tagas upp till discussionsämne även på de parlamentariska vägarna. Vi mena därför, att om man icke börjar att fästa uppmärksamheten på och diskutera dessa två olika ekonomiska system även i parlamenten, så kommer aldrig till stånd någon opinion, som slutligen blir mogen för att upptaga sådana tankar och bringa dem till förverkligande.

Det sägs nu här särskilt i reservationen, och det är väl en huvudpunkt, att den inre samhällsutvecklingen måste hava hunnit en viss mognadsgrad, innan man kan tänka sig, att det är färdigt att i ett sammanhang realisera den socialdemokratiska samhälls-

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

åskådningen. Ja, det är mycket riktigt. Icke går det att i ett slag realisera denna åskådning. Men när och på vilket sätt uppkommer denna mognadsgrad? Jo, den uppkommer genom att sinnena börja göras mogna för att tänka på den saken, och sedan från tanke övergå till handling. Börjar man icke att på detta sätt bearbeta den allmänna opinionen, så blir den aldrig mogen för någon-ting. »Däremot», sägs det i reservationen, »är det naturligt, att vissa speciella spörsmål, på grund av deras av omständigheterna framträdande betydelse och aktualitet, böra bli föremål för framställningar i syfte att trygga och vidga samhällets inflytande ävensom att vissa naturrikedomars övertagande av staten bör bli föremål för sådana framställningar.» Ja, det är riktigt, och det har också skett. Inom motionens ram rymmes även detta. Om man däremot icke vågar se på denna sak, vilken jag anser just nu i denna tid bör framställas såsom ett allmänt krav att tagas under övervägande, så skulle man dock kunna tänka sig, att inom motionens ram gjorts något försök att falla tillbaka på mindre krav, som icke äro tillgodosedda ännu. Men det har både utskottet och reservanterna fullständigt underlåtit.

Det framhålles också i reservationen ungefär samma ståndpunkt, som kom fram även vid behandlingen av den s. k. republik-motionen, och det är, att man icke skall vända sig med sådana saker till en regering som icke hyllar den socialdemokratiska samhällsuppfattningen och icke vill åtaga sig ett sådant uppdrag. Det beror alldeles på. Då man är för en sak, så begär man även från andra partiers sida, att riksdagen skall göra framställningar till Kungl. Maj:t om saker, för vilka man vet att den sittande regeringen icke kommer att intressera sig på det rätta sättet. Men man gör det i alla fall, och varför? Jo, därför att man vill, att frågan skall mogna hos folket, och således anser, att den även bör tagas upp i parlamenten. Det felas blott, att man skulle lägga armarna i kors, så länge det finns en högerregering, och att vänsterpartierna icke skulle föra fram annat, än det man visste att denna regering var fullständigt å jour med och intresserade sig för.

Så kommer en uppräknig av åtskilligt som socialdemokraterna gjort och som faller inom motionens ram. Vi skola då gå efter reservationens exemplifiering. Reservanterna tala om övertagande av vissa naturrikedomar. Jag vill då säga, att de motioner som väckts om denna sak hava avsett icke övertagande av naturrikedomar, utan de hava endast nalkats denna utvecklingsfas genom att föreslå koncessionssystem med kontroll över naturrikedomarnas tillgodogörande. Detta har skett flera gånger utan att leda till resultat. Nu vilja motionärerna gå längre och begära utredning, om man icke är mogen för att i något fall övertaga naturrikedomar för det allmännas räkning. I alla händelser är det väl ingen anledning för riksdagen att låta bli att taga upp detta, därför att man förut framfört sådana saker och dessa då icke lett till något resultat. Ätminstone borde motionen i detta fall föranlett därtill, att man begärt en skrivelse till Kungl. Maj:t, för att Kungl. Maj:t

Ang. statens
övertagande av
rissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

skulle intressera sig för de saker som man förut motionerat om. Det faller också inom motionens ram.

Ja, vad naturrikedomarna angår, så talar man om malmfrågan och återoppar också, att den s. k. gruvlagstiftningskommittén är sysselsatt med den saken. Men det veta nog reservanterna och utskottet, att denna kommitté antagligen icke alls kommer att syssla med de synpunkter som motionärerna här hava framfört, och att således hänvisa till denna kommitté det är ingen reson, så vitt jag kan förstå.

Så återoppar förslaget om inmutningsrättens upphörande och införande av koncessionssystem. Den saken ligger alldeles nere, och man hade då haft osökt anledning att i anledning av motionen upptaga denna sak och begära en skrivelse om detta.

Så hava vi frågan om vattenkraftens socialisering. Med den förhåller det sig på samma sätt. Där har man förut väckt frågan om koncessionssystem, och det finnes ingen anledning till att man icke skulle kunna trycka på den saken en gång till. Jag tillåter mig att särskilt fästa mig vid, att det står: »varjämte den största frågan om kungsådrans förbehållande åt det allmänna varit föremål för ingripande från socialdemokratisk sida». Jag vill fråga herr Johansson i Kullersta, som särskilt förordat reservationen, varifrån han fått för sig, att kungsådrans förbehållande åt det allmänna är den största av dessa frågor och att den blott väckts av socialdemokrater. Denna fråga väcktes även tidigare från det liberala partiets sida, och det är icke alls den största frågan. Det är en missuppfattning att förblanda kvantiteterna på detta sätt. Den största frågan av alla är den om vattenkraftens socialisering och kontroll däröver, och en detalj i kampen därför är frågan om kungsådran. År 1907, när jag ännu var immatrikulerad i det liberala partiet, väckte jag en motion, där jag satte den största frågan först under punkt a, och sedan kom jag till kungsådran såsom en detalj av detta. Men icke är det den största frågan. Menar man det, så har man intet sinne för kvantiteter.

Så hade motionärerna berört frågan om de stora fideikommissen. Därom pågår utredning, säga reservanterna. Denna utredning, om den över huvud taget äger rum nu, vilket jag icke hört talas om — i så fall skulle den vara upptagen på sista tiden — avser icke alls vad motionärerna syfta på, nämligen att dessa gods skola övertagas av det allmänna och utdelas till småbrukare, utan frågan gäller om fideikommissrätten skall upphöra och om dessa gods skola bli föremål för allmän spekulation. Det är vad denna utredning närmast skulle avse.

Så hava vi frågan om kommunikationsmedlen. Där äro också reservanterna skeptiska och säga, att därvidlag gör staten så mycket. Men man kunde ju i alla fall giva det erkännandet åt motionärerna särskilt från socialdemokratisk synpunkt, att det finnes en hel del kommunikationsspörsmål, som icke äro här berörda, såsom t. ex. frågan om att staten skall skaffa sig egna fartyg, Denna del av frågan har blivit försummad. En annan sak är, att

det står på det socialdemokratiska programmet, att större flottleder böra övertagas av staten. Denna mycket viktiga fråga hade man också haft en osökt anledning att beröra just med anledning av denna motion, som gav ett glädjande tillfälle att verka för en bortglömd socialdemokratisk programpunkt.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Så står det, att vid den nya expropriationslagstiftningen har också den socialdemokratiska riksdagsgruppen låtit sig angeläget vara att ge vidgad möjlighet åt det allmänna att övertaga egendom och därvid sökt såväl skapa möjlighet för ökad statsproduktion som bereda lättnader för de mindre bemedlade att få en del i våra naturtillgångar. Ja, det är ju delvis riktigt, men det har icke lyckats vid expropriation av mark för jordbruk och bostadstomter, och den antagna lagen går ju icke alls långt i detta avseende.

Så hava slutligen av motionärerna rörts vid banklagstiftningen, och om den säga reservanterna, som ingått i detalj i dessa saker, att vårt bankväsende redan ställts under koncessionssystem. Men det är blott en ofullkomlig början. Det står på det socialdemokratiska programmet, att krediten skall övertagas av staten, och när då en motion kommer fram, där fråga väckts, om icke krediten skall övertagas av staten, så skall man icke svara, att det behövs icke, därför att vi hava koncessionssystem.

Om jag nu hade suttit i utskottet och haft tillräcklig tid på mig, så skulle jag väl kunnat formulera en mera oportun kläm. Men då jag anser, att det här är en principfråga, så tror jag mig lika väl försvarad med att yrka bifall till motionen sådan den föneligger.

Herr Björling: Herr talman, mina herrar! Jag beklagar, att den egentlige motionären icke är närvarande här i dag. Som jag underskrivit motionen, vill jag säga några ord, så mycket mer som jag deltagit vid frågans behandling i utskottet.

Jag vill då först säga, att man gjort sig skyldig till felaktiga omdömen om motionen såväl i den offentliga diskussionen som i de handlingar som föreligga här. Man säger här i reservationen, att det gäller ingenting mindre än ett införande av den socialdemokratiska samhällsordningen. Jag vill då erinra om vad som står i motionens kläm, att det är fråga om utredning, i vad mån och på vad sätt staten skall övertaga vissa naturrikedomar o. s. v. Det är något helt annat än att proponera, att staten skall övertaga alltsammans, alla naturrikedomar och all produktiv verksamhet i ett sammanhang. Detta har icke ifrågasatts i motionen. Det är lämnat till en blivande utredning för att få utrönt, i vad mån och på vad sätt det skulle vara lämpligt eller ekonomiskt för staten att övertaga vissa naturrikedomar och bedriva produktiv verksamhet i större utsträckning än förut. Motionärerna hava icke tänkt sig, att staten skulle handla så oklokt och oekonomiskt, att den skulle övertaga rubb och stubb av alla de företag som för närvarande icke bära sig, vilket ju skulle medföra förlust för staten. Detta ha naturligtvis aldrig motionärerna velat.

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

Ja, nu har detta betänkande, som professorn sade, om skalbaggen, sönderfallit i tre olika delar, och jag vill då bara påpeka något angående behandlingen av denna fråga i utskottet. För min del har jag under hela tiden arbetat på att åtminstone socialdemokraterna inom utskottet skulle ena sig på en och samma linje, och framkastat den tanken, om icke reservanterna, då de icke ville gå med på motionen i hela dess vidd, i alla fall kunde gå med på att bryta ut en del av motionen och få en annan kläm, såsom herr Lindhagen nyss sade, så att man på det sättet fått enighet åtminstone på det hållet. Och vid ett tillfälle tycktes det också inom utskottet luta däråt, men så ett, tu, tre kastade man om och var tvungen att gå på tre olika linjer, vilket jag för min del livligt beklagar.

Herr Lindhagen kritiserade reservationen punkt för punkt, så att därom är icke mycket att tillägga. Jag vill i alla fall först säga några ord med anledning av den förste ärade talarens yttrande, då han påpekade, att motionärerna dock ha ett visst stöd för sin motion och åberopa krigets lärdomar i detta avseende. Men den ärade talaren passade också på att säga att, då det visade sig fördelaktigt, att staten skulle bedriva produktiv verksamhet i större omfattning än under vanliga förhållanden, vore det fördelaktigt endast under pågående krig, då staten befann sig i nödläge. Men är det fördelaktigt för alla samhällsmedborgare, att så sker under pågående krig, skulle det — tycker jag i alla fall — även under normala förhållanden vara fördelaktigare för samhället, d. v. s. för alla dess medborgare, om staten i större utsträckning bedreve produktiv verksamhet, såsom nu sker i vissa stater och som man börjat med under det pågående kriget även i en del neutrala stater.

I den motivering, som utskottet presterat, förefinnes åtskilligt, som är ganska välvilligt gentemot motionärernas framställning — ja, betydligt mera välvilligt än vad den förste ärade talaren yttrade, det vill jag säga. Man erkänner i utskottet, att »ingen torde väl numer bestrida det berättigade i att staten ej allenast gör sig till ägare av vissa naturrikedomar utan även själv leder driften av produktiva företag, där detta av nationalekonomiska, sociala eller andra skäl anses lämpligt och önskvärt. I stigande utsträckning har ock så skett under de senaste årtiondena. Det behöver blott erinras om, att staten är ägare av oerhörda jord- och skogsegendomar, gruvfält, vattenfall m. m., samt att staten jämväl sedan gammalt själv driver så betydelsefulla företag som post, telegraf, rikstelefon, järnvägar, varjämte staten inträtt som delägare i det stora norrbottniska malmfältsföretaget och på sistone i det s. k. tobaksmonopolet». Ja, detta erkänner utskottet. Och att det anser i viss mån detta fördelaktigt, för staten, framgår även på en hel del andra ställen i betänkandet, och då förefaller det mig mycket märkvärdigt, att icke utskottet i någon mån kunnat gå med på vad motionärerna hemställt. Men utskottet har tydligen icke velat gå med på någonting i den vägen.

Vidare säger utskottet på ett annat ställe något som är precis stridande mot vad jag nyss citerade, nämligen att ett sådant problem,

som motionärerna framlagt till lösning, skulle man möjligtvis kunna gå med på »efter längre tids prövning». Oaktat detta utskottets uttryck, har, såsom jag nyss citerade, staten sedan många år tillbaka bedrivit sådan verksamhet, och då ha vi enligt min uppfattning fått en ganska lång tids erfarenhet på det området, så att det borde vara möjligt att fortsätta på den en gång inslagna vägen. Motionärerna mena heller ingenting annat än att det skulle bli ökad produktiv verksamhet från statens sida.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Nu vill jag också påpeka, såsom herr Lindhagen nämnde, att motionärerna naturligtvis icke förbisett, att det råder mycken formalism och byråkratism från statens sida, vid bedrivandet av produktiv verksamhet. Och man anser, att det icke blir någon socialistisk samhällsordning, därför att staten själv övertager mer och mer sina naturrikedomar och bedriver utsträckt produktiv verksamhet utan därför fordras, att det samtidigt sker en demokratisering av samhället, och i den mån detta arbete blir slutfört kan man säga, att det mer och mer bör bli till nytta för alla medborgare i samhället, och då börjar man också närma sig det socialistiska samhället. Men såsom det för närvarande är ställt med en stor del av statsdriften ha icke motionärerna påstått, att den är idealistisk.

Beträffande vad utskottet säger därom att motionärerna framhålla att staten bör övertaga alla enskilda järnvägar, så ha motionärerna aldrig sagt detta utan de ha bara ifrågasatt, att man bör övertaga allt flera och flera av de enskilda järnvägarna, men ingalunda att staten i ett enda tag skall övertaga alla enskilda järnvägar — huru uselt än en del av dessa järnvägar kunna bära sig. Det har man icke ifrågasatt.

Vidkommande härefter reservanternas uttalande att man icke kan överlämna ett sådant problem till en högerregering, har herr Lindhagen redan talat om detta, men jag vill till yttermera visso säga några ord om den saken. Det är naturligtvis åtminstone enligt min uppfattning ganska riskabelt att yttra sig på det viset, ty konsekvensen därav skulle bli, att man icke skulle våga överlämna några som helst utredningar till en låt vara högerregering och då skulle icke en hel del andra framställningar, som blivit gjorda — visserligen icke av så stor omfattning, som denna men i alla fall av ganska stor omfattning — kunnat överlämnas till regeringen, och då skulle man icke heller våga hoppas något av den stora utredningen i malmfrågan, som år 1916 överlämnades — också den till en högerregering, — men vis å vis den utredningen synas reservantern ställa sig ganska förtroendefulla.

Det vore mycket att säga härutöver i denna sak, men det tjänar icke till att uppehålla tiden längre med detta, ty det kommer naturligtvis icke att leda till något resultat utan bara till diskussion: och jag ber därför, herr talman, att, eftersom jag skrivit under denna motion, få med avslag å utskottets hemställan yrka bifall till herr Lindhagens yrkande.

Herr Sterne: Jag begärde ordet, när herr Lindhagen i sitt

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

anförande i den föreliggande frågan särskilt lade tyngdpunkten på den socialistiska reservationen. Han förde upp hela saken på det principiella planet och ville framhålla, att han och hans meningsfränder i detta fall varit de, som sagt sitt ord i sinom tid och han liknade vidare reservationen vid en undervisningskurs för socialdemokrater samt tillade, att denna reservation var mindre sympatisk mot föreliggande motion. När jag hörde allt detta i ett sammanhang, kunde jag icke undgå att påminna mig, huru man dock från herr Lindhagens egna meningsfränder vid flera tillfällen varit med om att utan ett ord till försvar för en socialiseringsmotion avstyrka densamma. Jag vill påminna om att herr Vennerström vid fjolårets riksdag var med om att avstyrka en motion av herr Lindley rörande statsmonopol å mineraloljor och den motivering, som han då var med om, lydde så här: »Det vill dock synas utskottet, som om motionärens beräkningar rörande den ekonomiska innebörden av ett statsmonopol skulle vara alltför sangviniska, varjämte han torde hava underskattat de svårigheter, som i vårt land skulle göra sig gällande vid realiserandet av ett statsmonopol å mineraloljor.»

Jag söker förgäves i detta uttalande någon som helst principiell socialistisk fläkt men finner istället, att det är samma torra, förnuftsresonemang, som de båda socialdemokraterna i sin ordning föra, som efter en principiell motivering undanskjuta hela detta något orediga komplex av yrkanden, som motionären bara hänskjuter till Kungl. Maj:t, utan att få något fast grepp på dessa viktiga ekonomiska frågor. Jag vill ytterligare påminna om att ett par av herr Lindhagens egna meningsfränder helt nyligen, när det gällde min motion om sockerindustriens socialisering, var med om att tillsammans med högern och de liberala i utskottet avstyrka densamma utan att i den motiveringen fanns någon enda fläkt av socialistiska principer. Jag tycker sålunda, att man gott kan skrinlägga det påståendet, att man i den socialdemokratiska reservationen icke tillräckligt beaktar, vilken stor vikt och betydelse det ligger i att snabbt nå fram till den ekonomiska omdaning av samhället, som vi egentligen syfta till och vartill motionen vill, men icke kan bidra. Det har varit för mig påfallande, när man från herr Lindhagens och hans meningsfränders sida väckt en mycket långt syftande motion där man överhuvud bara kommer till ett yrkande om utredning, som man vill lägga i händerna på en högerregering, hos vilken naturligtvis icke det ringaste intresse för den saken föreligger, eller ha socialistiska utredningar lagd i händerna på samma de statsämbetsmän, varom herr Lindhagen själv sagt, att de icke vore några ideal från vår sociala synpunkt utan endast människor, som inandas en helt annan åskådning och följaktligen icke alls äro skickade att leda en socialistisk samhällsömdaning; att man från deras sida hade en alltför stor tro på parlamentarismens möjligheter. När man exempelvis motionerar om republik eller såsom nu om en fullständig omgestaltning av de ekonomiska förhållandena, förefaller det mig egendomligt, att man begär hos Kungl. Maj:t en utredningskommitté, som i sinom tid skall tala om när tiden är mogen för att göra denna eko-

nomiska eller politiska revolution. För min del vill jag verkligen betacka mig för den sortens revolutionäranda, ty jag anser, att dessa omdaningar böra växa fram under ett förtätat tryck av folkviljan, istället för att begära av våra motståndare i regering och bland ämbetsmännen, att de skola sitta och bevaka och meddela det svenska folket, när den lämpliga tidpunkten är inne för att göra revolution på det ena eller andra området.

Med anledning av det sagda och utan att uppehålla tiden med att ingå på någon sakbehandling av motionens många — allt för knapphändigt behandlade — problem, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan med den motivering, som herrar Flognfält och Johansson i Kullersta anfört.

Herr Winberg: Herr talman, mina herrar! Innan jag ingår på någon realbehandling av utskottets förslag och den vid betänkan- det fogade reservationen, ber jag att få säga några ord till den siste ärade talaren. Han ställde såsom parallell mot den reservation, som är avgiven av herrar Flognfält och Johansson i Kullersta, att även representanter ifrån den grupp, jag tillhör, varit med om att avstyrka en motion, som väckts av andra, och som avsett vissa företags socialisering. Han nämnde därvid också en av honom framförd motion om sockertrustens socialisering. Jag ber att, eftersom detta framkommit, få lämna herr Sterne den kanske något överraskande upplysningen, att jag var verkligen den, som inom utskottet sist slogs för att man skulle gå på en annan linje än ett avslagsyrkande. Visserligen får herr Sterne medgiva, att det icke var en så stor socialiseringsfråga, som då förelåg, men jag ansåg i alla fall, att vissa skäl talade för den. Men när medlemmarna inom det parti, som herr Sterne tillhör, icke ansågo skäl föreligga för ett sådant yrkande, ville jag icke göra det, ty jag hade då ånyo framstätt såsom en splittringens man; och jag har vissa erfarenheter som gör, att jag icke i onödan vill framstå såsom sådan. Detta var om den saken.

Det var av ett visst intresse, om också på samma gång litet beklämmande, att taga del av det utskottsutlåtande, som här föreligger, och — jag måste säga — icke minst att taga del av den reservation, som är avgiven av två socialdemokrater, herrar Flognfält och Johansson i Kullersta. Det problem, som här framförts till beaktande, borde väl ändå just under den allra sista tiden ha vunnit så mycket av aktualitet, att man vid det här laget borde vara på det klara med att det måste komma till stånd en nyorientering även på det rent ekonomiska området. Det kan icke gå an såsom hittills att överlämna åt slummen att avgöra, huru förhållandena på det ekonomiska området skola utbilda sig i samma utsträckning som hittills varit fallet. Vi ha fått bevis för, att under allra senaste tiden institutioner och personer, som sannerligen icke ha någon socialistisk uppfattning, kommit på det klara med att man måste i viss mån slå in på andra linjer och detta alldeles särskilt, när det gäller för en nation att genomleva sådana kritiska tider som nu, då det gäller att spänna alla krafter på alla sätt. Men vad som är nyttigt och nödvändigt

Ang. statens
övertagande af
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

under sådana förhållanden, behöver icke alls vara onyttigt och icke nödvändigt under normala förhållanden.

Jag förstår mycket väl, att man på s. k. borgerligt håll icke gärna vill vara med om att vidtaga några positiva åtgärder i den riktning, som här är föreslagen. Där går den stora skillnaden mellan borgerlig och socialistisk uppfattning. å borgerligt håll anser man, att vad som rör sig på detta område skall överlämnas till den enskilda företagsamheten, och endast i undantagsfall skall staten befatta sig med dylikt. Men den meningen börjar nog sprida sig mer och mer bland folkets lager, att denna gamla åskådning just med de händelser, som nu timat i världen, i ganska hög grad ha gjort bankrutt. Det är inte bara det s. k. systemet »för sent» här i landet, som gjort bankrutt, såsom förhållandena nu ha utvecklat sig, utan det är hela den gamla föreställningen, att det skall överlämnas åt den enskilde företagaren att avgöra, i vilken utsträckning och på vilket sätt man skall frambringa det som är nödvändigt för ett folk att röra sig med. Det är hela denna gamla föreställning, som enligt mitt förmenande har blivit synnerligen skamfilad särskilt under senare tid, och när vi nu ha att vänta en hel del omändringar inom såväl den ena nationen som den andra, synes det mig åtminstone, att tidpunkten skulle vara synnerligen lämplig att också taga under övervägande, på vilket sätt och i vilken omfattning man bör söka åstadkomma en nyorientering även beträffande den fråga, som framförts här i motionen.

Om jag, som sagt, kan förstå, att den borgerliga världen icke utan vidare kan ge sig in på sådana vägar som här äro föreslagna, är det mig däremot ofantligt svårt för att inte säga omöjligt att förstå, hur man på socialdemokratiskt håll under nuvarande förhållanden kan, när en sådan fråga som denna framförts, komma till ett fullständigt negativt resultat. Jag skall be att ytterligare få särskilt pointera några detaljer i den reservation, som här är avgiven.

Till en början kommer man där med den frågan: hur kan det vara möjligt, att man tänker överlämna åt en högerregering sådan som den nuvarande att utreda en fråga som denna? Ja, det är ett ganska billigt sätt att komma ifrån saken, det måste jag säga, ty när blev det fastslaget från oppositionens sida, att man inte skulle framföra ett krav, som man ansåg aktuellt och betydelsefullt, endast därför att icke för tillfället satt en regering, som kunde anses komma att tillräckligt beakta dessa krav? Det är väl ändå inte så, att riksdagen bör avge en sådan inkompetensförklaring, att den medgiver, att en regering endast behöver taga hänsyn till sådana framställningar från riksdagen, som regeringen finner lämpliga, utan det är väl så, att riksdagen bör säga ifrån, och det är regeringens skyldighet att vidtaga den utredning som begärs. Gör inte regeringen det eller kommer den fram med förslag, som äro byggda på en skev utredning eller på en skev föreställning, då bör riksdagen kunna vara kapabel att säga ifrån, att det är inte en sådan utredning som den begär.

För öfrigt, mina herrar, förefaller det litet egendomligt, när man från den sida där man åtminstone till den nu sittande regeringen

allaredan har betygat sitt ganska stora förtroende — åtminstone betydligt större förtroende, än jag för min del kan ge den regeringen — anför detta som förevändning för att i föreliggande fråga icke kan företagas något för närvarande.

Vidare vill jag säga, att när reservanterna påstå, att motionärerna ha alldeles överskattat möjligheten av att snabbt övergå till en socialistisk samfundsordning, är detta egentligen ett överord. Vad som i motionen framföres pekar visserligen i socialistisk riktning, men det behöver visst icke innebära någon övergång till en fullständigt socialistisk samhällsordning, ty vore detta fallet här, hade det lika mycket varit fallet, när man framförde de olika detaljförslag, som reservanterna tala om att man under gångna tider framfört från den socialdemokratiska gruppen. Då skulle dessa vara lika omöjliga, därför att de omfattade detaljer, som också pekade i riktning mot en viss socialisering. Det är klart, att man icke inlagt denna betydelse häri, och för övrigt, huru skulle det ställa sig överhuvudtaget med den socialdemokratiska parlamentspolitiken, om man icke ansåge, att det vore skäl att framföra även mera vittgående krav, därför att man inte har någon utsikt till att under överskådliga tider kunna få ett helt socialistiskt samhällssystem genomfört? Jag finner sålunda, att reservanterna i detta avseende i rätt stor utsträckning ha bundit ris åt sin egen rygg, ty det är klart, att de spörsmål, som här äro framförda kunna vi ändå icke skrinlägga, utan de måste i fortsättningen framföras, vare sig kombinerade till ett helt system eller genom att man tar ut vissa detaljer. Förstå då inte reservanterna, att de genom en sådan reservation givit motståndarna till detta ett av de allra bästa vapen i händerna, som dessa för sin del kunna önska sig? Det är just det som är det betänkliga med denna reservation.

Det skulle vara åtskilliga detaljer till i reservationen att anmärka på. Jag skall emellertid bara stanna vid, att man t. ex. pekar på statens inköp av enskilda järnvägar, och man pekar särskilt på inköpet av Mora—Vänerns järnväg. Ja, det är alldeles riktigt, att man emellanåt tar en liten detalj, när särskilda förhållanden göra det nödvändigt att inköpa en järnväg. Men planmässigheten i tillvägagångssättet, som skulle göra det möjligt att få överskådlighet över hela vårt lands järnvägsväsen och som skulle visa, i vilken ordning och i vilken utsträckning det vore nödvändigt såväl för statens som för allmänhetens vidkommande att fortsätta med inköpen av de enskilda järnvägarna, denna saknas fullkomligt. Det är mera ett slumpens verk, det ena kommer efter det andra, men man vet inte i vilket sammanhang det kommer. Det är just denna planmässighet på detta såväl som på andra områden, som jag anser synnerligen nödvändigt att söka åstadkomma.

Vidare vill jag säga några ord i anledning av sista punkten i reservationen. Det kan inte hjälpas, att man får en något egendomlig uppfattning, när man läser den. Jag tror det var herr Sven Persson, som här i kammaren för några dagar sen förklarade — i anledning av en här förd debatt — att här i riksdagen tar man inte hänsyn till från *vilket håll* en fråga framförts, här tar man endast hänsyn till

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.

(Forts.)

Ang. statens
övertigande av
vissa natur-
rikedomar
u. m.
(Forts.)

vad framställningen avser och vart den syftar. Nu måste väl de, som varit med litet här, säga sig, att detta icke är sant, även om det är en uppfattning som man försöker upprätthålla och som för den parlamentariska värdighetens skull är nödvändigt att upprätthålla. men jag får säga, att denna uppfattning får en ofantlig knuff, om man läser igenom den reservation som här föreligger, ty här medger man tydligen, att en hel del av dessa frågor, som framförts i motionen, förut varit framförda från socialdemokratiskt håll och alltså ansetts vara av den betydelse, att de borde framföras. Om man alltså ansett, att motionen varit för vittomfattande och att man följaktligen icke kunnat gå med på allt som där framlägges, vad är det som hindrat, att man gått med på åtminstone en del saker, som förut varit framförda från socialdemokratiskt håll och som väl i dag icke äro mindre aktuella än då de förut framfördes? Varför har man inte sammanfört dessa och förklarat: »detta äro vi med om, därför att det en gång förut varit framfört». Det kan icke hjälpas, att man får den föreställningen, att här, om någonsin, har man tagit hänsyn till *från vilket håll* motionen framkommit, och om man inte gjort det, begär jag svar från reservanternas sida på frågan, varför man nu icke varit med om de krav, som tidigare från socialdemokratiskt håll framställts. Anser man dem nu icke aktuella, eller slår man in på en annan politik hädanefter? Det begär jag svar på, och får jag inte tillfredsställande svar därpå, har jag anledning vidhålla min uppfattning, att man tagit hänsyn till från vilket håll denna motion framförts.

Jag kan icke heller komma ifrån den föreställningen, att denna reservation kanske har någon annan person som spiritus rector än de, som skrivit under densamma, och det skulle vara mig ett synnerligt stort nöje, om denne spiritus rector ville framträda i debatten och göra sin mening gällande.

Jag ber om ursäkt för att jag nu för första gången — och jag hoppas också det är den sista — gått in på saker, som äro av den art, att de icke böra förekomma i parlamentsförhandlingar med andra ord att jag gått in på vissa inre partipolitiska förhållanden eller åtminstone nödgats snudda vid dem, men när saken utvecklats sig, som den gjort och det är tydligt, att vi måste stå som bestämda motståndare på olika håll inom den socialdemokratiska rörelsen — och felet är i detta fall inte vårt — kan det inte hjälpas, att man måste upptaga även den sidan av saken till belysande, ty jag har den uppfattningen, att jag måste motarbeta all konservatism, inom vilket parti den än framträder, och även om man gör anspråk på att jag skall överse med sådan konservatism som framträder inom det socialdemokratiska partiet, svarar jag bestämt att jag inte kan göra det.

Jag skall icke upptaga tiden längre, herr talman, utan på grund av vad jag anfört och då jag anser att synnerligen goda skäl därtill föreligga, alldeles särskilt med hänsyn till de nu rådande förhållandena, ber jag att få yrka bifall till den i ämnet väckta motionen.

Med herr Winberg förenade sig herr *Hage*.

Herr Räf: Herr vice talman! Det är rätt ofta som man får höra en uppgörelse mellan de olika politiska partierna här i riksdagen. För några år sedan var det egentligen endast två partier, som behövde göra upp sina mellanhavanden här, men nu ha vi tre, om det ena är ett högerparti, så är det ett vänsterparti, och det tredje, ja, det kanske också är ett högerparti. Emellertid händer det mindre ofta, att man behöver göra upp räkenskaperna med det fjärde partiet, orsaken därtill vet jag inte. Det är emellertid mycket intressant att sitta och lyssna på uppgörelserna mellan de olika partierna, det måste jag erkänna. Men det bedrövliga i saken är, att det tar så oerhört mycket tid i anspråk för riksdagen, som så väl behöver sysselsätta sig med andra saker. Vi hörde redan i går en allvarlig framställning om, hur nödvändigt det vore, att de kungl. propositionerna komme in litet tidigare, eller, rättare sagt, att de icke komme så sent som här skett. Emellertid ha vi i dag haft en partiuppgörelse, som kommit ännu senare.

Nu väntade jag verkligen att härvidlag få höra riktigt auktoritativa talare å ömse sidor uppträda i denna sak — man brukar vara van vid att så sker — men så har icke hänt i dag. Den siste talarens anförande tycktes mig tyda på att man icke vore benägen för ett allvarligt framträdande och för att avgiva några deklARATIONER. Men det förmodar jag icke är händelsen, ty någon egentlig fara i det fallet tror jag inte föreligger. Vore det så, att det föreläge, förstår jag nog, att man skulle dra sig, men jag tänker, som sagt var, att det inte är någon fara.

Nu har någon sagt, att det vore inte lämpligt att förelägga en högerregering dessa förslag, utan man borde vänta, till dess man så att säga finge en motsvarande regering, så skulle det gå lättare att få igenom det som man framlagt i denna sak. Ja, det kan mycket väl hända, att det är just för att få fram en motsvarande regering, som man på visst håll tiger så pass, som händelsen är nu i dag. Ty det torde kanske icke vara riktigt lämpligt för folket ute i landet, att man sista året i en riksdagsperiod talar alltför ivrigt och alltför aggressivt i dessa frågor. Det är många, som lyssna där ute och höra efter vad som säges här i riksdagen just i dylika frågor, och vem vet, huru det kan verka på denna hop; det skulle kunna tänkas, att man vägrade sina röster på det hållet, om man finge rätt klart för sig, hur saken låge. Detta, att man icke skulle framföra för många frågor av denna sort, var den synpunkt, som här gjordes gällande av herr Lindhagen, då han här gav ett uttryck för den uppfattning, som förefinnes hos de, om jag vågar begagna det uttrycket, riktiga socialdemokraterna. Jag känner egentligen icke något nytt namn på detta vänsterparti, och jag kallar dem därför i detta fall för de riktiga socialdemokraterna.

Det har ju för övrigt rätt en mycket stor ovisshet angående denna fråga, och man måste väl även erkänna, att en sådan ligger i själva motionen. Det råder nämligen en mycket stor ovisshet därom, vilka egendomar staten verkligen skall söka övertaga i detta

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Ang. statens
övertagande av
 vissa natur-
 rikedomar
 m. m.
(Forts.)

fall. Då herr Sommelius här framställde ett helt register av vad motionen innefattade, så svarade någon motionär: nej, det är visst icke sant, att förslaget omfattar allt detta, utan det omfattar endast det och det. Och så kommer en annan och säger, att det omfattar icke ens det, som denne talare sagt, utan endast det och det. Jag har därför med stort intresse lyssnat, när någon motionär yttrat sig i frågan, för att få reda på vad saken egentligen gäller. En sådan upplysning fick vi också av herr Björling. Han säger nämligen, att det icke är meningen, att staten skall övertaga andra affärer än sådana, som bära sig. Det är alldeles briljant uttryckt, och jag förmodar, att det också vinner anslutning av hans eget parti. D. v. s., de enskilda få behålla de affärer, som icke bära sig, men staten skall övertaga dem, som bära sig. Jag undrar, herr Björling, om icke följden blir den, att staten sedan får övertaga även de affärer, vilka icke bära sig, och man kan fråga, om icke detta är en alldeles utmärkt väg att socialisera alltsammans, till och med hela besättningen. Det är många jordbruk som, även om de icke bära sig så utomordentligt väl, dock i alla fall bära sig, och dessa skulle nu enligt motionärens egen framställning övertagas av staten. Men de jordbruk däremot, som icke bära sig, finge innehavarna behålla själva. Det ginge an att exemplifiera härvidlag hur långt som helst, men jag skall nu icke göra det, ty tiden är icke sådan, att man här bör i onödan upptaga kamraren. Herrarna kunna för övrigt själva exemplifiera detta utefter hela linjen.

Nu konstaterade herr Lindhagen själv, att, såsom han uttryckte sig, det är icke så, när det gäller ekonomiska ting, att staten utför sina angelägenheter så utomordentligt ideellt. Ja, herr Lindhagen, det tror jag vi kunna vara överens om. Herr Lindhagen uttalade emellertid en förhoppning om, att framtiden skulle i detta avseende bli mycket ljus. Jag får dock för min del säga, att jag är rädd för, att jag icke kan alltför mycket acceptera det uttalandet. Jag utgår hellre från den nuvarande tiden och de nuvarande förhållandena, ty hur det kan gestalta sig i en framtid, det vet varken herr Lindhagen eller jag. Jag vill emellertid hålla fast vid vad herr Lindhagen här sade om, att handhavandet av de affärer, som staten innehar, i många fall icke visat sig vara så särdeles ideellt. Jag har följt med utvecklingen på ett område, där staten förr haft mycket stora affärer, nämligen på gruvhanteringsområdet, och det har visat sig, att nästan allesammans av dessa statens affärer undan för undan måst övertagas av enskilda. Staten har måst sälja gruvor och förmögenheter uppe i landet i stora massor till enskilda personer just därför, att staten icke förmår sköta sådana saker ideellt eller så bra som den enskilde. Se vi t. ex. på statens järnvägar och jämföra dessa med de enskilda järnvägarna i vårt land, så få vi för det första det bestämda intrycket, att vad initiativ beträffar är det enskilda initiativet nästan dubbelt så starkt som statens eget initiativ. Man kan säga, att för närvarande innehar staten faktiskt icke mer än ungefär 5,000 kilometer av lan-

dets järnvägar, under det att enskilda inneha c:a 9,000 kilometer. Detta måtte väl tyda på, att själva initiativet är starkare hos de enskilda än hos staten. Se vi därefter på inkomstsiffran för statens järnvägar och därmed jämföra inkomstsiffran för de enskilda järnvägarna, så tror jag, att herr Lindhagen skall komma till ett motsvarande resultat. Jag menar, att om herr Lindhagen ser på hithörande tabeller, skall han finna, att de enskilda järnvägarna genomsnittligt taget torde gå i ekonomiskt avseende minst lika bra som statens järnvägar, för att icke säga mycket bättre än dessa. Jag vet snart sagt icke, vilket område jag skall taga, där jag icke kan göra samma iakttagelse, nämligen att det enskilda initiativet i verkligheten är mycket starkare än statens initiativ, och att det ekonomiska resultat, som kommer ur den enskilda företagsamheten, är mycket större än det, som kommer från ett statens företag.

Jag befarar på grund härav, att om vi skulle realisera det förslag, som herr Björling nu förordat, nämligen att den enskilde skulle överlämna eller överlåta sin affär till staten, att staten skulle expropriera densamma, eller hur man nu vill uttrycka det — det är icke därpå det hänger — skulle det icke dröja mycket länge, innan staten, liksom det skedde förut på gruvhanteringens område, skulle säga till de enskilda: detta bär sig icke i vår hand, ni få lov att övertaga det igen, alldeles som ni förut gjorde med det och det. Men på detta sätt komma de enskilda alltid att endast få sådant, som icke bär sig. Företagen buro sig så länge, som de voro i enskild hand, men när staten övertog dem gick det icke väl ihop, utan då måste de överlåtas till de enskilda igen. Jag tror icke, att det skulle bli till mycket stor fördel för vårt land, om staten på detta sätt skulle börja övertaga företag från den enskilde efter den grundsatsen, att man toge det som bär sig.

Jag har verkligen med både intresse och stort nöje genomläst utskottets utlåtande och jag blev förmånligt överraskad av att se, hur väl det i allmänhet var avfattat. Jag skall nu be, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Palmstierna: Herr vice talman! Den siste ärade talaren klagade å ena sidan över, att vi fått en alldeles för lång debatt i detta ärende, och han angrep därefter ett ögonblick herr Winberg, för att denne fört in debatten på frågan rörande partiförhållanden, men å andra sidan *begärde* nästan den föregående ärade talaren att uttalanden skulle komma, som ordentligt klargjorde partiståndpunkterna, och själv tycktes han förirra sig rätt mycket i en hel del olika gånger angående förhållandena inom både sitt eget och andra partier. Nå, detta karakteriserar ju i sin mån hans anförande liksom de anföranden, som herr Räf i övrigt brukar hålla. Jag vill gärna för min del låta den lyckönskan kvarstå, som herr Räf gav herr Winberg och övriga på den sidan, att det var ett särskilt renodlat socialistiskt parti, vars talan herr Winberg i somliga avseenden för.

Anledningen till, att jag begärde ordet var egentligen den, att

*Ang. statens
övertagande av
rissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

det framställtts en alldeles speciell fråga, som det är nödvändigt att svara på. Herr Winberg begärde nämligen ett uttalande från vårt håll, om vår mening var att icke längre betrakta dessa frågor såsom aktuella. Jag förstår icke, hur i all rimlighets namn en sådan fråga kunnat framkomma i kammaren. Här står ju uttryckligen i den från vårt håll avgivna reservationen, till vilken, såsom herr Winberg väl förstår, det varit många författare, huru vi se denna fråga. Det göres ju där följande partiuttalande: »— det är att förvänta, att denna grupp även hädanefter kommer att uppbjuda all sin förmåga för att vinna det mål, som det är dess förnämsta uppgift att förverkliga.» Men huru kan man då ställa en sådan fråga till oss, sedan man fått svart på vitt angående vår uppfattning i denna sak? Det borde väl av detta vara klart, att det socialdemokratiska partiets *huvuduppgift* ligger på detta område, och det är då helt naturligt också, att man lika gärna kan göra den banala frågan, äro ni socialdemokrater eller icke. Men inför vad som förekommit vid de allra senaste riksdagarna och även vid den innevarande är det väl självklart vad våra strävanden gå ut på och vad vi avse.

Jag skulle även vilja säga ett par ord till den allra förste ärade talaren, herr Sommelius. Jag hade verkligen väntat mig, att vi skulle komma in på frågan om sockertrusten igen, eftersom han hade ordet. Vi hade ju en debatt om den saken för en tid sedan, då vi klargjorde vår uppfattning beträffande näringsfriheten och jag vill icke för länge uppehålla mig därvid med anledning av herr Sommelius' ord. Så som hela samhällsutvecklingen nu fortlöpt, är enligt vårt förmenande näringsfriheten väsentligen död; den har förklarat sig själv, och det enskilda monopolet framträder såsom den organiserade huvudtypen för näringslivet i det nutida samhället. Men om vi icke vilja ha det enskilda monopolet, då måste vi inlänka det såsom ett organ i samhällets förvaltning. Men icke nog med detta, herr Sommelius, utan jag tror, att man en gång skall skriva över de åskådningar, som det socialdemokratiska partiet har, att inför frambrytandet av industrialismen och inför alla dessa enorma krafter, som, framtröllade ur naturens förrådsvalv, med tillhjälp av vetenskapen överbäldigat mänskligheten under de båda sista århundradena, har det varit nödvändigt att bemästra dessa krafter och tillse att icke kapitalet blir människorna övermäktigt. Samhället måste begagnas såsom vapen för att tygla dessa krafter, så att kapitalet, verktygen och maskinerna i och för naturtillgångarnas utnyttjande stå till förfogande för alla, därigenom att de ställas i samhällets tjänst, och alla sålunda bliva tillfredsställda och icke en enda klass företrädesvis tillgodogör sig deras nyttjande. Detta är den grundtanke, som bär upp hela vår strävan och som sedan i detalj på punkt efter punkt skall nå sitt förverkligande i den mån, man finner, att samhället självt erbjuder möjligheter att åstadkomma detta. Här är verkligen icke alls fråga om något som helst »skrinläggande» av dessa frågor eller att dessa spörsmål icke skulle vara »aktuella» o. s. v.

Det är ofattligt, hur man *bona fide* kan framställa sådana frågor i andra kammaren.

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

Jag vill vidare säga till herr Winberg, när han förklarar, att de båda socialdemokratiska reservanterna med sin reservation ha givit »motståndarna vapen i händerna», att jag för min del, som är starkt och varmt, besjälad av övertygelsen, att den socialdemokratiska rörelsen har en historisk uppgift att fylla i Sverige liksom i andra länder, måste inför den stora betydelse, som jag ser ligga i all strävan uti denna riktning, livligt beklaga en sådan motion som den nu föreliggande. Jag kan verkligen icke finna, att densamma är till gagn för den stora sak, som den socialistiska rörelsen bör sträva att nå.

Då jag läser motionen, finner jag där punkt efter punkt, där jag måste ställa mig frågande inför hela den tankegång, som gör sig gällande. Men icke endast detta, utan jag måste rent ut fråga: skall man behandla så stora, viktiga och allvarliga frågor på ett så *ytligt* sätt? Här ha vi t. ex. bankväsendet; den frågan är behandlad på *sex* rader. Det är allt vad motionärerna ha att säga om hela finanskapitalets funktion i det nutida samhället i olika avseenden och dess enorma betydelse på alla områden. Hela denna så viktiga fråga snuddar man vid på sex fattiga rader. Och frågan om de enskilda järnvägarna, kanalerna och ångbåtslinjerna samt en egen handelsflotta, med ett ord frågan om våra kommunikationsmedel, den behandlas på *fyra* rader. Och på det sättet snurrar man ihop det ena efter det andra. Här talas om socker-, sprit-, cement-, tändsticks- och superfosfatindustrierna; om glas- och pappersindustrierna, om jute-, ylle- och trikåindustrierna m. m.; här står om jordbruken med deras binärningar såsom mejerier, slakterier m. m., om malmerna, skogarna och vattenfallen, om torvmossarna, om de stora fideikommissen och jordagodsens m. m. Allting är här hoptrört i ett sammanhang, och så begär man utredning på en gång om utredningen, skall kunna utreda frågan och lägga det så, att Sverige i ett slag övergår till en socialistisk stat i ekonomiskt avseende? Jag tycker, att man borde ändå förstå, att det finnes starka skäl att nu stå emot ett sådant förslag. Det inbjuder, när man tänker på detsamma, nästan till, att herr Råfs speciella förmåga skulle taga hand om denna motion.

Nu vill jag till vad herr Lindhagen sade säga blott ett litet ord. Herr Lindhagen fäste sig vid ett uttryck i reservationen, där det står, att frågan om kungsådran skulle vara det »största» av de hithörande spörsmålen. Jag känner nu icke närmare till, huru detta uttryck kommit in där, men när jag läser detsamma, måste det, såvitt jag förstår, alldeles påtagligen vara ett tryckfel, ty det finnes intet sammanhang i meningen.

Vidare har man vänt sig emot, att det i reservationen göres en erinran om det olämpliga i att låta en högerregering övertaga denna sak. Här ha emellertid herrar Winberg och Lindhagen var

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

för sig olika uttalanden i det avseendet, och dessa slå alldeles ihjäl varandra. Herr Lindhagen beklagar sig över, om det skulle bli så, att herr Sommeliuss' meningsfränder skulle få taga hand om hela denna utredning. Och jag måste ge herr Lindhagen rätt härutinnan. Vi ha ju på det ena området efter det andra sett, hurusom man på det förberedande stadiet av ett ärendes behandling däri- genom, att kommissioner eller personer inom departementen under regeringens ledning tagit hand om viktiga utredningsspörsmål, fått en sådan riktning i själva utredningsarbetet, att när frågan sedan kommit till riksdagen, har det nästan varit hopplöst att åstadkomma något. Jag delar på grund av erfarenhet till fullo herr Lindhagens uppfattning i detta avseende. Herr Winberg hade nu den meningen, att riksdagen skulle till och med *älägga* den fungerande regeringen att utföra detta uppdrag. Det går naturligtvis icke riktigt ihop. Det skulle utmynna i, herr Winberg, att riksdagen skulle tillsätta den regering, som skulle få detta uppdrag, och då kommer herr Winberg betänkligt nära det spörsmål, som man eljest brukar undvika, nämligen ministersocialism och vad därmed sammanhänger.

För min del vill jag säga, att här finnas gränser beträffande detta spörsmål, som äro uppenbara för var och en som närmare tänker på saken. Det finns frågor, som äro av den beskaffenhet, att man kan se, hurusom på grund av utvecklingen i samhället en viss mognad inträtt, som gör, att de tankar, som kommit till uttryck, tvinga sig fram med omständigheternas makt till omedelbar lösning. Det finnes områden, där verkligen något kan göras, för att i människornas åskådning åvägabringa erforderlig mognad; där finnes det möjlighet att genom en utredning få till stånd, att utvecklingen åtminstone rycker fram någon bit. Men det finnes å andra sidan spörsmål med den stora programmatiska innebörd och med sådant sammanhang, med läget i samhället, att det nästan ter sig barockt att låta en regering, som icke delar den åskådning, som vederbörande förslagsställare själva hysa, taga hand om frågan, och dit räknar jag verkligen en sådan sak som att beträffande *hela* vårt ekonomiska liv överlämna till en regering med herrar Swartz och Lindman i spetsen taga hand om, hur man skall ordna med socialismens genomförande. Man kan ju ha vilken uppfattning som helst i denna fråga — man kan ju se densamma på olika sätt — men för min del måste det verkligen te sig ganska barockt att förfara på det sättet. Jag skulle verkligen icke vilja, att riksdagen ålade regeringen att göra en dylik utredning, ty det gäller enligt mitt förmenande en alltför betydelsefull sak, för att icke *socialdemokraterna själva* skulle bidra till utvecklingen, när sålunda deras största fråga skall komma till avgörande i samhället. Detta sker för övrigt icke på sådant sätt, att det *i dag* är ett privatkapitalistiskt samhälle och *i morgon* ett socialistiskt samhälle. Detta är en fullkomligt ohistorisk syn på tingen, och det synes mig vittna om en bristande uppfattning rörande ekonomiska ting, när man uttalar den meningen, att man beträffande allt detta

skulle på en enda gång kunna åstadkomma den utveckling, som man begär.

Jag har med dessa ord velat säga, att det förefaller mig, som om det funnes mycket fog för den uppfattning, som gjorts gällande i den av herrar Flognfält och Johansson i Kullersta avgivna reservationen. Jag vill verkligen beklaga, att det blivit nödvändigt att taga avstånd från en sådan motion som den föreliggande, ty det vill jag återigen upprepa klart och bestämt, att beträffande de frågor, som, strödda här och var i motionen, beröras i densamma, måste det sägas, att de stå för oss såsom så väsentliga och så betydelsefulla, att de utgöra någonting, som hela den socialdemokratiska rörelsen grupperar sig omkring såsom dess huvuduppgift, och att det därför är nödvändigt, att man tar på dem med det djupaste allvar och den största omsikt och att man vidare tager upp varje sak för sig på sådant sätt, att man märker och känner, att här står det stora allvaret bakom, och icke drager in allting i ett enda förslag på några få blad och sedan lägger det framför kammaren och säger: besluta nu en utredning om allt detta på en gång! Det låter sig ju nu icke göra, ty det skulle i själva verket innebära, att Sverige i ekonomiskt avseende på en gång skulle bli ett socialistiskt land.

Jag yrkar således bifall till den av herrar Flognfält och Johansson i Kullersta avgivna reservationen.

Herr Björling: Herr Räf ondgjorde sig över mig, för att jag skulle ha velat uttänja denna debatt och för att det här i kammaren såg ut att vilja bli en uppgörelse inom olika partier, något, som enligt hans mening vore mycket obehagligt. Jag vill då först erinra herr Räf därom, att för icke längre sedan än i onsdags förekom här en ganska lång uppgörelsedebatt, som pågick från klockan 11 till 4, men då hörde jag icke några gensagor från herr Räfs sida mot att så skedde.

För övrigt tycker jag, att herr Räf borde ha kunnat fatta mig, då jag erinrade om, hurusom jag inom utskottet sökt att få enighet till stånd i denna fråga och att således få uppgörelsen mellan de olika partierna, så att säga, klar inom utskottet, varigenom vi skulle kunnat slippa en sådan här i kammaren. Men detta gick, som sagt, icke för sig.

Vad vidare beträffar den spydiga anmärkning, som herr Räf nyss riktade mot mig, vill jag erinra om, att jag här egentligen endast påpekade, vad själva klämman i motionen innehöll och sökte påvisa, att det här icke var fråga om något så förskräckligt avskrämmande. Man har här liksom velat måla spöken på väggen för att sedan få piska dem; men det står ju i utskottets kläm, att den utredning, som här begäres, skulle avse, i vad mån och på vad sätt staten skulle övertaga vissa naturrikedomar samt utvidga och utveckla den produktiva verksamheten för att få ökade statsinkomster. Jag håller fortfarande fast vid, att det åtminstone aldrig varit min mening, att förslaget skulle avse, att staten utan vidare

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Ang, statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

skulle övertaga rubb och stubb, det får verkligen herr Räf ursäktas mig. Det skulle härvidlag mycket väl kunna inträffa, att det bleve åtskilliga uppkonstruerade företag, där man fordrade, att staten skulle övertaga det hela på vilken dålig ekonomisk grundval det än vilade. Detta har emellertid icke alls varit motionärernas mening, utan de ha utgått ifrån, att man skulle se på detta med förnuft och låta utvecklingen gå framåt successivt. Jag vill också i detta sammanhang fortfarande tillbakavisa den av någon talare här framkastade beskyllningen, att det varit motionärernas mening att i ett enda slag framkalla en socialistisk stat. Motionärerna göra icke alls anspråk på att ha framkommit med något sådant.

Herr Sterne synes vara av den uppfattningen, att man skall tänka sig saken så, att samhället skall utveckla sig till mognad eller övermognad och att slutligen det socialistiska samhället skall komma ned såsom det nya Jerusalem från himlen. Det är också en uppfattning, som gjort sig gällande i tidningspressen här och var. Men denna uppfattning kunna icke motionärerna liksom icke heller reservanterna, enligt vad deras motivering utvisar, för sin del gilla. Reservanterna framhålla ju i sin reservation, att den socialdemokratiska gruppen har gjort så mycket undan för undan i denna riktning. Således har man varit inne på precis samma väg, som motionärerna här vilja, att man skall gå ytterligare fram på. Det är ju den saken, som de här trycka på och söka driva fram, och de vilja icke vara med om, att man här skall slå sig till ro och vänta, att allt skall komma i ett enda slag, när samhället är moget, utan enligt deras mening gäller det att söka driva på saken och få igenom de yrkanden, som gjorts i motionen, att staten måtte övertaga en del av naturrikedomarna och bedriva produktiv verksamhet, där så befinnes vara lämpligt.

Herr Räf behöver icke alls vara rädd för, att man skall komma och taga något ifrån honom, såsom han sade. Han yttrade ju bland annat: nu förstår jag herr Björling; han vill, att man skall komma och taga ifrån de enskilda deras affärer, om de bära sig bra, och sedan skall staten bedriva verksamheten etc. etc. Det har naturligtvis icke varit motionärernas mening, och ett sådant påstående vill jag tillbakavisa, att det skulle tagas ifrån någon något utan ersättning. Det är naturligtvis icke socialdemokraternas uppfattning i allmänhet att, såsom dock en del predika om dem ute i bygderna, de skulle vilja taga jorden ifrån bönderna o. s. v.

Beträffande bankväsendet yttrade herr Palmstierna, att i motionen var icke detta viktiga problem berört med mer än tre å fyra rader. Ja, jag vill då påpeka, att i reservationen beröres icke frågan om bankväsendet på mer än fyra och en halv rad. Jag kan i detta sammanhang upplysa om, att det var särskilt med hänsyn till denna stora fråga, som jag och några andra inom utskottet sökte få fram ett positivt resultat, då man inte ville gå med på motionens yrkande i övrigt. Och det var också inom utskottet flera, även ifrån högerhåll — det tror jag mig utan att förnärma någon, kunna meddela — som ansågo, att denna fråga var så viktig, att man verk-

ligen kunde ifrågasätta, huruvida icke något faktiskt där borde göras nu ifrån statens sida. Men reservanterna ville ju icke gå med på detta. Icke är det väl under sådana förhållanden lämpligt att söka bemöta förslaget i den delen med något ironiserande tal och förhåva sig över reservanternas ståndpunkt.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Nu säger herr Palmstierna, att det vore olämpligt att överlämna en dylik utredning till en högerregering. Jag vill då endast säga, att om man ser saken ifrån en annan synpunkt kan man väl förstå, att den icke är så förskräckligt prekär. Tiden rider ju ganska fort nu i våra dagar, och det veta vi ju för övrigt, att det har varit ganska starkt på tal, att det skulle bli en socialdemokratisk regering, och vem vet, det kanske mycket snart kan inträffa, och à la bonheur, i så fall skulle ju denna utredning komma att överlämnas till en socialdemokratisk regering, och då måste man väl anse, att det varit särskilt lämpligt, att detta förslag framställes nu.

Herr Winberg: Herr Palmstierna yttrade här, att han icke kunde förstå, att man över huvud taget kunnat komma med en så dum fråga, som jag här framställde. Han förklarade, att efter de uttalanden, som gjorts i reservationen, saken vore alldeles tydlig och att det för övrigt från rent socialdemokratisk ståndpunkt vore så självklart, att svaret gäve sig självt. Det är dock icke mitt fel, om frågan föreföll dum. Orsaken är väl den, att den reservation, mot vilken jag i det sammanhanget vände mig, är så konstifik, att den framtvingar en sådan fråga. Jag ber att här få konstatera, huru- som herr Palmstierna förklarade, att han var mycket starkt och varmt besjälad av intresse för, att socialdemokraterna måtte lösa denna fråga. Jag föreställer mig då också, att jag får gå så långt som att även antaga, att detta parti alltid skall främja sådana frågor, varom här är tal, även i de fall, då icke partiet självt eller någon dess medlem framfört förslag i sådan riktning. Jag har ännu icke fått svar på, varför man här icke kunnat gå med på åtminstone en del av de i motionen inbegripna förslagen, ehuru det säges, att partiet fortfarande vill främja sådana saker. Den frågan står således fortfarande obesvarad.

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman! Jag vill börja mitt anförande med att försäkra den siste talaren, att var och en inom den socialdemokratiska gruppen är säkerligen varmt intresserad av att främja den tanke, som ligger till grund för denna motion. Jag tror, också att de socialiseringssträvanden, som ligga bakom motionen, äro av den betydelse och vikt för hela samhället och särskilt för de kroppsarbetande befolkningslagren, att de, med eller mot både herr Räfs och herr Sommelius' vilja, tränga sig fram till allt större och större aktualitet.

Jag har för min del begärt ordet närmast för att rikta ett par invändningar mot just dessa två högertalares uppträdande här i dag. När man ser, med vilken iver representanten för Hälsingborg, direk-

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

tör Sommelius, i dag öppnade debatten och gick till storms mot alla dessa tankar på socialisering av industrigrenar och verksamhetsgrenar, och hörde i fortsättningen, hur herr Räf från Jönköping med samma iver ville bevisa, hur omöjligt det är, att staten övertager och driver affärsverksamhet, tror jag, att bara det bör vara åtskilligt talande för alla dem, som i nuvarande förhållanden på produktionens område se en viss olycka, talande nog för att alla skola ena sig om att föra fram dessa tankar, som i motionen uttalats, till större och större aktualitet. Herr Räf anförde såsom bevis en mängd exempel, bland andra statens järnvägar. Oavsett vad man kan säga om statens järnvägar, så när man bor i en provins, där det finnes möjlighet att göra jämförelser mellan enskilda och statens järnvägar ur trafikanternas synpunkt, som t. ex. Skåne, kommer man till det resultatet, att utan statens järnvägar och deras nödvändiga konkurrens med enskilda järnvägsbolag skulle förhållandena vara olidliga ur trafikanternas synpunkt. Jag skulle kunna taga exempel och bevisa, hur mycket dyrare det är, då det gäller att anlita järnvägar, att anlita privata järnvägar i Skåne i jämförelse med statens järnvägar. För att taga en liten bild kan jag nämna, att för en järnvägssträcka på en enskild järnväg mot Ystad kostade biljettpriiset före taxeökningen 1 krona 70 öre tredje klass, under det att motsvarande sträcka, endast 5 kilometer mindre, på statens järnvägar kostade icke mera än 90 öre. Förhållandena äro sådana nära nog litet var stans. I regel beräkna de enskilda järnvägarna betydligt högre taxa för transport av passagerare, under det att statens järnvägar hålla en betydligt lägre taxa. Icke minst ur denna synpunkt tror jag, att en mängd kroppsarbetare, som använda sig av dessa transportmedel, äro ense om, att även om det icke är så stor vinst för staten, så är det dock ur andra synpunkter en obestridlig fördel genom statens järnvägars konkurrensmöjlighet och genom att dessa existera. Bara det slår fullständigt ihjäl alla de Räfska försöken att bagatellisera statens järnvägar i jämförelse med enskilda företag.

Jag skulle vilja inlägga en gensaga även i ett annat fall. Herr Sommelius, sin vana trogen och i överensstämmelse med alla dem, som voro emot att monopolisera tobaksindustrien, sökte draga in även den frågan. Man kan ha olika meningar, om monopolet, sådant det utformats, men själva principen tror jag egentligen icke man har anledning att taga avstånd ifrån. ty själva grundsatsen, nämligen att draga ifrån de privata intressena vinstmöjligheter på industriens verksamhetsfält, är byggd på en så stark och riktig grund, att jag tror det är olyckligt, om man på något sätt genom misskreditering försöker undergräva eller underminera denna grund. Jag skulle vilja för herr Sommelius taga fram ett exempel för att belysa, vilka fördelar ur samhällets synpunkt kunna vinnas på sådana åtgärder. Det är till hälften ett privat företag, även om staten med sitt inflytande har majoritet däri. Icke förty kan man säga, att de högre chefsbefattningar, som erfordras för skötande av denna med en till ett tillverkningsvärde av omkring 70 miljoner kronor per år uppgående industri, föranleda utgifter i löneväg, som uppgå till icke

fullt så mycket, som ensamt trustens chef hade i årsinkomst. Jag skulle kunna taga taxeringskalendern för år 1914 och med siffror visa, vilka inkomster vederbörande chefer och ägare hade. Härav framgår att deras sammanlagda årsinkomster från privatindustrien uppgingo till cirka en miljon kronor, under det att samtliga löner för motsvarande chefer i den industri, som tagit hela tillverkningen om hand, äro icke fullt 100,000 kronor. Bara det exemplet belyser vilka fördelar, som följa med monopolisering eller socialisering av en industri.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Ett annat område i samma bransch kan jag också nämna. För handel använde de privata företagen en mängd handelsresande, som genomkorsade riket i olika riktningar. Från fyra å fem olika företag i branschen, kunde det vara fyra å fem olika handelsresande, som på samma lilla område konkurrerade med varandra. Det kostade sammanlagt bortåt 2 miljoner kronor per år att hålla denna handelsresandestab. Monopoliseringen eller socialiseringen har fört med sig, att man icke längre behöver resa omkring och bjuda ut varan. Hela denna institution har försvunnit, så när som på några få, men dess arbete består i huvudsak i upplysningsverksamhet jämte någon mindre orderupptagning. Hela kostnaden härför går icke till mera än omkring 100,000 kronor per år, då det förut kostade 2 miljoner kronor för de privata företagen. Även från andra områden skulle jag kunna taga exempel för att visa de fördelar, som följa med en socialisering, och jag tror, att herr Sommelius och flera med honom, som jämt och ständigt framhålla dessa åtgärder såsom en förskräcklig olycka, ha all anledning att närmare sätta sig in i förhållandena, innan de alltför mycket söka misskreditera de åtgärder, som på detta område hittills vidtagits.

Om man i närvarande stund måste säga, att de åtgärder, som hittills vidtagits, ha vidtagits av en politisk majoritet, som faktiskt i grund och botten icke är så värst intresserad av åtgärderna, hur annorlunda skall det då icke bli den gången, då man i vårt land får den fulla medborgerliga rätten erkänd, då de människoskaror, som önska en sådan utveckling och ha fördel av en sådan utveckling, när dessa människoskaror få sin fulla medborgerliga rätt, få sitt fulla politiska inflytande? Det är uppenbart, att det är den enda riktiga utvecklingen och att den rätta vägen är att med en allt fortgående socialisering göra produktionen till vad den bör vara, till nytta för samfällt väl och icke för de enskilda och privata intressenas väl.

Jag har med vad jag sagt velat taga avstånd från alla dem, som söka genom misskreditering eller genom efter min mening oriktiga exempel slå ihjäl tankarna på socialisering. Jag har velat inlägga en gensaga och en protest mot det. Å andra sidan erkänner jag villigt och gärna, att det icke är lika lätt att realisera dessa saker som att teoretiskt framföra dem, och ur den synpunkten kan man invända mot motionen, att den tagit alltför mycket för att det skulle vara någon tänkbar möjlighet att inom den närmaste tiden kunna realisera allt. Man får komma ihåg, att den produktions-

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

form, som finnes, har vuxit sig in, och det är klart, att en del människor — dels av oförstånd samt dels av egoism — komma att resa sig mot alltför våldsamma ingrepp här. Jag tror därför, att den väg man tänkt sig, att gren efter gren socialiseras, vore lyckligare såväl ur synpunkten av befolkningens intresse som med hänsyn till möjligheterna. På det sättet går det lättare att genomföra en socialisering gren för gren. Men själva tanken, som ligger till grund för motionen, vill jag kraftigt understryka såsom riktig och naturlig, såsom den, som svarar mot vad stora lager av den svenska arbetarebefolkningen, som är anställd i den privata industrien, tänker i fråga om produktionens framtida ordnande.

Häruti instämde herr *Törnkvist*.

Herr *Lindhagen*: Jag skall be att få säga några ord till genmäle av föregående talare. Jag ber först att i förbigående gent emot herr *Räf*, som upptog frågan om partiväsendet, få anmärka, att han funnit en mycket oriktig och olycklig beteckning för det fjärde partiet, då han kallade det de *riktiga* socialdemokraterna. Det finns inga riktiga socialdemokrater någonstades, ty det är en omöjlig uppgift för människor att vara riktiga. Det vet nog herr *Räf* av egen erfarenhet, att det är icke lätt att vara någon riktig kristen, och herr *Räf* är icke heller någon riktig kristen. Så vi äro nog lika i det avseendet allesammans. Vad angår det fjärde partiet ha vi ju fått en så oerhört dålig politisk uppfostran bland herrarna här, och insupit tvivelaktiga grundsatser, att det är icke så lätt att höja sig till ett högre plan, som vi dock skulle försöka att arbeta på. Så är det med den lilla saken.

Vad själva huvudsaken angår, skulle jag vilja säga, att jag själv skulle knappt haft mod att gå fram med en så stor och viktig motion, så opportunistisk har jag blivit efter mitt myckna strettande på alla håll och kanter. Men jag får erkänna, att när den väckts, är det lämpligt att framhålla, att en stor sak bör ses i sitt sammanhang, och man kan icke åstadkomma en verklig omdaning genom att taga en bit i sänder och tänka på den, utan om man vill ha ett gott tillstånd i samhället, så måste man taga en stor sak på en gång, annars får man icke något verkligt grepp på den. Jag vet icke, varför det skulle vara en så omöjlig uppgift, överstigande allt mänskligt förnuft och alla mänskliga krafter, att ägna en välvillig uppmärksamhet åt produktionssättet. Här ha ju väckts förslag flera gånger om ett enhetligt ordnande av hela försvaret — och den saken tycks ju vara samhällets viktigaste angelägenhet; halva budgeten och kanske ännu mer går åt till att betala detta. Det tillsattes i fråga om försvaret flera olika beredningar, som skulle behandla var sak för sig men likväl i ett sammanhang. När den tid kommer, då de sociala synpunkterna bli lika viktiga som herrarnas militarism, då skall man komma underfund med, att det lönar sig att också lösa den här saken i ett sammanhang, och då kommer man kanske att tillsätta flera be-

redningar för att undersöka de olika sidorna av en och samma sak. Ännu tycker man, att detta är orimligt. Men kom ihåg, att efter militarismens syndaflojd kommer ett tillstånd av någorlunda social rättfärdighet, då även dessa saker få den behandling som vederbör!

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Herr Palmstierna anmärkte, att alla dessa stora saker voro så ytligt behandlade och »snurrats ihop». Ja men, herr Palmstierna, tänk så många gånger både han och jag behandlat saker ytligt. Herr Palmstierna runkar på huvudet för sin del. Han menar väl själv: jag tar allting så grundligt. Men den allmänna uppfattningen är, att vi snurra nog litet var i politiken, herr Palmstierna sannerligen icke undantagen.

Nu är det alldeles givet, att i en så stor fråga som denna kan han bara framhålla riktlinjer, säga ett »varde ljus», men icke skriva några långa avhandlingar, som man gör inom den uppdykande socialbyråkratien, där man ofta synes tro att blott det produceras voluminöst i skrift och tryck så framträder saken vederhäftig, och därigenom duperar man allmänheten och får den att tro, att det är grundligt, därför att det är så mycket. Men läser man igenom det, så visar det sig, att kvantiteten särdeles ofta, kanske oftast vunnits på bekostnad av de ledande synpunkterna.

Förr i världen var det brukligt i riksdagen att i en motion framkasta en påtaglig idé, som talade för sig själv, utan någon lång motivering, och läser man motioner från den tiden, så skall man finna, att de alla voro merendels mycket korta. Man använde då sitt sunda bondförstånd; man sade: den här saken ligger klar, det måste göras något åt den, var god och tag hand om den! Det var ett system, som var minst lika bra, som det kvantitativa avhandlingssystemet. Och detta senare kan som sagt icke ens användas i det här fallet, ty man skulle då förbjudas att i riksdagen över huvud föra fram dessa frågor till enhetlig behandling på en gång.

Det anfördes av herr Palmstierna, att frågan om bankerna utvecklats på bara fem rader. Ja, i det socialdemokratiska parti-programmet står det om samma sak bara en rad: staten övertar kreditväsendet. Det har man gjort så kort, för att allmänheten skall riktigt förstå det. Hade man skrivit en lång avhandling, så hade det nog icke lika lätt gått i folket. Men detta begriper man, så ohyggligt som kreditväsendet nu är. Jag anser därför, att motionen måhända är fyra rader för lång.

Herr Sterne hade en mera ingående kritik, ganska hygglig förresten, enligt min uppfattning. Men han anmärkte på några av mina s. k. partikamrater. Jag älskar nu icke alls partier, såsom herr Sterne vet, och skulle helst vilja stå utanför alla. Men då de måste finnas, så är man ju tvungen att se till det bästa för sina partikamrater. De hade, anmärkte herr Sterne, i ett par fall själva ställt sig avvisande mot förslag i den här riktningen. Emellertid erinrade nu herr Winberg, att han för sin del i ett

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

fall gjort sitt bästa för en motion av herr Sterne mot hans egna partikamraters avslagsbemödanden. Anmärkningen att på vissa områden någon socialisering icke gärna kan komma i fråga, drabbar icke motionen, ty däri begäres en undersökning om vad som kan lämpa sig härför nu. Kommer man då till det resultatet, att något icke lämpar sig, så säger man helt enkelt, att här var ett fall, där saken ej nu bör upptagas. Men det var ingen flykt över motiveringen i alla fall, tyckte herr Sterne, och det är jag livligt övertygad om att det icke var. Om jag hade suttit i utskottet, så skulle det först och främst ha funnits en reservation till förmån för herr Sternes förslag om socialisering av sockertrusten. Jag ber honom komma igen därmed, tills det vinner avseende, ty det är en sak, som bör börja mogna nu något så när.

Så sade herr Sterne, att motionen och herr Lindhagen överskatta parlamentarismens möjligheter. Men hur går det då med socialdemokratien? Den vill ju icke omdana samhället på barrikaderna, utan säger uttryckligen, att vi, till skillnad mot den gamla propagandan, skola gå de parlamentariska vägarna. Om man då genast tappar taget och säger, att man överskattar de parlamentariska vägarna, då det ifrågasättes att man på allvar utnyttjar den för ett genombrott på det ekonomiska området i socialistisk riktning, då är det väl bäst att herr Sterne i stället ger sig ut på barrikaderna igen. Och det kan ju hända, att utvecklingen går i den riktningen, ty jag medger, herr Sterne, att det är ett hopplöst tillstånd parlamentarismen befinner sig i och att man icke kommer någon vart. Men det beror på, att vänstern går de parlamentariska vägarna men på samma gång icke tror på den utan motar allt, som det är flykt över, och säger: det där hör inte hit, utan det bör överlämnas till »den enskilda företagsamheten». Detta är en gammal liberal statskonst, som socialdemokratien, när det gäller parlamentarismen, har tillägnat sig. För min del har jag försökt arbeta för att göra det mesta möjliga av parlamentarismen, och ur den synpunkten kan jag icke komma till samma resultat, som herr Sterne gav uttryck åt, utan måste även vara med om att föra fram någonting vägledande, några kompasser, några vägvisare, något av solens värmande låga även i den parlamentariska verksamheten.

Herr Sterne sade vidare — och det är naturligt med hans uppfattning, att här i stort sett ingenting kan göras — att man skall vänta på att sakerna växa fram under ett »förtätat tryck». Men varifrån kommer trycket, och vem gör, att det blir förtätat? Är det vår Herre, är det naturlagarna? Det är väl *människorna*, som skapa sina öden, det är väl människornas vilja, som också ha något att betyda. Men det börjar man alltmera förlora sinne för. Ett förtätat tryck kommer endast utav förtätade viljeyttringar, som ropa ut någonting, fordra någonting och slutligen vinna en sådan opinion, att denna opinion genomför någonting. I stället vill man bara sitta och vänta på tidsvägen utan att själv göra ett spår för att väcka den till liv, och så, när den kommer, säga: se där är en

tidsvåg, den skola vi, när vågen stiger, försöka flyta upp på och utropa: här äro vi! Det går icke att skapa ett förtätat tryck på ett sådant sätt, utan vi måste vara med allesamman och så den vind, som ger storm till skörd, som skapar den friska bölja, som sköljer bort det som är murket i samhället. Det är min åskådning, som jag velat arbeta efter.

*Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)*

Så var det invändningen, att man icke borde lägga dessa saker i händerna på Kungl. Maj:t. Den har många gånger bemötts. Det är ett förtätat tryck av ett gammalt formulär från republik-motionens dagar, som nu skall följas. Men motionärerna ha visst icke tänkt, att detta skulle läggas först i Kungl. Maj:ts hand, utan det är i andra kammaren de velat ha ett avgörande. Det har gällt först och främst att få folkets representanter i andra kammaren med om saken. Det är därför motionen väckts. Men kan herr Sterne uppfinna något annat sätt, på vilket denna kammare är berättigad att göra ett uttalande i den föreslagna riktningen, än i formen av en skrivelse till Kungl. Maj:t, så är jag mycket tacksam. Det skulle verka precis lika bra, om man fick väcka förslag om att andra kammaren ville principiellt uttala sig för en sak och på så sätt åstadkomma opinion. Men nu ha vi bara den andra formen. Huvudsaken är i alla fall, att det blir en opinion i andra kammaren, och förslaget är visst icke i första hand riktat till Kungl. Maj:t. För övrigt, när man väcker ett sådant här förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t, så blir det ingenting av, förrän andra kammaren är färdig, och då rättar sig Kungl. Maj:t därefter, eller också får man en annan Kungl. Maj:t. Men för det ändamålet måste i andra kammaren en opinion bildas och utarbetas och göras kraftig och levande. Förresten ser man merendels, att om det sitter en högerregering och det är någonting andra kammarens majoritet önskar, så anordnas en utredning och däri komma då med en del socialdemokrater, som ju då få tillfälle att föra talan för saken och driva den vidare. Även då det är en högerregering, anförtros utredningsarbetet sällan uteslutande åt högermän. Och, såsom herr Björling sade, när det gäller en sådan här sak, så hinner det vara många regeringar, innan den kommer fram. Kanske är det just lämpligast att väcka den, medan det är en högerregering, ty då är utsikten störst, att det sitter en vänsterregering, när det äntligen blir något av. Så kan man också resonera.

Jag ber således att få vidhålla mitt opinionsyrkande.

Herr Bäckström: Herr vice talman, mina herrar! Då utskottet av en motionär vitsordats hava välvilligt bedömt det framförda ärendet och flera talare givit uttryck åt det hållbara i utskottets ståndpunkt, skall jag icke upptaga kammarens tid med ett bemötande av vissa detaljanmärkningar, som framförts. Med hänvisning till vad utskottet har uttalat, och då riktlinjer för det ofantligt omfattande utredningsarbetets planläggning och utförande icke angivits i motionen och densamma icke heller innehåller några klar-

Ang. statens
övertagande av
vissa natur-
rikedomar
m. m.
(Forts.)

läggande hållpunkter för det stora spörsmålets sakliga bedömande, samt då ett bifall till motionärernas framställning helt visst skulle verka hindrande och försenande på en hel del redan planlagda reformer av för statens ekonomi och sociala spörsmåls lösning betydande art, så gör kammaren klokt i att följa utskottet.

Jag ber, herr vice talman, att få hemställa om bifall till utskottets såväl motivering som slutyrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen samt 3:o) avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till det av herr Johansson i Kullersta under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes emellertid, varför herr vice talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr vice talmannen nu fann den under 3:o) angivna hava flertalets mening för sig. Men även härom begärdes votering, i anledning varav först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående fjärde tillfälliga utskottets utlåtande nr 13 antager det av herr Johansson i Kullersta under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit yrkandet om bifall till den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen enligt denna voteringsproposition utvisade 97 ja mot 57 nej, vadan propositionen för huvudvoteringen erhöll följande av kammaren nu godkända lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Johansson i Kullersta under överläggningen framställda yrkandet.

Huvudvoteringen utföll med 98 ja mot 52 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

A föredragningslistan fanns härefter upptaget andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av herr Palmstiernas motion, nr 307, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt riksdagens ledamöter av fribiljetter för studieresor å statens järnvägar.

Ang. fribiljetter å statens järnvägar åt riksdagens ledamöter för studieresor.

Uti en inom andra kammaren väckt och till dess tredje tillfälliga utskott för förberedande behandling hänvisad motion, nr 307, hade herr Palmstierna hemställt, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utredning om på vad sätt riksdagens ledamöter skulle kunna erhålla fribiljetter å statens järnvägar i och för studieresor.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan yttrade

Herr Palmstierna: Herr vice talman, mina herrar! Man är ju utskottet tacksam för att utskottet kunnat göra denna utredning, som föreligger här på sidan 9. Det framgår av densamma — jag tror till ganska allmän överraskning i kammaren — huru uti olika länder det är regel, att riksdagsmännen ha fria järnvägsresor. Här i Sverige är som bekant förhållandet med riksdagsmännens ställning i detta avseende det rakt motsatta. Nu har här i första kammaren väckts en motion av herr von Koch, och den motion, som jag har tagit mig friheten att här väcka, är en överföring till andra kammaren av den i första kammaren väckta motionen. Den har till syfte att kunna lotsa igenom en så berättigad tanke som den, att riksdagsmännen borde ha fribiljetter på järnvägarna, dock begränsat att gälla resor i studiesyfte. Nu vill jag för min del deklarerat min allmänna principiella uppfattning i denna fråga, och den är verkligen den, att icke minst i vårt långsträckta land, där det är så svårt att komma från den ena delen till den andra, är det nödvändigt, att man underlättar på alla sätt för representanterna inom riksförsamlingen möjligheterna att lämna meddelanden rörande riksdagsarbetet och således komma i kontakt med befolkningen i olika delar av landet. Det är en allmän demokratisk syn på tingen, som i detta hänseende besjalar undertecknad. Förutom detta är det nödvändigt, att den enskilde riksdagsmannen känner sitt eget land, som han skall lagstifta om. Jag glömmer icke, huru på sista norrlandsresan vi hörde våra högt ärade skåningars stora förvåning både över jordbruket och över annat och över huvud taget att Sverige kunde se ut på annat sätt än Skåne. Det är i själva verket en anomali, att icke våra riksdagsmän ha möjlighet, av ekonomiska skäl, att taga reda på, huru det ser ut och huru förhållandena äro i det land, om vilket de skola skriva lagar, som be-

*Ang. fribiljet-
ter å statens
järnvägar åt
riksdagens
ledamöter för
studieresor.* röra både näringslivet och andra områden på ett mycket intimt sätt. Det är för min syn att se, ett statsintresse, att man söker ordna den saken på lämpligt sätt. Det torde också vara denna synpunkt, som legat till grund för vad som utomlands gjorts i detta avseende.

(Forts.)

Nu tillåter jag mig fråga: vad vill det ärade utskottet? Utskottet avstyrker motionen och åberopar därvidlag såsom motiv, jag skulle vilja säga, den något överdrivna finkänsligheten: tänk om det är någon som fått biljett i studiesyfte och kanske gör något annat dessutom, det måste vara någon slags kontroll över det hela. Ja, vi äro så vana att ha något polisstyre, någon poliskontroll över allt, att denna uppfattning smyger sig in i oss själva, men jag tror dock, att man kan våga överlämna åt den allmänna redbarheten att ordna denna sak på ett diskret sätt, så att icke, för den händelse det tagits ut biljett i studiesyfte och vederbörande har något annat för sig, det skall bli något trakasseri med fräntagande av biljett eller annat. Låt oss kalla detta studieresa, men med en relativ frihet, så kommer en praxis helt naturligt att utveckla sig, såvida man icke tager på det hela allt för hårdhänt.

Vill då utskottet, att man skall gå den andra vägen d. v. s. anslå ett belopp och låta riksdagsmännen få göra ett visst antal resor årligen utan avgift? Det vore skäl, att man finge klart detta, så att det bleve en lösning på denna fråga någon gång. Här har väckts motion upprepade gånger, och det förefinnes en allmän sympati i kammaren för att få någon samlande linje, på vilken man skulle kunna gå. Jag ber utskottet vara vänligt att giva ett uttalande i den vägen, ty blir motionen avslagen i dag, skulle jag vilja ett annat år gå på den samlande linjen, så att vi kunna få ett resultat i denna fråga, som är ganska viktig.

För tillfället ber jag, herr vice talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr talmannen, som under herr Palmstiernas anförande återtagit ledningen av kammarens förhandlingar, lämnade nu ordet till

Herr von Sneider n, som yttrade: Herr talman, mina herrar! För det första vill jag göra en invändning mot herr Palmstiernas slutsats angående den sammanställning rörande förhållandena beträffande de fria resorna i de olika länderna, som utskottet har gjort. Herr Palmstierna kom till det resultatet, att man nästan överallt utom hos oss — tror jag han sade — hade fria resor för parlamentsledamöterna. Ser man närmare efter och läser vad utskottet säger, så finner man, att detta visserligen är fallet i åtskilliga länder, men i flertalet fall torde den rätt, som finnes i de främmande parlamenten, icke vara mera utsträckt än den är hos oss, d. v. s. ersättning lämnas för resorna till och från riksdagssammanträdena. Det finnes emellertid en vidsträcktare rätt på en del håll, bl. a. i våra grannländer, och för min personliga del har jag stora sympatier för att något verkligen göres för att vi skola få något i någon mån motsvarande. Jag erkänner, att ett behov av dessa

biljetter i många fall kan göra sig gällande, och att det skulle kunna vara till nytta för riksdagsarbetet, om möjlighet bereddes för kammarens ledamöter att komma ut i landet och på närmare håll sätta sig in i de lokala förhållandena.

Ang. fribiljetter å statens järnvägar åt riksdagens ledamöter för studieresor.

(Forts.)

Herr Palmstierna gjorde en förfrågan vad utskottet egentligen ville vinna med detta utlåtande. Jo, vad vi bestämt vilja vinna är att en gång för alla få slut på talet om *studieresor*. Jag tror icke att det innebär någon fördel att säga såsom herr Palmstierna: låt oss *kalla* det studieresor, men låt oss i detta inbegripa ungefär vad som helst! Nej, låt oss i stället vara mera öppna och säga: giv oss ett visst antal resor varje år eller låt oss begränsa rätten att använda fribiljetter till en viss tid med eller utan vissa bestämda inskränkningar vid användningen. Det har här i kammaren varit på tal att fribiljetter för studieresa skulle kunna få användas vid resor i och för politisk agitation, och detta har mött gensaga. Skulle vi icke kunna enas om, ifall man icke vill detta, att lämna fribiljetter, men bestämma att politisk agitation ej får förekomma vid resor företagna med dylika biljetter. Jag menar att det är mycket stor skillnad om man gör vissa undantag, men sedan allting annat skall inbegripas under detta ytterst tänjbara begrepp: »studieresa», som blir föremål för åtskillig kritik, än om man beviljar fria resor till visst antal eller på viss begränsad tid med vissa bestämda undantag, exempelvis för politisk agitation, vartill biljetterna ej skulle få användas. Det är det första alternativet, som jag i motsats till herr Palmstierna icke kan finna synnerligen önskvärt, att kammarens ledamöter uttala sig för.

Herr Palmstierna framställde en fråga om utskottets ställning. Ja, som herr Palmstierna väl vet, finnes det ofta olika uppfattningar inom ett utskott, och så är även fallet beträffande denna fråga inom vårt, men därest det ett annat år skulle framkomma en begäran om rätt för kammarens ledamöter att i viss utsträckning begagna sig av fribiljetter, så skall jag för min del, om jag då tillhör kammaren, vara med därom.

Nu har denna fråga fallit för i år genom den behandling, som en motsvarande motion funnit i första kammaren, så att för vår del är det icke mera att göra åt saken. Jag tror därför att man vinner allt vad som står att vinna genom ett bifall till utskottets hemställan med den motivering, som nu är förebragt. Vi ha i år en viktigare fråga än denna att syssla med, nämligen frågan om reglering av arvodena. Låt oss göra detta i år och sedan vid en kommande riksdag upptaga frågan om fribiljetterna. Det får bli en omsorg för den kammarens ledamöter att i den form de önska upptaga frågan.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anförde:

Herr Branting: Jag får säga, att den ärade utskottsordförandens förklaring var synnerligen välbehövlig, ty när man läser

Ang. fribiljet-
ter å statens
järnvägar åt
riksdagens
ledamöter för
studieresor.

(Forts.)

igenom utskottsbetänkandet, har man svårt att få det intrycket av detsamma, som hans exposé här gav, nämligen att det egentligen var meningen att blott slå ihjäl studieresorna, men för övrigt ställa sig välvillig till själva tanken på fria resor. Om jag icke hörde fel — men det förefaller nästan som om jag måste ha gjort det — hade han i början av sitt anförande några ord om att man i andra länder i allmänhet icke hade detta system, med undantag dock för våra grannländer. Utskottets yttrande i det avseendet går i annan riktning, och såsom redan vid en flyktig blick på dessa upplysningar om hur det är ställt i andra länder framgår, så förhåller det sig tvärtom så, att det snarast är regel, att det finnes rätt till fria järnvägsresor i ganska stor utsträckning. Man har funnit detta vara lämpligt, och jag för min del måste säga, att jag aldrig har lyckats förstå det slags sparsamhet, som i detta fall har velat göra sig gällande och som väger så ofantligt litet — med avstående från några järnvägsbiljetter som möjligen skulle blivit betalda — i jämförelse med den stora vinst det skulle vara, om det bereddes möjlighet för riksdagens ledamöter att lättare förflytta sig inom landet och av olika anledningar taga del av förhållandena på andra platser än den, där de själva höra hemma. Jag har alltid så länge jag varit med i riksdagen, när denna fråga förekommit, varit livligt intresserad för att någonting skulle göras. Det har strandat hittills på de obotfärdiges förhinder av olika slag, och kanhända på omöjligheten att vinna den enande linje, varom motionären nyss talade. Skulle det lyckas genom behandlingen av frågan denna gång att bana väg för ett bättre förstående, så tror jag det skulle vara synnerligen önskvärt.

Den ärade utskottsordföranden talade om att vi ha en större fråga i år, nämligen lösandet av arvodesfrågan i den mån det kan vara möjligt att åstadkomma en sådan lösning. Jag kan för min del icke förstå, varför icke bägge dessa saker skulle kunna nu tagas upp, ty det är dock icke någons mening, att de fria resorna skulle innebära någon sorts ökning av arvodena, utan de skulle blott i någon mån minska de extra utgifter, som en intresserad riksdagsman ändock måste vidkännas, när han ger sig ut på en sådan här resa. Ett beslut i den föreslagna riktningen skulle således underlätta att dylika resor komme till stånd, men skulle icke för den enskilde riksdagsmannen själv innebära något, varigenom hans ekonomiska ställning förbättrades. Den saken måste man hålla klar för sig, och således bör det icke gärna, synes det mig, bli någon sammanblandning av dessa bägge ting.

Jag beklagar nu, att icke utskottet ansett sig kunna — om det nu varit beroende på motionens läggning eller på andra omständigheter — komma till annat än negativt resultat. Men jag hoppas, att de uttalanden, som dels verkligen finnas instuckna i motiveringen och dels ha blivit gjorda icke minst av utskottets ärade ordförande, måtte komma att vila som ett underlag för frågans upptagande nästa gång, så att vi verkligen komma till en bättre ordning i denna gamla fråga, än vad vi hittills haft. Det hade varit att önska, jag upprepar det ännu en gång, att utskottet försökt självt utforma någon

linje. Men då det icke skett och naturligtvis icke heller kan ske på stående fot, så återstår intet annat än att för närvarande nöja sig med utskottets avvisande hållning, försåvitt man icke vill gå med på den opinionsyttring, som skulle ligga i ett bifall till motionen. Men jag medger, att svårigheter därvidlag uppstå, därför att i motionens kläm äro bifogade orden »i och för studieresor». Ett yrkande, som vore möjligt och som jag tror ungefär skulle motsvara en opinionsyttring, vore ju att yrka bifall till motionen under förutsättning att motionären ville fränfalla orden »i och för studieresor». Men går det ej, såsom här upplyses, så måste den vägen falla, och då ber jag för närvarande att få, under beklagande av att man nu icke kan komma längre, yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. fribiljetter å statens järnvägar å riksdagens ledamöter för studieresor.
(Forts.)

Jag har emellertid velat göra detta uttalande för att även från min sida vittna om det intresse, som finnes och som jag tror med fog finnes för hela denna saks framförande.

Häruti instämde herrar *Tengdahl* och *Berg* i Munkfors.

Herr *Winberg*: Herr talman! I sak är jag fullkomligt enig med utskottets ordförande och hans framställning här i frågan. Det är givet, att det icke är rena sparsamhetssynpunkter, som fört utskottet fram till det negativa resultat, vartill det kommit i denna fråga, utan vi ha kommit till vår ståndpunkt därför, att vi varit tämligen ense om att motionen i dess nuvarande form icke vore möjlig att bifalla, då den nämligen enbart avser studieresor. Det skulle föra med sig en hel del svårigheter, som icke utan vidare kunde avlägnas.

På samma gång ber jag för min personliga del att få deklarerat, att detta naturligtvis är en fråga av största betydelse, att lämna riksdagsmännen möjlighet att något se sig om i sitt land. Men eftersom i detta samband bragts på tal riksdagsmännens arvodesfråga, så vill jag icke underlåta att framhålla en sak, som jag alltid velat framhålla, då det varit fråga om fribiljetter för riksdagsmän, och det är, att för att över huvud taget denna förmån skall få verklig betydelse för dem, som bäst behöva begagna sig av dem, d. v. s. för dem, som icke ha råd att bekosta sina resor själva, så är det nödvändigt att i samband med fria resor få en omläggning av arvoden på ett eller annat sätt. Ty annars blir det så, att de, som bäst behöva komma ut, icke kunna fara ändå, eftersom enligt vad vi veta allan rättfärdighet icke är uppfylld med fribiljetter, utan det är ju andra kostnader också förenade med resor. Nu hoppas jag livligt, att arvodesfrågan skall lösas under den närmaste framtiden, och då är det min bestämda mening, att även denna fråga om fribiljetter kommer att lösas, och lösas så, att man icke behöver underkastas någon censur, hur man använder dessa fribiljetter, utan det blir riksdagsmännens egen sak att avgöra detta.

Med hänsyn härtill och då motionen har den form, som den har, så tror jag att man gagnar sakens framgång lika väl genom att bifalla utskottets hemställan, och jag ber således att få yrka bifall härtill.

Ang. fribiljet-
ter å statens
järnvägar åt
riksdagens
ledamöter för
studieresor.

(Forts.)

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen framställt propositioner å de därunder förekomna yrkandena, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Ang. statistik
rörande han-
delsomsätt-
ningen mellan
de nordiska
länderna m. m.

Vidare förekom till behandling andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av herr Palmstiernas motion, nr 266, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om upprättandet av en kontinuerlig statistik rörande handelsomsättningen mellan de nordiska länderna m. m.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 266, som för förberedande behandling hänvisats till kammarens tredje tillfälliga utskott, hade herr Palmstierna hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t efter överenskommelse med Danmarks och Norges regeringar måtte föranstalta om upprättandet av en kontinuerlig statistik rörande handelsomsättningen mellan de nordiska länderna såsom en fortsättning av det på initiativ av Nordisk förening för ekonomiskt Samarbete år 1909 utgivna arbetet »Interskandinavisk Handelsomsætning», att Kungl. Maj:t efter därom till Danmarks och Norges regeringar lämnat meddelande jämte hemställan till dem om motsvarande åtgärder från deras sida ville för Sveriges del föranstalta om en utredning huruvida och i vad mån upprättandet av en särskild handelstraktat mellan de tre nordiska rikena, avseende ömsesidigt tillmötesgående i fråga om tullavgifter och andra handelsvillkor, borde åstadkommas, samt, för den händelse utredningen angäve att upprättandet av en dylik traktat kunde vara för Sveriges del önskvärt, inleda förhandlingar med de danska och norska regeringarna i sådant syfte, samt att Kungl. Maj:t måtte, i samråd med de danska och norska regeringarna, föranstalta om utredning angående i vilka avseenden i övrigt såväl genom lagstiftning som administrativa åtgärder ökad ekonomisk samverkan måtte komma till stånd mellan de tre nordiska rikena.

Utskottet hemställde, att andra kammaren med anledning av herr Palmstiernas motion, nr 266, för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t i samverkan med Norges och Danmarks regeringar låta verkställa de utredningar och vidtagna härav föranledda åtgärder, varigenom dels ökad kännedom vunnes om handelsomsättningen mellan de nordiska länderna, dels en för vårt land gagnande ekonomisk samverkan mellan dessa länder främjades.

Utskottets hemställan upplästes, varefter ordet begärdes av

Herr Lindhagen, som yttrade: Jag har egentligen begärt ordet för att föreslå en liten ändring i föreliggande utlåtandes

*Aag. statistik
rörande han-
delsomätt-
ningen mellan
de nordiska
länderna m. m.
(Forts.)*

kläm, men jag vill begagna tillfället till att dessutom i förbigående göra en erinran med anledning av utskottets motivering. Jag skall först be att få taga fasta på att det säges, att »beträffande det aldrig helt avstannande samarbetet på kulturella, sociala och ekonomiska områden har detta hittills främjats genom enskilt initiativ». Och så säger utskottet längre ned, att det fria samarbetet är en nödvändig förutsättning och förberedelse till åtgärder av den beskaffenhet, att de kunna vinna statsmakternas godkännande, och så slutligen kommer utskottet fram till den slutsatsen, att statsmakterna dock äro de, som ensamma kunna företaga vissa utredningar, liksom det på dem ankommer att upptaga, utarbeta och bringa till verkställighet de tankar och planer, som bringats till mognad genom ett föregående enskilt initiativ.

Det är av intresse för bedömande av den föregående tidens parlamentarism att erinra just därom, att den ekonomiska liberalismen underkänt statsmakternas förmåga att verka för omfattande ändamål och i stället härvidlag överlämnat det mesta till det enskilda initiativet. Detta har gjort sig gällande först på det ekonomiska området, om vi ock alla där börja nu släppa den där maximen, men den hänger kvar in i det sista på det politiska området. Även i denna kammare har det anförts som en maxim, att ett samarbete mellan de nordiska länderna på kulturella, sociala och ekonomiska områden tillhörde det enskilda initiativet och icke denna kammare att upptaga. Då jag väckte en motion i detta syfte, jag tror det var 1911, så fick jag just det svaret. Har man nu i alla fall kommit så långt, att utskottet använt samma terminologi »kulturella, sociala och ekonomiska områden», så erkänner man härmed, att statsmakterna ha en uppgift här vid sidan av det enskilda initiativet, och att det kan gå för sig att i riksdagen framkomma med sådana här frågor; och jag hoppas att man även i kommande tider måtte fortgå på denna av utskottet anvisade nya väg.

Vad själva klämman angår, har jag ingen annan erinran att göra än mot den punkt, där det står, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder, varigenom bland annat en för »vårt land» gagnande ekonomisk samverkan främjades. Att anmoda norska och danska regeringarna att samverka för att åstadkomma att något blir bra för oss, är väl en formulering, som mera är att tillskriva ett förbiseende. Ty om vi här samarbета, så är det därför, att vi i vissa punkter känna oss som ett folk, och icke bara för att vi här i Sverige skola ha gagn av samarbetet, utan därför att vi äro lika besjälade av det, för att Norge och Danmark skola få gagn därav. Jag föreställer mig, att utskottet haft samma mening, men jag tycker, att det ser illa ut, att formuleringen blivit sådan den blivit, då det på ett eller annat håll skulle kunna leda till missförstånd.

Jag ber således att få yrka bifall till klämman med den ändringen, att uttrycket »vårt land» utbytes mot »de nordiska länderna».

Ang. statistik
rörande han-
delsomsätt-
ningen mellan
de nordiska
länderna m. m.
(Forts.)

Härpå anförde:

Herr von Sneidern: Jag kan icke finna annat än att den formulering, utskottet givit, icke kan bli föremål för någon anmärkning i den stil, som herr Lindhagen här framfört. Vi ha endast sagt att detta samarbete måste så ordnas att det blir för vårt land gagneligt, och det är väl en uppfattning, som delas av alla. Under sådana förhållanden anser jag att vi kunna bibehålla denna formulering, och ber jag att få yrka bifall härtill.

Herr Palmstierna: Herr talman! Det förefaller mig ändå, som om det där lilla förtydligandet, som herr Lindhagen här gjort, skulle vara sådant, att ingen här i kammaren skulle ha något att erinra däremot. Kan det uppstå ett missförstånd, så bör det undanröjas, i all synnerhet som vi veta, att det är en viss känslighet, som gör sig gällande på det här området.

Jag yrkar därför bifall till den obetydliga ändring, som herr Lindhagen här har gjort, då ju denna ändring alltid kan ha en innebörd.

Herr Zetterstrand instämde häruti.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till samma hemställan med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Lindhagen; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 9.

Föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av gemensam tvättninrättning för Norra skånska infanteriregementet och Vendes artilleriregemente;

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till svenska Röda korset för bestridande av utgifter för dess hjälpkommittés byrå i Stockholm; och

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utförande av reparationsarbeten å strandskoningen utmed Ångermanälvens strand vid Norrlands trängkärs kasernetablissemang i Sollefteå.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10.

Efter härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättande från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar av vissa förskottsvis utgivna medel yttrade

Ang. ersättande av vissa förskott.

Herr Bogren: Herr talman! Här är en lång lista på de olika förskott, till vilkas gäldande det nu är fråga om att riksdagen skall anvisa medel. Av dessa förskott är det några, som kanske det vore skäl att ägna en viss uppmärksamhet. Vi finna t. ex., att för flygövningar har utanordnats en summa av något över 111,000 kronor. Det kan, om man nu icke vill fästa sig vid summans storlek, synas litet märkvärdigt, att icke Kungl. Maj:t redan förut har kommit in till riksdagen med begäran om dessa medels fyllande med något anslag, utan som synes balanserat dem från 1914 till 1917.

Men det är en annan post här, som måhända är mera märklig, och det är en post på 58,000 kronor för inköp av tre tomter i Karlskrona, en åtgärd, som blivit av Kungl. Maj:t vidtagen, utan att riksdagen först sattes i tillfälle att därom yttra sig, än mindre att anvisa medel. Utskottet säger också om denna post, att »utskottet har ansett anmärkningsvärt, att ifrågaköpa, som av Kungl. Maj:t beslutats den 7 maj 1915, således ägt rum under tid, då riksdagen varit samlad». Det hade sålunda, menar utskottet, varit lätt för Kungl. Maj:t att ingå till riksdagen med en proposition i ärendet och få medel anslagna i vanlig ordning. Men oaktat utskottet finner detta anmärkningsvärt, så gör dock utskottet icke, såvitt jag kan finna, någon anmärkning däremot. Jag har emellertid ansett, att utskottet bort ha någon särskild tanke på § 39 mom. 2 i vår riksdagsordning. Enligt densamma har statsutskottet dock en skyldighet att noggrant se till, huruvida anslagna medel hava blivit använda för de ändamål, vartill de blivit anslagna, vidare att anslag icke överskridas samt slutligen att medel, som blivit anslagna för ett ändamål, icke användas för ett annat ändamål. Det förefaller mig, som om det kunde varit för riksdagen rätt upplysande, om utskottet velat enligt denna paragraf och detta moment inkomma till riksdagen med ett slags, låt oss kalla det, dechargebetänkande, ett utlåtande, där samtliga utgiftsposter, mot vilka utskottet funnit skäl till anmärkning föreligga, upptagits i ett sammanhang. Att nu, som här skett, blott påpeka, att en åtgärd är anmärkningsvärd, men därvid låta det bero, därmed synes icke vara mycket vunnet. Det synes icke som om därigenom för framtiden rättelse vore att påräkna, utan förbi-seendet kunde återupprepas, och detta i ännu större utsträckning.

Herr talman, jag har intet yrkande att göra, utan har endast velat beledsaga utlåtandet med dessa små anmärkningar.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

*Ang. särskilda
avlöningsförmåner för per-
sonalen vid
marinens flyg-
väsande.*

Vidare föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskilda avlöningsförmåner för den vid marinens flygväsande tjänstgörande personalen; och anförde därvid

Chefen för sjöförsvarsdepartementet herr statsrådet Hans Ericson: Statsutskottet har här avstyrkt Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av avlöningsförmåner för den vid marinens flygväsande tjänstgörande personalen med den motiveringen, att grunderna för beräkning av olycksfallsersättning till denna personal ännu vore beroende på utredning. Jag anhåller då få nämna, att anledningen till att denna proposition kommit på riksdagens bord är att söka däri, att motsvarande proposition redan förut inlämnats under fjärde huvudtiteln och att Kungl. Maj:t ansett det vara önskvärt, att dessa förhållanden skulle kunna samtidigt prövas av riksdagen. I sistnämnda proposition, vilken har samma läggning som den förevarande, har frågan om olycksfallsersättning icke upptagits. Jag ber här få påpeka det förhållandet, att i nu föreliggande proposition föreslagits reglering av avlöningsförmåner icke allenast för stampersonalen utan även för de värnpliktiga. Det är tveksamt, om dylik ersättning över huvud kan komma de värnpliktiga till del. Förutvarande departementschefen har under statsverkspropositionens femte huvudtitel punkt 27 påpekat den principiella innebörden av denna fråga, och jag tillåter mig nu endast framställa till övervägande, huruvida icke statsutskottet och sedermera riksdagen vid behandlingen av förenämnda punkt 27 ville göra ett principiellt uttalande beträffande denna sak.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 12.

Statsutskottets utlåtande, nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående hyresbidrag till lärare vid folkskoleseminarierna i Stockholm och Göteborg jämte en i ämnet väckt motion föredrogs nu; och blev utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 13.

*Ang. uppfö-
rande av en
svensk kyrka
i Kristiania.*

Härefter förelåg till avgörande statsutskottets utlåtande, nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.

I överensstämmelse med vad Kungl. Maj:t föreslagit uti en till riksdagen den 14 april 1917 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 212, hemställde utskottet, att riksdagen måtte såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för

uppförande i Kristiania av en svensk kyrka jämte församlingshus bevilja ett anslag av 125,000 kronor att utgå på de villkor, Kungl. Maj:ts kunde finna gott föreskriva, och därav på extra stat för år 1918 anvisa såsom reservationsanslag ett belopp av 25,000 kronor.

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herrar C. G. Ekman, Asplund, Eriksson i Grängesberg, Anderson i Råstock, Jansson i Falun, Strid, Pålsson och Tengdahl, vilka ansett, att utskottet bort hemställa att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Sedan utskottets hemställan upplästs, yttrade:

Herr Jansson i Falun: Jag har jämte några andra ledamöter av utskottet i en reservation hemställt om avslag å Kungl. Maj:ts proposition angående förevarande anslagskrav. Det närmaste skälet för avslagsyrkandet är, att vi ansett, att man under den nu rådande dyrtiden icke bör sätta igång sådana byggnadsföretag, som utan olägenhet kunna uppskjutas, tills byggnadsmaterialprisen icke längre äro så höga som nu. Reservanterna hålla sålunda före, att denna fråga bör ligga till sig något år för att, om så erfordras, möjligen framdeles föreläggas riksdagen till prövning. Dessutom har jag personligen principiella skäl mot svenskt kyrkobyggnande i främmande länder. Jag skall emellertid icke nu ingå på dessa skäl, helst som jag anser, att redan kostnadsfrågan är så avgörande, att andra kammaren bör ställa sig högst betänksam mot att nu bifalla Kungl. Maj:ts förslag. Jag vill erinra om, att kammaren förut, för icke så länge sedan, avvisat anslagskrav, som varit av rätt stor betydelse för en del av landets befolkning, och under sådana förhållanden synes det mig olämpligt att bifalla en framställning om anslag för byggnader, som utan olägenhet må kunna uppskjutas.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av herr C. G. Ekman med flera avgivna reservationen.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet Hammarström: Jag förstår visserligen de synpunkter, som dikterat den föregående ärade talarens avslagsyrkande, och jag har beaktat dessa synpunkter, innan jag för min del hemställde om denna propositions avlåtande till riksdagen redan i år, men jag tror, att det finns andra synpunkter, som göra, att frågan icke lämpligen kan undanskjutas till en senare tidpunkt.

Man måste hålla svenskarna i Kristiania räkning för den känsla av samhörighet med det gamla hemlandet, som tagit sig uttryck i strävandet att få till stånd en egen kyrka och därmed även i den framställning, vilken legat till grund för den kungl. propositionen, och det kan väl knappast vara lämpligt att möta deras förtroendefulla vädjan med att nu undanskjuta frågan. Utan tvivel föreligger här också ett trängande behov att tillgodose. För-

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

hållandet är ju, att svenskarna i Kristiania till mycket stor del äro personer, som icke bosatt sig där för all framtid. Från gränsprovinserna på den svenska sidan är nämligen invandringen till Norge av tillfälligt arbetssökande ganska stor. Dessa återvända sedan ofta nog i stor utsträckning till Sverige, och det är ju rätt naturligt, att de under sådana förhållanden icke hinna att få rotfäste i det nya landet utan fortfara att känna sig som svenskar. För dem måste nog behovet av en svensk samlingslokal i det främmande landet göra sig mera kännbart än för utlandssvenskar i allmänhet. Uppfattningen bland Kristianiasvenskarna av detta byggnadsföretags betydelse har också tagit sig ett nog så värtaligt uttryck i den storartade anslutning, som tanken att hopsamla medel till en svensk kyrka därstädes rönt. Det belopp, som insamlats för ändamålet, uppgår till icke mindre än 315,000 kronor. Låt vara, att en del kan ha kommit från Sverige, så ha dock säkerligen Kristianiasvenskarna själva bidragit med belopp, som i förhållande till deras i allmänhet blygsamma ekonomiska villkor måste anses betydande. Under sådana omständigheter torde väl vara önskligt att ifrågavarande byggnadsföretag icke uppskjutes alltför länge, och vad skulle för övrigt, ifall svenska staten vill lämna bidrag för ändamålet, vinnas med ett uppskov? Framtiden är ju även i avseende å statens finanser ganska oviss. Vi veta icke, hur det om några år är ställt för svenska statskassan, huruvida det då är lättare än under den närmaste framtiden att sträcka en hjälpande hand till landsmännen i Kristiania. Här är nu i allt fall icke fråga om ett större utgiftsbelopp för år 1918 än 25,000 kronor.

Slutligen tillkommer en omständighet, som talar för att handla utan onödigt dröjsmål, något som jag skulle vilja beteckna som ett grannlagenhetsskäl. Sedan Kristiania stad visat så stort tillmötesgående, som den gjort med avseende på tomt för den blivande byggnaden, torde det väl vara i sin ordning, att detta från svensk sida mötes med erforderliga åtgärder för att icke tomten med sitt centrala läge må komma att ligga obebyggd alltför länge.

Då den föregående ärade talaren icke ansåg sig böra ingå på de principiella skäl, som skulle kunna anföras emot förslaget, så har icke heller jag någon anledning att beröra dem. Jag kan visserligen förstå, att en eller annan sådan betänklighet kan framföras, men tillåter mig erinra om, att denna kammare vid, om jag icke misstar mig, tre föregående tillfällen funnit betänkligheter, som ur principiell synpunkt rests mot liknande förslag, icke böra få diktera kammarens beslut. Riksdagen har sålunda tidigare anslagit medel till enahanda byggnadsföretag i London, Paris och Köpenhamn. Under sådana omständigheter och då de skäl, som i dessa fall varit bestämmande för kammarens ståndpunkt, torde med om möjligt ännu större styrka kunna göras gällande i det nu föreliggande fallet, vågar jag hysa förhoppning, att kammaren även vid detta tillfälle skall låta de principiella betänkligheterna fara.

Jag ber till sist, innan jag slutar, få framhålla, att det här

är många olika intressen, som byggnadsföretaget är avsett att tillgodose. Det gäller icke allenast tillgodoseende av ett religiöst behov genom anskaffande av gudstjänstlokal, utan det är också fråga om att få till stånd en samlingslokal för den svenska kolonien i Kristiania, varigenom det skulle bli möjligt att på ett fullständigare och mera effektivt sätt än hittills sörja för åtskilliga intressen, som säkerligen måste ligga alla varmt om hjärtat. Härvid bör kanske i främsta rummet nämnas den understödsverksamhet, som inom kolonien utövas, och för vilken det finnes ett vidsträckt utrymme, då en stor del av Kristianiasvenskarna äro ekonomiskt mindre väl situerade. I sammanhang härmed må ock erinras om, att svenska sjömän i stor mängd titt och ofta äro till finnandes i Kristiania hamn, och de lära väl behöva att omhändertagas av där bosatta landsmän, något som genom de nya lokalernas tillkomst skulle väsentligt underlättas.

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

Jag vågar, som jag redan antytt, hänge mig åt den förhoppningen, att kammaren skall behjärta dessa skäl, vilka, såvitt jag förstår, med stor styrka tala för bifall till den kungl. propositionen.

Herr Pålsson: Herr talman! Jag har den meningen, att i dessa tider är det knappast rätt att anslå medel till icke oundgängligen nödvändiga byggnadsföretag. Jag stödes så mycket mer i den åsikten, som redan för ett par år sedan från vederbörande departementschef utgått en uppmaning till de svenska kommunerna, att man skulle så mycket som möjligt inskränka den tillämnade byggnadsverksamhet, som det avsågs att få statslån till. Sådan uppmaning har således utgått till de svenska kommunerna, och då kan sägas, att detta anslag till byggande av en kyrka eller samlingshus i Kristiania kan gärna anstå till dess bättre ekonomiska tider stunda.

Nu nämnde herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att för närvarande var det fråga bara om 25,000 kronor, och man säger, att den summan är icke så stor, men jag vill erinra om, att i släptåg med dessa 25,000 kronor följa 100,000 kronor till. Ett anslag som detta och av samma storlek har visserligen utgått för kyrkobyggnaden i Paris, men för kyrkobyggnaden i Köpenhamn har man endast anslagit 80,000 kronor. Det är en ganska stor penningutgift i dessa tider.

Vad beträffar understödsverksamheten i Kristiania antager jag, att den kan fortsätta som vanligt, därför att dessa svenskar i Norge ha ganska stor kassa redan. Räntan å denna skulle väl tillsammans med insamlade medel kunna räcka att fortsätta denna vackra understödsverksamhet. Jag anser sålunda, herr talman, att man för närvarande i dessa bistra ekonomiska tider icke bör anslå dessa medel utan vänta tills längre fram, varför jag ber att få yrka avslag på föreliggande betänkande.

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Det har fram-

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

hållits, att det icke skulle möta så synnerligen stora olägenheter. om denna framställning avsloges, men så mycket kan man väl i alla fall påstå, att det av de skrivelser man får läsa i den kungl. propositionen framgår, att det finnes olägenheter på detta område, som snart böra avhjälpas. Svenska staten anslår ju ett anslag till avlönande av präst på denna plats, och det synes mig sålunda, att församlingsföreståndaren där är i behov av lokal för gudstjänst och annat, som han står i spetsen för inom den svenska kolonien. Som det nu är får han lägenhet upplåten åt sig hos en annan förening, där denne pastor får hålla svenska gudstjänster, men det låter sig icke göra för pastorn att hålla gudstjänsterna annat än på eftermiddagarna efter kl. 6; och det är sexton söndagar om året, då man icke någon tid på dagen kan få använda den annars välvilligt upplåtna lokalen. Det synes mig, att det är en olägenhet, som bör avhjälpas, och det synes mig också, som om riksdagen här borde träda hjälpande emellan.

Om det vore så, att denna byggnad i detta fall skulle användas uteslutande till kyrka, kunde det vara möjligt, att det icke skulle kunnat vinnas så stor anslutning för förslaget i statsutskottet, att det där fått majoritet, men det är många andra behov, som genom denna byggnad skola avhjälpas. Kyrkan upptager ju endast sittplatser för 400 personer, och så skall det inrättas en större samlingssal med omkring 260 sittplatser, och den skall användas för föredrag, svenska aftnar, konserter och större ungdomsmöten m. m., och det ordet »m. m.» inrymmer ganska mycket. Det ser sålunda ut, som om hela kolonien skulle få sina behov tillgodosedda genom denna byggnad, som är avsedd att uppföras. Man kan icke tala om, att det enbart skulle bli en kyrka, utan det skulle bli mycket mera. Det skulle inrättas bibliotek, läs- och skrivrum, pastors-expedition med väntrum, rum för kyrkoråd och andra korporationer, pastorsbostad, bostad för den svenska diakonissan och för vaktmästare m. m. Det är således icke enbart en kyrka, fastän byggnaden har det namnet.

Det synes mig också, att när riksdagen anslagit medel till uppförande av kyrkor i andra huvudstäder, där svenska präster äro anställda, det knappast skulle taga sig riktigt välvilligt ut mot grannfolket, där en så stor svensk koloni finnes, om man skulle avvisa den fråga, som nu är framlagd för riksdagen. Jag tror det skulle uppfattas underligt från norrmännens sida, om svenskarna skulle avvisa understöd för byggande av detta hus i Norges huvudstad, där en så stor svensk koloni finnes. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Ström*, *Andersson* i Skrädene, *Larsson* i Kroken, *Jonsson* i Hökhult, *Berg* i Staby och *Eurén*.

Herr R^öing: Herr talman, mina herrar! Utöver de skäl, som av herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet och herr Carl Persson i Stallerhult framförts i denna fråga, torde

det icke finnas nödvändigt att framföra några ytterligare, då dessa skäl enligt min mening äro så tungt vägande, att jag anser, att kammarens ledamöter på grund av vad dessa båda herrar anfört lugnt kunna giva sina röster till förmån för utskottets hemställan.

Jag skulle icke begärt ordet, om jag icke velat använda tillfället att framföra det intryck jag fått vid samtal med några medlemmar av den svenska kolonien i Kristiania. Jag var nämligen där för ett par tre veckor sedan såsom ombud för den svenska interparlamentariska gruppen och hade då tillfälle att samtala med en och annan medlem av kolonien, som var varmt intresserad för denna frågas lösning. De framhöllo för mig precis samma synpunkter, som herr ecklesiastikministern och herr Carl Persson i Stallerhult framhållit. Och jag säger med herr Carl Persson, att märkvärdigt skulle det vara, när vi söka på alla sätt på olika områden — senast genom det beslut, som nyss fattades på grund av en motion av herr Palmstierna — knyta så varma och intima band som möjligt mellan de skandinaviska länderna, om vi icke ävenledes skulle vilja knyta så intima och varma band som möjligt med de svenskar, som bo i den norska huvudstaden. Märkvärdigt skulle det utan tvivel uppfattas av den svenska kolonien i Kristiania, när vi för ett par år sedan beslutade bygga en kyrka i Köpenhamn, om vi nu skulle hesitera att anslå ett så jämförelsevis ringa belopp, som föreslagits av Kungl. Maj:t, till byggande av en kyrka i Kristiania.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Räf instämde häruti.

Herr Welin: Herr talman! Sedan jag begärde ordet, ha ett par anföranden hållits, som göra, att jag kunde avstå från ordet, men då jag i alla fall erhållit det, skall jag be att få säga några ord i frågan.

Som bekant finnes det i Kristiania ett mycket stort antal svenskar, 10- å 12,000. Det är klart, att alla dessa behöva en samlingspunkt, icke blott en tillfällig, utan en mera varaktig, en samlingspunkt för det religiösa, det kulturella och det sociala arbetet. Nu finnes det ju visserligen en tillfällig lokal, men det har redan framhållits, att den är otillfredsställande, och då det gäller att för tillfället bevilja endast 25,000 kronor, torde det vara skäl i att göra en första ansats att få dessa Kristianasvenskars egnahemsfråga, om jag så må kalla den, löst. Det har framhållits, att det nu råder en tid, då det är olämpligt att bygga, men jag förmodar, att de myndigheter, som granskat de ekonomiska förhållandena, tagit stor hänsyn till detta och för den skull nöjt sig med mindre belopp till att börja med.

Det har framhållits, att det beviljats ganska stora anslag till kyrkor i London och Paris och Köpenhamn och jag kan tillägga Berlin. Beloppen ha rört sig mellan 80,000 och 125,000 kronor, och det är

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.

(Forts.)

därför alla skäl, att svenska riksdagen även behjärtar det behov, som finnes i vårt närmaste grannland, där det finnes så många svenskar.

Det är för övrigt icke så, att det är bara svenska staten, som finge ingripa. Kristianasvenskarna själva ha samlat ett belopp av icke mindre än 315,000 kronor, och det gäller nu för svenska staten att skjuta till vad som behöves. Det är icke säkert, att ens hela beloppet 125,000 kronor behöver användas, ty ett av villkoren för anslaget beviljande är, att man skall göra fortsatta ansträngningar i Kristiania för att få ytterligare medel, och endast i den mån det icke står till att få sådana skulle hela beloppet få användas.

Såsom framhållits av herr Carl Persson i Stallerhult, är det icke enbart en kyrka det är fråga om, utan det skall vara en verklig samlingsplats, så att utom kyrksal skall det finnas tvenne salar, en större och en mindre, för kulturella och sociala ändamål, där konserter och föreläsningar skola hållas. Dessutom är en avdelning avsedd för ett svenskt bibliotek. Det är självklart, att detta hus kommer att fylla en mycket viktig uppgift i Kristiania för de många svenskar, som befinna sig därstädes.

Det är särskilt en sak, som jag skulle vilja trycka på i detta sammanhang, en sak, som icke kommit fram under debatten, och det är, att denna byggnad skulle få en stor uppgift att fylla genom att bidra till svenskhetens bevarande i utlandet. Det är en mycket viktig sak, att dessa många hundratusen, att icke säga miljoner svenskar, som lämnat sitt fosterland och äro spridda över världen, icke gå under i de främmande länder, där de leva, utan bibehålla så mycket som möjligt av sitt svenska språk, sin svenska kultur och sin kärlek till det, som är svenskt. Det är till fördel, om de göra det även för moderlandet. Ju större krets det finnes av svenskar, desto större möjlighet finnes att vidtaga åtgärder i svensk-kulturellt syfte särskilt med avseende å möjligheten att få spridning åt den svenska litteraturen. Det är av största vikt för vårt eget land att ute i världen ha svenskar, som bevarat sitt svenska sinne och sitt svenska språk och kunna utgöra ett stöd för gamla Sverige.

Jag har med detta velat säga, att jag för min del livligt tillstyrker det anslag, som av Kungl. Maj:t begärts, och anhåller därför, herr talman, att få uttrycka min anslutning till utskottets betänkande.

Herr Thorsson: Herr talman! Jag har icke deltagit i utskottets behandling av denna fråga, men om jag det hade gjort, skulle man ha funnit mig i sällskap med reservanterna.

När herr Röing hade ordet, talade han om strävandena att för ena skandinavierna, talade om de varma band, som knötos dem emellan. Jag trodde då, att herr Röing skulle taga konsekvenserna därav och yrka avslag på denna byggnadsfråga, som ju syftar på att skilja norrmän och svenskar åt. Det vore väl riktigare, att dessa människor finge blanda sig i samma kyrka, när de skola höra samma religion förkunnas. Jag kan icke alls begripa detta strävande, som går ut på, att när den lutherska kristendomen skall för-

kunnas i Kristiania för svenskar, det skall ske i ett för svenska pengar särskilt byggt hus. Jag tror, att hela denna rörelse vilar på lerbotten, åtminstone när vi röra oss i våra grannländer, där människorna begripa predikan, vare sig den hålles på svenska, danska eller norska. Den strävan, som går ut på att vi med statsmedel här skola understödja denna verksamhet utom landet genom uppbyggande av kyrkor litet varstades, den kan jag av rent principiella skäl ej vara med om att understödja. Därför kan jag icke vara med om att bevilja det nu föreliggande anslaget. Det förefaller mig, att en strävan, som går ut på att sammanföra dem, som kända behovet av att komma tillsammans ute i en samlingslokal för att byta tankar med varandra, skulle kunna ordnas efter billigare principer än dessa. Den siste talaren omnämnde, att Kristianiasvenskarna redan hava samlat ihop 315,000 kronor. Jag tycker, att de för denna summa skulle kunna skaffa sig en lokal, tillräckligt stor för att man där skulle kunna komma samman och prata, utan att man därför skulle behöva öka på med 125,000 kronor ur statskassan. Jag är visst icke motståndare till, att dessa personer skola få en lokal, i vilken de kunna samlas, men då de redan hava medel, som det tyckes mig, tillräckliga för att bygga sig en anspråkslös koja, i vilken de kunna träffas — förresten behöver den ju inte bli så anspråkslös för över 300,000 kronor — så anser jag, att man icke behöver belasta statskassan med denna utgift.

Nu kan det ju hända, att många av kammarens ledamöter tycka, att detta är ett hårt tal, men om vi skola taga ut konsekvenserna av den nu påbörjade vägen att bevilja anslag, så blir det väl på det viset, att sedan vi anslagit medel till huvudstäderna, vi också skola anslå medel till på andra större platser i utlandet boende personer och giva dem ett visst stöd i deras strävanden. Jag kan för min del egentligen icke finna, att man kan förena å ena sidan strävandet att behålla så många som möjligt kvar här i landet och å andra sidan ett sådant strävande, att så snart de lämna landet, det skall ordnas med anstalter för att de skola trivas där borta så länge som möjligt. Det vore väl rimligt, att vi ordnade det så, att de icke reste bort. När de nu lämna landet och slagit ned sina bopålar i andra länder, tycker jag åtminstone för min del, att vi icke hava någon särskild anledning att öka anslagen på här ifrågavarande områden. Jag anser, att det är en nödvändig angelägenhet att först tillgodose de kulturella ändamålen inom landet och att först *sedermåla*, när denna sak är ordnad, när vårt undervisningsväsende och de kulturella strävandena äro vederbörligen tillgodosedda, då först kunna vi börja fundera på att anskaffa medel till förmån för kulturella ändamål även utom landets gränser.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Byström: Herr talman, mina herrar! Jag är av samma mening som de, som anse, att den summa, som här är i fråga, nämligen 125,000 kr., är ganska stor, och jag kan icke an-

Ang. uppfo-
rande av en
svensk kyrka
i Kristiania.
(Forts.)

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.

(Forts.)

sluta mig till dem, som säga, att den icke kan reduceras, att den är så liten, att den ingenting betyder.

Jag tycker, som sagt, att det är en stor summa, men det oaktat vill jag icke ställa mig avvisande till detta anslag.

Jag delar också deras uppfattning, som anse, att för kyrkobyggnader och kyrklig verksamhet i allmänhet insamling på frivillighetens väg bör ske. Det synes mig också, som om de kyrkligt intresserade svenskarna i Kristiania hava följt den principen, då de redan på frivillighetens väg insamlat en så stor summa, 315,000 kr., avsedd för kyrkobyggnad och församlingshus i Norges huvudstad.

Det är ju också alldeles klart, att man för den hopsamlade summan skulle kunna uppföra en byggnad, användbar för kyrkligt ändamål, men meningen har varit, att den byggnad eller de byggnader, som sålunda skulle komma till, skulle även i någon mån hava representativ betydelse och vara likasom ett stambäll och en fristad för svenskheten.

Jag skall tillåta mig att framföra även ett par andra synpunkter.

Den ena, som berörts något av en föregående talare, gäller hänsynen till utlandssvenskarna. Jag har själv någon tid bott i utlandet, och jag har känt, vilken betydelse det är att ha ett stöd från hemlandet, då det gäller tävlingskampen med människor tillhörande andra nationer i dessa främmande länder. Jag behöver icke utveckla det vidare, men det skulle kunna pekas på åtskilliga förhållanden, som belysa denna sak. Det känner den, som verkligen försökt deltaga i denna kamp, bättre kanske än den som icke försökt det.

En annan sak, som icke är berörd, men som från min synpunkt här spelar in, är, att de präster, som ha varit anställda på dessa platser i utlandet såsom i England, Frankrike och en del andra länder, ha vid sin återkomst till Sverige förefallit mig, särskilt om de kommit från de stora länderna, hava en mera vidsynt blick på de religiösa tingen än vad de präster i allmänhet ha, som jämt och ständigt bott inom Sveriges landamären. De hava haft ett mera tolerant sinne, de ha ansett, att även andra kyrkliga organisationer än statskyrkans kunna ha något berättigande. Och frikyrkan bör ock få hava sitt rum. Jag kan peka på en svensk prästman, som i det fallet är en vacker illustration, nämligen ärkebiskopen N. Söderblom. Jag skulle kunna peka på en annan också, nämligen hans efterträdare i Paris, vilken nu är hemma i Sverige.

Och skulle sådana finnas här i landet, som oaktat de varit i utlandet ändå äro trångbröstade, då är det bäst skicka ut dem igen.

Ännu en synpunkt vill jag tillåta mig framhålla. Det har av en talare yttrats att tiderna äro sådana nu, att man ej bör för mycket offra för kyrklig verksamhet. Tiderna äro så hårda och provande. På detta vill jag svara, att om man anser, att en religiös verksamhet kan hava något berättigande, man icke skall anse, att detta berättigande är mindre i tryckta och bekymmersamma tider, i

svåra tider, utan det är kanske så, att det då är störst och mest nödvändigt. Ty det kan ju behövas, att det finnes sådana, som peka litet mera uppåt än vad de flesta nu för tiden tyckas göra, vilka allenast se på det närvarande och icke på vad Gud tillhör.

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.

(Forts.)

Med denna mening anser jag mig kunna yrka bifall till förevarande utskottsförslag.

Herr Rydén i Malmö: Jag skall, herr talman, icke säga mycket, blott lägga några ord till vad som yttrats från annat håll, där man ställt sig på avslagslinjen.

Jag har icke varit i tillfälle att deltaga i ärendets slutliga behandling, men på avdelningen tillkännagav jag en från majoriteten avvikande mening.

Jag vill säga herr Byström, att om den särskilda kulturuppgiften med detta anslag skulle vara att tillgodose, att de utskickade prästerna vid sin återkomst skulle företräda litet mera förnuft, så behöva vi därför icke bygga denna kyrka i Kristiania; där finnes ju redan en präst och förhållandet med denne är ju detsamma som med andra präster, som på olika platser i världen arbeta på områden som detta. Jag tycker för min personliga del, att det är otroligt svaga skäl för att bygga en svensk kyrka i Kristiania. Det är dock så, att när det är samma religion som predikas och den predikas på ett närbesläktat språk, som även vi kunna förstå, och svenskarna alltså kunna deltaga i det främmande landets gudstjänst, så kan icke det skäl för anslaget föreligga, som eljest kan vara giltigt.

Jag vill särskilt peka därpå, att vi här till slut få en så ofantligt stor budget för denna religiösa verksamhet i utlandet, att den måste medföra betänkligheter. Vägen är denna — jag har pekat därpå förut många gånger här i kammaren — att först börjar t. ex. Evangeliska fosterlandsstiftelsen med att skicka en präst till en plats; sedan denna stiftelse själv uppehållit verksamheten en tid, säger den, att den icke kan fortsätta längre. Då övertager svenska kyrkans missionsstyrelse verksamheten och uppehåller den två eller tre år. Sedan kan icke heller den längre fortsätta med verksamheten. Då göres en framställning till riksdagen, och riksdagen övertager den. Så blir det vart enda år fråga om att på detta sätt öppna verksamhet på nya platser. I år har beslutats att taga upp verksamhet i Hull, det vill säga, att övertaga en redan på denna plats öppnad verksamhet. När en präst varit ute på en plats en tid, kan han, om han icke är en alltför dålig människa, lätt intressera en del förmöget folk. Så får han ihop några garantier för ett kyrkobygge på platsen. Sedan kommer man in till riksdagen och begär att få det för kyrkans färdigbyggande erforderliga slutliga beloppet. Då kyrkan är färdig, säger man: Det går icke i anständighetens namn an, att vi här hava bara en vanlig pastor, vi måste ha kyrkoherde. — Då blir det fråga om att inrätta kyrkoherdebefattning på platsen. Det är gången. Så har det gått i Berlin, likaså i Paris, Köpenhamn och London. Sedan ha vi en rad av andra större städer, där man har präster verkamma på detta om-

Ang. uppförande av en svensk kyrka i Kristiania.
(Forts.)

råde, och man kommer med all säkerhet inom ett eller annat år med begäran om först en kyrka och sedan en kyrkoherdebefattning både för den ena och den andra platsen. Jag kan mycket väl förstå, att somliga människor intressera sig särskilt mycket för detta, men jag kan icke hjälpa, att jag tycker, att riksdagen har mera närliggande och viktiga uppgifter att anslå pengar till i ett land, där det är så mycket kulturellt försummat som hos oss.

På dessa skäl, och som jag aldrig varit med om att understödja sådana anstalter eller tillskapa nya, kan jag icke heller nu vara med om att bevilja penningar till denna kyrka, utan ber att få yrka bifall till reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å såväl berörda hemställan som Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 94, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Voteringen utvisade 85 ja mot 83 nej, vid vilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av kammarkollegiets arbetskrafter;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av arbetskrafterna hos kammarrätten;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av vissa utskylder för det brittiska beskickningshuset i Stockholm;

nr 98, i anledning av väckt motion om ändring i kungl. kungörelserna angående understöd av statsmedel åt sinnesslöanstalter och epileptikeranstalter den 8 oktober 1915; och

nr 99, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av fast anställning eller vissa andra för-

maner åt personer, som stadigvarande äro sysselsatta med städning och rengöringsarbete hos statens verk och myndigheter.

Utskottets i dessa utlåtanden gjorda framställningar blevo av kammaren bifallna.

§ 15.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört statsutskottets utlåtande, nr 100, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående fortsättande av längdbanan genom Bohuslän från Skee till Svinesund.

Ang. fortsättande av längdbanan genom Bohuslän.

I en inom andra kammaren av herr *E. A. Nilson* i Örebro väckt, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad motion, nr 93, hade hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt låta utreda och för riksdagen framlägga förslag om fortsättning av längdbanan genom Bohuslän från Skee till Svinesund, i syfte att genom bro över Svinesund vinna anslutning till norska järnbanenätet.

Utskottet hemställde att ifrågavarande motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Widell* och *Almer*.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan anförde

Herr *E. A. Nilson* i Örebro: Herr talman! Det kan ju vid första påseendet måhända synas något egendomligt att jag tillåtit mig väcka en motion rörande fortsättning av denna längdbana genom Bohuslän, men innan jag ingår på anledningen till att jag väckt denna motion, skall jag tillåta mig säga något i anledning av vad statsutskottet yttrar, eller rättare sagt, vad statsutskottet åberopar sig på i sitt nu avgivna utlåtande.

Statsutskottet har avstyrkt min motion under åberopande av ett yttrande från Kungl. Järnvägsstyrelsen. I det åberopade yttrandet hänvisar emellertid järnvägsstyrelsen till ett yttrande, som järnvägsstyrelsen avgav år 1914 i anledning av en motion i samma syfte, vilken då väcktes i denna kammare av herr *Hage*. Järnvägsstyrelsen uttalar i sitt nu avgivna yttrande, att några förhållanden icke inträtt, som vore ägnade att rubba styrelsens år 1914 uttalade mening att initiativet till utsträckning av denna järnvägsförbindelse borde utgå från norsk sida. Av den sista satsen kan man sluta till, att om initiativ utgått från Norge, skulle måhända skäl föreligga att taga saken under övervägande. Jag vågar för min del påstå, att det är ett svenskt intresse att denna järnväg kommer till stånd, och det synes mig då vara mycket riktigare, att initiativet i ett svenskt intresse tages från svensk sida än att det tages från norsk sida. Det var ett svenskt intresse åren 1897 och 1898, då frågan förevar i riksdagen, och det är fortfarande ett svenskt intresse. År 1897

Ang. fortsättande av
långdbanan
genom Bohuslän.

(Forts.)

yttrade dåvarande civilministern beträffande denna bana följande. som finnes intaget i järnvägsstyrelsens yttrande år 1914. Det heter där:

»De skäl, som betingade beslutet om västkustbanans övertagande av staten, synas mig med följdriktighet fordra, att staten jämväl åstadkommer den sista länken i den förbindelseled, som erfordras för förmedlandet av transitotrafiken mellan Norge och utlandet och genom vilken staten sättes i stånd att, oberoende av enskilda järnvägsbolag, med främmande länders järnvägsförvaltningar förbereda och avsluta avtal angående samtrafik, postförbindelser med mera, som rör den internationella samfärdseln. Då härtill kommer att, på sätt som framgår av vad jag förut anfört, orten är i synnerligt behov av ifrågavarande järnvägsförbindelse för utveckling av dess näringar, särskilt jordbruket och havsfisket, samt att allt talar för att banan i finansiellt hänseende skall lämna ett lyckligt resultat, har jag anledning föreslå Eders Kungl. Maj:t att göra framställning till riksdagen jämväl om denna järnvägs anläggande på statens bekostnad.»

Och år 1898 anförde civilministern att »man vid avgörande av den föreliggande frågan icke torde böra lämna ur räkningen möjligheten av en framdeles skeende sammanslutning mellan bohusländska långdbanan och det norska järnvägsnätet. För sin del funne departementschefen, med hänsyn, å ena sidan, till den stora betydelsen för transitotrafiken av en sådan förbindelse och, å denna andra, till nutidens krav på goda kommunikationer ytterst sannolikt, att det icke kunde dröja alltför länge, innan en dylik sammanslutning funnes oundgängligen nödvändig.»

Ja, det är snart för 20 år sedan som dåvarande civilministern uttalade sin varma förhoppning om att det icke skulle dröja alltför länge, innan denna sammanslutning måtte komma till stånd.

Järnvägsstyrelsen anför också i sitt år 1914 avgivna yttrande, att det av redogörelsen rörande ärendets behandling inom regering och riksdag hade framgått. »att man ifråga om den nuvarande statsbanan genom Bohuslän från svenska statsmakternas sida en gång tänkt sig och avsett, att den skulle från Skee fortsätta vidare mot Riksgränsen för att därstädes förbindas med det norska järnvägsnätet samt att det varit till följd av den ställning man från norsk sida intagit, som denna tanke och avsikt icke kunnat realiseras».

Järnvägsstyrelsen fortsätter och säger vidare: »De skäl, som vid behandlingen av frågan om Bohusbanans anläggande talade för banans framdragande till riksgränsen och sammanknypande med det norska järnvägsnätet, äga dock allt fortfarande giltighet och järnvägsstyrelsen har därför icke heller lämnat frågan åsido.»

Men vad järnvägsstyrelsen gjort under alla dessa tre år, därom vet man ingenting. Man vet blott det, att järnvägsstyrelsen anser, att Norge skulle ha större fördelar av banan än Sverige, och därför väntar man på initiativ från norsk sida. Men det är däri, som jag för min del anser, att järnvägsstyrelsen tagit fel. För det betydande norska

kapital, som är nedlagt i transitoförbindelsen från Norge till Sverige över Dalslands järnväg är det säkerligen av intresse, att bohuslänska längdbanans fortsättning icke kommer till stånd. Däremot anser jag, att det för längdbanan genom Bohuslän och för den trakt, som denna längdbana skulle genomlöpa, skulle vara av allra största intresse att förbindelse över Svinesund komme till stånd. Det har ju även järnvägsstyrelsen medgivit. Och tvivelsutan skulle det bliva av allra största betydelse för själva järnvägen ur transitosynpunkt och för hela den norra och nordvästra delen av Bohuslän.

Nu kommer jag just till den punkt, som jag antydde i början av mitt anförande, nämligen anledningen till att jag väckt denna motion. Jag hade anledning förlidet år att genomresa vår västra gränsbygd från Saltbacken vid mynningen av Svinesund och Idefjord ända upp till Hävilsrud i Värmland, och denna min resa måste jag göra understundom på svenskt och understundom på norskt område. Jag hade under denna resa tillfälle att iakttaga den stora skillnad, som förefanns mellan det ekonomiska livet på svensk sida och på norsk sida, och jag måste säga det, att det icke var synnerligen angenämt att göra den iakttagelsen, att det ekonomiska livet pulserade ofantligt mycket friskare på norskt område än på svenskt. Jag sökte då bilda mig en uppfattning om, vilken anledningen härtill kunde vara, och jag kunde icke finna annat, än att den väsentliga anledningen härtill var, att på norsk sida hade man med mycken sorgfällighet och omsorg vårdat sig om att tillgodose behovet av kommunikationer. De hade därför goda landsvägar, mycket bättre än vi ha på svenska sidan, och ett bättre utgrenat landsvägsnät, än vi ha på den svenska sidan. Även järnvägskommunikationerna äro i stort sett bättre tillgodosedda där än på svensk sida. Nu är det en känd sak, att det är kommunikationerna, som äro det ekonomiska livets pulsåder. Sålunda är det enligt min mening av den allra största betydelse för upphjälpande av det ekonomiska livet i dessa trakter, att man får bättre kommunikationer.

Jag skall som exempel härpå endast anföra, att, då man gör en resa genom Svinesund och Idefjorden, finner man att det är en icke obetydlig stenindustri efter detta vatten, men, om man då förhör sig bland befolkningen, vilka det är, som äga dessa stenindustrier, så får man höra, att företagen så gott som undantagslöst ägas av norska eller norsk-engelska bolag. Man finner vidare, att efter detta vattendrag, till vilket gränsa icke obetydliga skogar, finnes ej ett enda sågverk. Allt det virke, som avverkas i skogarna, forslas i form av rundvirke till de sågverk, som ligga på norska sidan. Man kan säga, att för hela denna bygd är Fredrikshald den punkt, där det ekonomiska livet är koncentrerat. Jag är för min del viss om, att en järnvägsförbindelse över Svinesund, ett förverkligande sålunda av den tanke, som är — kan man säga — principiellt erkänd av regering och riksdag redan för 20 år tillbaka, skulle komma att bli en hävstång till det ekonomiska livets utveckling i norra Bohuslän. Och för att ge den tanken en knuff framåt är det, som jag väckt denna motion, och det är också för att ge denna tanke en

*Ang. fortsat-
tande av
längdbanan
genom Bohus-
län.
(Forts.)*

Fr. 133
 Ang. fortsät-
 tande av
 längdbanan
 genom Bohus-
 län.

knuff framåt, som jag nu vågar vädja till kammaren, att den måtte avslå utskottets hemställan och bifalla min motion, till vilken jag sålunda, herr talman, yrkar bifall.

(Forts.)

Herr vice talmannen, som ånyo övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härpå ordet till

Herr Osberg, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Som ni väl bära i färskt minne, väcktes här år 1914 en motion — jag tror av herr Hage — i samma syfte som den av herr Nilson i Örebro väckta. Jag var litet förvånad, när jag fick höra, att han väckt denna motion utan att på ringaste sätt hava satt sig i beröring med de bohuslänska representanterna, på grund därav, att saken hade så nyligen varit uppe till behandling, men det är en sak, som ej hör till ämnet. Nu är det en sak, som jag vill ha fastslagen här, nämligen att jag är lika ivrig som herr Nilson i Örebro att få en förbindelse med Norge, men jag får lika väl ge utskottet rätt i, att det ligger närmast till hands, att den, som har största intresset av en sådan förbindelse, bör taga första steget, och det är otvivelaktigt, att Norge har detta, för att få en kortare kontinentalväg. Genom den sträckning, som nu är ifrågasatt, skulle det bli betydligt kortare för Norges kontinentaltrafik, och det får man tänka sig, att det har en rätt så avsevärd betydelse. Men nu har emellertid i norra Bohuslän kommit upp en tanke på en annan sträckning av linjen än den, som herr Nilson föreslagit. Den skulle nämligen gå ut från Hellevadsholms station på Bohusbanan utefter västra stranden av Bullarsjöarna och vidare utefter norska gränsen och östra stranden av Idefjorden till Rokkestad. Detta skulle bli en kortare väg för norrmännen att komma ut till stora världen.

Nu är emellertid, som sagt, ett spörsmål, om man skall gå med på herr Nilsons motion eller avvakta ställningen till ett annat år och se, vad norrmännen komma att göra. Detta senare tror jag vara den rätta vägen, och då bli de olika intressena i tillfälle att komma fram med sina synpunkter på saken. Och, skall det komma i fråga en utredning, är det väl ändå just, att ortsbefolkningen får komma fram med sina krav. Hade ej herr Nilson varit så tystlåten med sin motion, så hade det kommit fram i år en handling, som är upprättad av kapten Asplund. Den kom en dag för sent till motionstiden för de ständiga utskotten, och därför blev handlingen allenast inlämnad till statsutskottet. Statsutskottet har ej nämnt ett ord om dessa saker. Kanske har utskottet ej ansett, att det skulle behövas, men det kunde ha varit rätt så just, om utskottet sagt något om denna sak.

Nu vill jag säga litet om Hellevadsholm—Bullarlinjen. Den skulle öppna ut ett område, som nu är så gott som i saknad av alla kommunikationer. Där bo för närvarande cirka 5,000 personer, och för någon tid sedan uppgick folkmängden till 7,000 personer.

Där har varit en kolossal avfolkning, beroende på den omständigheten att de ha varit i avsaknad av kommunikationer.

Nu säger jag detta, att jag vill icke lägga mig emot en undersökning av båda alternativen. Men när man kan bygga järnvägen genom Bullaredalen för samma summa som den, som skulle åtgå för längdbanans fortsättning från Skee över Svinesund med deltagande i halva kostnaden för den dyrbara bron, som det är nödvändigt uppföra, då tycker jag ändå, att det är en rätt så god politik, att man ställer det så, att man hjälper ett isolerat område medelst de pengar, som skulle åtgå just för anknytningen över Svinesund. Jag kan icke säga, vad priset skulle bli för bron, men jag vill minnas, att det beräknades i kostnadsförslaget till 4 miljoner kronor, och kanhända skulle det då bli 7 miljoner kronor med nuvarande priser.

Ang. fortsättande av längdbanan genom Bohuslän.

(Forts.)

Vidare är det så, att bron skulle komma att ligga i havsbandet och således med största lätthet kunna förstöras. Jag tycker, att också det är en sak, som talar för att man bör gå längre in i landet och därigenom också slippa ifrån bron helt och hållet.

Det synes mig, att rättvisan kräver, att skall det komma i fråga att göra en undersökning, så bör den vara allsidig och icke ensidig. Redan nu ha från norskt håll kommit fram rätt så stora krav på att komma ned utefter Idefjordens östra strand till Bullaredalen. Detta tilltalar också mig mycket, men jag vill icke därmed ha sagt, att min uppfattning redan är bestämd, så att jag redan nu kan säga, vilken ståndpunkt jag kommer att intaga till detta järnvägsbyggnadsförslag, när det efter en allsidig utredning åter kan komma före. Jag vill emellertid nu yrka avslag på herr E. A. Nilsons motion, då jag anser, att frågan bör komma fram en annan gång i form av ett förslag om en allsidig utredning.

Jag ber således, herr talman, att få yrka avslag å motionen och bifall till utskottsbetänkandet.

Vidare anförde.

Herr Thorsson: Herr talman, mina herrar! Jag hade tillfälle att på avdelningen vara med om handläggningen av detta ärende, men jag har icke varit i tillfälle att vara med om dess slutliga behandling. Men jag skall be att få säga några ord, då jag, om jag kommit att vara med vid den fortsatta behandlingen i utskottet, skulle ha befunnit mig bland dem, som yrka avslag på motionen.

Det är ju så, att vi under den senare tiden ha gjort upp ett järnvägsbyggnadsprogram, som i synnerligen hög grad lägger beslag på statsverkets möjligheter att effektuera de olika kraven på kommunikationsleder. För min del har jag icke kunnat biträda motionärens förslag, som synes vilja tränga sig fram och undanskjuta andra järnvägsbyggnader, vilka kunna anses äga företräde framför den av motionären förordade järnvägen. På riksdagens bord vilar en proposition, som avser att delvis avsluta ett pro-

Ang. fortsät-
tande av
långdbanan
genom Bohus-
län.

(Forts.)

gram för järnvägsbyggnader uppe i Norrland. I årets statsverksproposition begärdes, och riksdagen har redan anslagit medel till en hel rad av utvidgningar av redan byggda järnvägar; dessa arbeten måste ovillkorligen gå före, innan man fastställer flera nybyggnadsprogram. Ur trafiksäkerhetssynpunkt och för att tillgodose de krav, som ställas på kommunikationerna i allmänhet, måste man först vidtaga vissa utvidgningar av redan byggda kommunikationsleder, och sedan måste man, såsom jag förut anförde, fortsätta med den byggnadsplan, som riksdagen redan har godkänt för Norrland.

Det är ju alldeles riktigt, som motionären här anförde, att det skulle vara bättre för statsverket, om statsverket hade i sin hand att reglera hela denna transitotrafik från Norge. Men det spörsmålet är dock icke av så avgörande betydelse, att detta i och för sig skulle tvinga statsverket att nu bygga en bana, om vilken det ju icke från de närmast intresserade orterna själva har gjorts några mera påträngande framställningar. Vi ha ju hittills i alla fall följt den järnvägspolitiken, att vi ha inväntat de krav, som kommit från orterna, innan riksdagen vidtagit åtgärder. Låt vara att detta är en politik, som i vissa fall icke är vad man kallar framsynt, men den är försvarbar under den situation vi nu befinna oss i, när vi ha så orimligt många mil järnvägar, som redan äro beslutade och som skola byggas.

Herr Osberg utvecklade ju, att nere i Bohuslän har man en helt annan syn på huru denna järnvägsfråga skall lösas. Enligt hans uppfattning skall järnvägen anläggas i en annan del av provinsen för att mera tillfredsställa Orts- och lokalbehoven. Och han pekade på den omständigheten, att en järnväg längre in i landet ur strategisk synpunkt skulle vara att föredraga framför den av motionären förordade. Ehuru jag icke har någon som helst rädsla för att bygga järnvägen med den sträckning, som motionären ifrågasatt, sett ur synpunkten av förhållandet till våra grannar, så är det klart som dagen, att man måste taga i övervägande, när man skall bygga en bana, huruvida man skall bygga den över en punkt, som förenar de båda rikena, där *tredje part* kan på ett obehörigt sätt ingripa störande i trafiken mellan de båda rikena. Det är en synpunkt, som man icke alldeles bör lämna ur räkningen vid bedömandet av hithörande spörsmål, och när man en gång skall bygga här omhandlade järnväg, så få väl myndigheterna taga även den saken under övervägande.

Den ärade motionären vet själv, att statsutskottet icke är angeläget om att göra motiveringarna så uttömmande, som motionärerna i allmänhet önska. Och eftersom han själv så många gånger har varit med om att underlåta att säga allt i motiveringen, som kan utgöra skäl för att man icke biträder en motion, så uppfattar han helt säkert utan några långa utläggningar, varför man i detta fall såväl som i alla andra fall har avknappat litet på motiveringen. Men här är enbart det skälet tillräckligt vägande, att vi äro så pass engagerade av att effektuera beslut, som

riksdagen redan fattat, så att det icke är av behovet påkallat, att riksdagen skall på något vis skriva till Kungl. Maj:t och be att få en större matsedel av järnvägsbyggnadsärenden, än som Kungl. Maj:t redan framlagt och riksdagen godkänt. Jag tror, att ur den synpunkten är det riktigast, om kammaren icke följer motionären utan följer utskottets framställning, till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

*Ang. fortset-
tande af
långbanan
genom Bohus-
län.
(Forts.)*

Herr Hellberg i Ljungskile: Herr talman, mina herrar! Jag känner mig uppfordrad att som bohuslänning uttrycka min tacksamhet mot herr E. A. Nilson för att han, som han själv kallade det, givit en knuff åt den stora angelägenheten att sammanbinda bohuslänska långbanan med det norska järnbanenätet.

Emellertid torde herr E. A. Nilson dock ha sett något ensidigt på saken. Såsom också herr Osberg här talade om, finnes det ju beträffande banans sträckning även andra eventualiteter, som man möjligen kunde ha, jag vill icke säga större skäl, men kanske dock lika stora skäl att följa som den, som den ärade motionären framdragit. Man har ju hittills tänkt sig, att Bohusbanans anknäpning till Norges järnvägsnät skulle ske genom en brobyggnad över Svinesund. Emellertid lära norrmännen icke ha varit så särdeles tilltalade av detta förslag, utan det lär vara så att de i stället önska en anslutning medelst en järnväg Hällevadsholm—Tistedalen. Norge skulle i sammanhang härmed bygga en ny järnväg Rokkestad—Tistedalen, och därigenom skulle linjen Göteborg—Kristiania bliva 20 kilometer kortare, som herr Osberg också visst omnämnde, via Tistedalen—Bullaren än över Svinesund och Skee. Dessutom sluppe man — någonting som är ganska viktigt att räkna med — den dyra bron över Svinesund.

Jag vill här anföra, vad distriktsingenjören Asplund uttalat i denna sak. Han har verkställt en okulärbesiktning av linjen Hällevadsholm—Vassbottnen vid norska gränsen, och han avslutar sitt yttrande med följande ord: »Till denna beaktansvärda förkortning kommer för det sista förslaget fördelen av att ett nytt trafikområde blir tillgodosett med järnväg. Detta trafikområde, som inom Sverige utgöres av hela Bullarens härad, har inom sig betydande skogsarealer, delvis tillhörande staten, samt vattendrag, ur vilka efter genomförd reglering och utbyggnad kunde utvinnas rätt avsevärda energibelopp. Genom järnvägen vunnas slutligen förutom nyss antydda fördelar av stor vägförkortning m. m., att de gränstrakter mot Norge, som med avseende på sin handel och rörelse äro hänvisade till Norge, finge ordnade kommunikationer med det egna landet.»

Jag gör icke något yrkande. Jag har endast velat göra denna framställning av saken.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! Jag måste yttra några ord i anledning av herr Osbergs, den ärade bohuslänsrepresentantens, här för en stund sedan hållna anförande. Herr Osberg vill

Ang. fortsät-
tande av
långdbanan
genom Bohus-
län.
(Forts.)

icke ha denna förbindelse med bohuslänsbanan över Svinesund till Norge därför att den då icke kommer att gå i den riktning, han vill ha den, och den näst föregående ärade talaren gav uttryck åt ungefär samma tanke. De vilja båda, att den skall gå från Hällevadsholm upp genom Bullaredalen till Norge. I anledning härav vill jag till kammarens protokoll ha anfört, vad järnvägsstyrelsen om detta projekt uttalade 1914, och det framför allt av den anledningen, att herr Osberg påstod, att denna järnväg skulle bli väsentligt billigare än järnvägen över Svinesund, och synnerligast talade han om, att järnvägsbron över Svinesund nog skulle gå till en 7 miljoner kronor efter nuvarande pris; den var nämligen för åtskillig tid sedan kalkylerad till 4 miljoner kronor, sade herr Osberg. Järnvägsstyrelsen uttalade 1914 följande:

»Järnvägsstyrelsen anser sig i detta sammanhang böra nämna, att styrelsen varit i tillfälle att taga del av en till statsutskottet vid nu pågående riksdag ingiven framställning, däri dels framföres förslag om att Bohusbanan må fortsättas till Norge på så sätt, att den från Hällevadsholm drages genom Bullaredalen upp till Vassbotten, där, enligt framställningen i fråga, norrmännen vore villiga att möta med en från Rokkestad över Tistedalen utgående järnväg, dels uttalas önskvärdheten av anslag för undersökning av en dylik linje. Det anföres i framställningen i fråga, att å norsk sida redan finnes uppgjort ett förslag till bana från Rokkestad till Vattbotten. Genom en dylik järnväg, fortsatt till Hällevadsholm, skulle enligt vad i framställningen uppgives vägen mellan Göteborg och Kristiania förkortas med omkring 60 kilometer.

I anledning av nu nämnda framställning tillåter sig styrelsen anmärka, att den sålunda ifrågasatta förbindelsen förmedelst en bana genom Bullaredalen skulle med hänsyn till de svåra terrängförhållandena därstädes komma att i byggnadskostnad ställa sig betydligt dyrare än en fortsättning från Skee över Svinesund. Vidkommande anläggningskostnaderna för sistnämnda förbindelseled anser sig styrelsen, på grund därav att i framställningen uppgives, att den för förbindelsen i fråga erforderliga bron över Svinesund skulle draga en kostnad av omkring 4,000,000 kronor, böra nämna, att, enligt en inom styrelsen för kort tid sedan uppgjord överslagsberäkning, kostnaderna för en dylik bro i sin helhet beräknas till omkring 990,000 kronor, därav viss del givetvis skulle komma att falla på de norska järnvägarna.»

Det är, som kammaren behagade finna, någon skillnad på dessa beräkningar, å ena sidan beräkningarna från herr Osbergs sida med 4 miljoner kronor efter förutvarande priser och 7 miljoner kronor efter nuvarande priser, å andra sidan järnvägsstyrelsens beräkningar på 990,000 kronor. Jag tror, att kammaren skall få ett starkt intryck av att om herr Osbergs uttalanden med hänsyn till långdbanans sträckning icke äro vederhäftigare än hans upplysningar angående brobyggnadskostnaden, har kammaren icke stor anledning att nu följa herr Osberg.

Järnvägsstyrelsen fortsätter vidare här och säger — ja, jag skall

icke upptaga kammarens tid med att angiva allt vad järnvägsstyrelsen säger — men järnvägsstyrelsen slutar med följande: »Med hänsyn till nu anförda förhållanden samt i anslutning till de i 1897 års proposition anförda skäl anser styrelsen, att en förbindelse mellan bohusbanan och det norska järnvägsnätet icke bör komma till stånd på det sätt, som i ovan berörda framställning ifrågasättes.» Detta om den saken.

Ang. fortsättande av bångdbanan genom Bohuslän.
(Forts.)

Jag vill vidare giva herr Thorsson rätt i, att det är stora krav som ställas på staten beträffande järnvägsbyggnader, men jag är övertygad om, att herr Thorsson ger mig rätt i, att det äger sin riktighet, att förbättrade kommunikationer utgöra ovillkorligen den hävstång, med vilken det ekonomiska livet inom landet skall utvecklas och förbättras, och på en sund utveckling av det ekonomiska livet inom landet hänger så ofantligt mycket, som rör vårt lands framtid.

Herr Thorsson sade vidare det, att det är icke underligt, att statsutskottet icke gärna vill vara med om några nya järnvägsbyggnadsprogram. Ja, men detta är strängt taget icke något nytt program, det är 20 år gammalt. Statsmakterna ha tänkt sig för nära 20 år sedan, att banan skulle på sätt, som i motionen framhållits, anknytas till det norska järnvägsnätet.

Den strategiska sidan av saken vidrörde också herr Thorsson, Jag vill icke ingå på den, utan bara säga, att hade de strategiska synpunkterna fått göra sig gällande, då vi skulle bygga våra järnvägar upp mot finska gränsen, så hade vi icke haft några järnvägar alls däruppe. Jag befarar, att skola bara de strategiska synpunkterna få göra sig gällande på sätt de framföras från militärt håll, så skola alla våra gränsbygder bli i avsaknad av kommunikationer. Jag vill icke ingå på om detta är en riktig strategi eller icke, säkert är, att det för landets odling och utveckling icke är det ändamålsenligaste och lämpligaste. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr O s b e r g: Herr vice talman, mina herrar! Jag vill först och främst ha sagt ifrån till herr Nilson i Örebro, att jag icke sagt, att jag absolut vill ha banan genom Bullaredalen, utan bara att jag vill vara med om en allsidig utredning av denna banas sträckning. Och jag undrar i alla fall, om det icke, då man skall kasta ut pengar på järnvägsbyggnader, är en sund politik, att man bygger så, att man därmed betjänar det mesta folket. Den trakt jag återopade är en isolerad plats, som dock är mycket besökt av turister. Kapten Asplund har i instrumentet över sin okulärbesiktning sagt, att det finnes tillgång att utbygga 10.000 hästkrafter energi i de trakterna. Det är en sak, som icke går att bagatellisera. Varför kan icke herr Nilson i Örebro lika väl som jag vara med om en allsidig utredning om vad som skall lända till bästa möjliga resultat? Det är bara det jag begär, och jag tycker, att det är förenat med gott förstånd, att man icke hux flux hoppar på en linje och säger, att den skall det vara och ingen annan. Visserligen har järnvägsstyrelsen yttrat sig så som herr Nilson sagt, men många gånger har järn-

Ang. fortsät-
tande av
långdbanan
genom Bohus-
län.

(Forts.)

vägsstyrelsen tagit fel och det blivit ändring. Jag tror verkligen, att det i detta fall skulle bli så.

Beträffande den stora prisskillnaden i fråga om bron vill jag säga, att där kommer nog herr Nilson till korta, och jag är mycket säker på, att bron bleve synnerligen dyrbar. Kapten Asplund har sagt, att, om banan bygges i Bullarens dalgång fram till Norge, skulle beloppet ställa sig något över 3 miljoner kronor, tror jag det var, på den svenska sidan. Den summan är jag säker på, att den icke räcker till för den andra linjen. Då ha vi icke så stor nytta av denna, som om vi bygga banan genom Bullarens dalgång, men jag skall gärna böja mig för en sakkunnig utredning, om den skulle visa, att det vore lämpligare att bygga över Svinesund.

Jag vill gent emot herr Thorssons yttrande säga, att det kan vara undantag, när man lägger en bana så nära gränsen som i detta fall med Norge. Det är ett exceptionellt förhållande. Det är icke fråga om att bygga en lång sträcka, utan det är en kort sträcka det är fråga om. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Thorsson: Endast ett par ord, herr vice talman! Jag sade i mitt anförande, att jag för min del icke har någon som helst rädsla för att bygga banan vare sig den ena eller andra vägen, ty de strategiska synpunkterna avskräcka mig icke. Men i detta fall är det fråga om att riva upp eller förändra en redan upprättad banbyggnadsplan. Då man skall avgöra, vilken bana man skall bygga i första rummet, måste man taga hänsyn till vad riksdagen redan beslutat, och under de närmaste åren måste vi taga 10 miljoner kronor av budgeten varje år till dels nybyggnader och dels utvidgningar av redan färdiga järnvägar, därför att trafiken har på ett så enormt sätt utvecklats. Då herr Nilson för på tal, att detta program är 20 år gammalt, anser jag detta vara just ett skäl att icke i dag bifalla herr Nilsons motion, ty ett program, som skisserats av myndigheterna för 20 år sedan och sedan har kunnat sova på sitt döva öra, medan det har blivit en fullständig förskjutning i landets järnvägsbyggnadspolitik, innebär icke någon bärande anledning, att vi nu skulle taga det programmet. Därför är det min bestämda uppfattning, att vi måste lägga vår järnvägspolitik så, att vi bygga så som vi ha bundit oss till, och sedan kommer naturligtvis denna banaliksom andra att få arbeta sig fram. Det är dock så, att den egentliga olägenheten här med hänsyn till transitotrafiken är, att denna transitotrafik skall på en viss del av vägen mellan Kristiania och Göteborg passera privata banor. Men som jag förut betonat är denna olägenhet icke så stor att den kan motivera den nu föreslagna nybyggnaden. Jag tvivlar icke på, att järnvägsmyndigheterna haft sina planer på att bygga en järnväg från Strömstad fram emot norska gränsen för att där sammanbinda denna med det norska statsbanenätet, och jag är visst icke motståndare till ett sådant projekt, jag skall gärna vara med om att taga in ett sådant förslag i nästa byggnadsprogram, men jag måste hålla på, att vi skola ha litet ordning och reda i byggnadsplanerna, så att vi icke ena året ha be-

tydligt flera kilometer järnväg att bygga än det andra året. Det blir då rubbningar i järnvägsarbetarnas förhållanden. Har man en van och duglig järnvägsbyggarekår, är det klart, att man måste ur statens synpunkt skaffa denna en så jämn sysselsättning, som vi ha möjlighet att åstadkomma, ty det kommer att dröja många år ännu, innan vi få alla behöfliga järnvägar byggda uti detta land.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid, men jag tror, att det är starka skäl, som tala för utskottets framställning.

*Ang. fortsättande av
långdbanan
genom Bohus-
län.
(Forts.)*

Härmed var överläggningen slutad. Herr vice talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 16.

Slutligen föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av tre boställshus vid Näsets station å statens järnvägar;

nr 102, i anledning av väckta motioner om anslag till utredning av frågan om anordnande av ångfärjeförbindelse mellan Kalmar och Färjestaden; och

nr 103, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av en ångfärjeförbindelse mellan Göteborg och Fredrikshamn.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 17.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av

herr *Persson* i Norrköping, nr 457, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 254, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m.;

herr *Osberg*, nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 228, med förslag till lag om försäkringsrådet;

herr *von Sneidern m. fl.*, nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 252, angående tillfällig löneförbättring åt lärare vid lantmannaskolor; och

herr *Lindhagen m. fl.*, nr 460, om lagstiftning rörande lättnader i torpare och deras vederlikar inom arrendatorsklassen åliggande dagsverksskyldighet m. m.

Nämnda motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 18.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Interpellation.

Interpellation.

(Forts.)

Herr Lindhagen, som yttrade: De av kriget skapade utomordentliga förhållandena hava föranlett även i vårt land till åtskilliga s. k. krigslagstiftning, avseende att skydda medborgargrupper mot en hänsynslös exploatering. Dit hör lagstiftningen om maximipris, förfogandelagen, lagen mot obehöriga hyresstegringar, dyrtidstillägg för befattningshavare i statens tjänst m. m.

En samhällsklass, som härvid blivit bortglömd, är torparna och andra dylika arrendatorer, vilka äro skyldiga enligt det uppgjorda arrendeavtalet att utgöra dagsverken vid huvudgårdens jordbruk eller i skogarna. I följd av den genom neutralitetsvakten och militärövningarna i övrigt uppkomna bristen på arbetskrafter utnyttjas nu denna arbetsskyldighet till det yttersta. Därtill bidrager också, att särskilt det större jordbruket i dessa tider är lönande och följaktligen så mycket hellre önskar begagna den arbetskraft, som står till buds och som man fortfarande i förevarande fall torde kunna begagna utan någon ersättning eller mot den ringare betalning, som stadgats i de gamla kontrakten. Redan härigenom kommer den i och för sig i vår tid illa tålda dagsverksskyldigheten att framstå såsom ännu mer betungande och därjämte mångenstädes ännu mer än förut omöjliggöra för arrendatorerna att sköta sitt eget jordbruk, för vilket de nu mindre än någonsin kunna bereda sig någon hjälp genom lejda arbetskrafter. Allt vad dessa arrendatorer måste köpa för sitt jordbruk och sitt uppehälle stiger samtidigt oavslåeligt i pris.

Härtill kommer den synnerligen viktiga omständigheten, att dessa torpare hava en alldeles orimlig arbetstid, men nu genom knappheten på livsmedel och ransoneringssystemet ej erhålla tillräcklig kost och därigenom blivit urståndsatta att arbeta så lång tid, emedan deras stunkande krafter ej tillåta det. Detta går ut över deras eget jordbruk, på vilket de skola livnära sig. Dagsverksskyldigheten minskas nämligen icke av nyssnämnda omständigheter.

Mångenstädes äro de stora jordegendomarna utarrenderade till en person, vilken i sin ordning ofta av torpare och andra underarrendatorer lär upptaga arrenden, sammanlagt överskjutande vad han själv betalar.

Under sådana förhållanden synes det vara en tvingande och brådskande angelägenhet att bereda torpare och deras vederlikar åtminstone en provisorisk befrielse från dagsverksskyldigheten eller en del därav samt rätt att erhålla skälig ersättning för fortfarande fullgjorda dagsverken, om de nämligen skola kunna leva. En lagstiftning i sådant syfte bör således omedelbart komma till stånd. Med god vilja och intresserat samarbete mellan justitiedepartementet och landtskottet bör detta kunna nu vid denna riksdag ske.

På grund av vad sålunda anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att få till justitieministern framställa följande spörsmål:

Kan det förväntas att regeringen skulle vilja lämna sin medverkan till att vid denna riksdag antages en lagstiftning, varigenom med hänsyn till nu rådande förhållanden torpare och deras vederlikar inom arrendatorsklassen beredas lätnader i deras dagsverks-

skyldighet samt rätt till skälig ersättning för sådana dagsverken, *Interpellation.*
som fortfarande skola utgöras? *(Forts.)*

Ifrågavarande anhöllan bordlades.

§ 19.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 118, till Konungen angående anordnande av barnbespisning vid rikets folkskolor.

§ 20.

Till bordläggning anmälades:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående beräknande av röstvärdet enligt kommunalförfattningarna för skattskyldig, vars beskattningsbara inkomst blivit vid bevillningstaxeringen år 1917 av viss anledning nedsatt, dels ock en i samma ämne väckt motion;

statsutskottets utlåtanden:

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt tjänstemän vid de ecklesiastika konsistorierna; och

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till meteorologiska centralanstalten m. m.;

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

nr 35, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 28, avgivet i anledning av väckt motion om upphävande av tullen å cement;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillägg till 9 och 10 §§ samt om ändrad lydelse av 14 § 2 mom., 15 § 2 mom. och 16 § 6 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin; och

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändrade bestämmelser rörande den inrikes postutväxlingen;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 36, angående vissa framställningar rörande tionde huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 37, i anledning av väckt motion om pension av järnvägsmedel åt städerskan Gustafva Sofia Rask;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete åt lärlingen vid Alnarps lantbruksskola F. W. Hult; och

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt förre kronojägaren A. J. Johansson;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 46, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om utveckling och uppehållande av en på inhemska råämnen och naturtillgångar grundad, för landets behov tillräcklig tillverkning av konstgödselmedel m. m.; och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd till aktiebolaget Difosfat för försök med framställning av fosfor-syregödselmedel ävensom i ämnet väckta motioner;

första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1917 åt befattningshavare i statens tjänst jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 2, i anledning av framställningar om krigstidstillägg och krigstidshjälp åt befattningshavare anställda hos riksdagen eller i dess verk; samt

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående genomförandet av vissa grundsatser beträffande statens tjänstemannakår;

nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vidtagande av vissa åtgärder till folkundervisningens befrämjande; och

nr 16, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om folkskolväsendet i de finsktalande delarna av Norrbottens län.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

§ 22.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Carlsson</i> i Solberga	under 10 dagar fr. o. m. den 8 maj,
» <i>Zander</i>	» 4 » » 7 »
» <i>Henrikson</i>	» 2 » » 7 »
» <i>Kaijser</i>	» 5 » » 7 »
» <i>Andersson</i> i Skivarp	» 5 » » 7 »
» <i>Andersson</i> i Milsmaden	» 4 » » 9 »
» <i>Johansson</i> i Uppmälby	» 2 » » 6 »
» <i>Nilsson</i> i Bonarp	» 5 » » 7 »
» <i>Vahlquist</i>	» 7 maj,
» <i>Sjöberg</i>	» 5 dagar fr. o. m. den 7 maj,
» <i>Kahlström</i>	» 5 » » 7 »
» <i>Johansson</i> i Kullersta	» 3 » » 6 »
» <i>Eklund</i>	» 6 » » 7 »

herr <i>Jönsson</i> i Fridhill	under 8 dagar fr. o. m. den 8 maj,
<i>Erikson</i> i Uppsala	” 2 ” ” 6 . och
<i>von Sncidern</i>	den 8 maj.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,10 e. m.

In fidem
Per Cronvall.